

ÎN TRE

GRAMATICA ȘI LOGICA

C'O PRIVIRE SINTETICĂ ASUPRA PĂRȚILOR CUVÎNTULUI

PRELEGERI ȚINUTE LA UNIVERSITATE

DE

LAZĂR ȘAINÉNU

Doctor în Litere, Laureat al Universității
Profesor-suplinitor de Filologie comparativă la Facultatea de Litere
din București.

BUCUREȘCI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

21. CALEA VICTORIEI, 21.

1891

Prețul 3 lei 50 bani.

DE ACELAȘI AUTOR :

- Elemente turcesci în limba română.** Bucuresci, 1885.
- Ielele, Dinsele, Vintósele,** etc. Studiu de Mitologie comparativă. Bucuresci, 1886.
- Încercare asupra Semasiologiei limbei române.** Tesă de Licență în Litere. Operă premiată de Universitate. Bucuresci, 1887.
- Dicționar germano-român și româno-german.** Bucuresci, 1887—1889.
- Les Jours d'emprunt ou les Jours de la Vieille.** Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doctorwürde. Paris-Leipzig, 1889.
- Studiu dialectologic asupra grafului evreo-german.** Par-tea I. Bucuresci, 1889.
- Linguistica contemporană sau Școala neo-gramaticală.** Lec-țiune de deschidere a Cursului de Filologie comparativă la Facultatea de Litere din Bucuresci, 1890.

In curînd va apare :

Limba grécă modernă. Originea, formațiunea și evoluțiunea ei, în legătură cu gréca antică și cu Știința limbei. Două prelegeri ținute la Facultatea de Litere din Bucuresci.

5100

17945 sublet

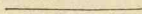
BIBLIOTECA FEDERAȚIEI
9082
LAZĂR ȘAINENU

RAPORTURILE

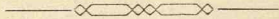
ÎNTRU

GRAMATICA ȘI LOGICA

C'O PRIVIRE SINTETICĂ ASUPRA PĂRȚILOR CUVÎNTULUI

STUDIŪ DE LINGUISTICĂ GENERALĂ

BUCURESCÎ

STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECŪ

59, STRADA BERZIÎ, 59

1891.

131318

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI

17945

B.C.U. Bucuresti

C131318

401

AUDITORILOR MEI

DE LA

FACULTATEA DE LITERE

PREFAȚĂ

Paginile de mai la vale conțin substanța prelegerilor de Filologie comparativă, ținute la Facultatea de Litere, în cursul semestrului de iarnă al anului trecut. Interesul, cu care au fost urmărite aceste lecțiuni, precum și importanța intrinsecă a subiectului însuși, m'au îndemnat a le scóte la lumină.

Idea lor predominantă este a îndruma, în cernerea problemelor glotologice, la o considerațiune mai largă și mai generală a faptelor lingvistice. Prea mult timp s'a făcut din familia indo-europenă centrul și arbitriul oricărei filologii; prea mult timp s'a ignorat, spre marea pagubă a Științei, multiplele și variatele fenomene ale Cuvîntului omenesc. Vederi exclusive și unilaterale predomină și astăzi în domeniul

limbei și ele motivează în de ajuns desăvârșita sterilitate a opintirilor făcute cu privire la originea graiului. Lămuririle prețioase, ce oferă cu îmbelșugare studiul idiomelor inculte, au fost puse ore-cum la index, tocmai pentru-că ele contradiceau, din capul locului, deducțiunile și generalisările subiective ale Indo-germaniștilor.

Numai închidându-ne în cercul îngust al unei singure familii lingvistice — și acésta reprezentată în mare parte de idiome literare, savante, decî într'un stadiu artificial — a fost cu puțință a se ajunge la conclusiuni din cele mai arbitrare pe terenul filosofiei lingvistice. Este un ce surprinzător a constata, cu câtă ușurință s'au pus în circulațiune teorii de natura cea mai generală și cu toate acestea deduse dintr'un număr neînsemnat de fapte și culese dintr'un câmp de tot mărginit în comparațiune cu neșîrmurita întindere a orizontului lingvistic! Fericiți încă, dacă ele n'au rezultat din considerațiuni pur subiective. Și cu toate acestea asemenea teorii forméază încă opiniunea curentă în materie de limbă.

Una din teoriile, bună-óră, în genere admisă, este, că elementele primordiale ale limbei au fost rădăcinile, că decî graiul și-a luat începutul cu acestea; că, după ce períoda radicală a fost ur-

mată de o perioadă de sufixe sau determinative, limba s'a format treptat prin adăugarea acestor elemente succesive.... tot atâtea aserțiuni metafisice, transportate în domeniul pozitiv al Glotologiei.

Dar pe ce se întemeiază atari ipoteze?

Idea însăși de rădăcină, rezultatul unei operațiuni pur intelectuale sau, mai bine spus, de pedagogie lingvistică, a fost sugerată de gramaticii indieni, etimologiștii cei mai subtili ce au existat vreodată, cari, analizând vorbele în secțiuni microscopice, au colecționat câte-va sute de atari elemente ireductibile. A lua asemenea abstracțiuni oarecum didactice drept realități, drept cuvinte, dovedesce numai înrîurirea amăgitoare, ce limba nu încetază a exercita asupra inteligenței noastre. Dar această iluziune capătă proporțiuni colosale, ea devine un fel de Fata Morgana, când lingviștii cred a surprinde în radicalele indo-europene substratul primordial al graiului omenesc.

O simplă ochire asupra fenomenului atât de interesant al olofrasismului sau al vorbeii-frase din idiomele polisintetice americane, în cari frasa constituie unitatea exclusivă a limbii, era menită a pune pe gânduri... Pe lângă o serie de fapte neîndoioase, ce am căutat a le grupa (cf. p. 76—83) în favoarea unității primordiale a propozițiunii și

nu a vorbeii isolate, cu atât mai puțin a rădăcinilor, observarea pur și simplu a realității, a graiului infantil și popular, ar fi putut arăta totă lipsa de temei a unor atari aserțiuni generale.

Nicăirea, nici în limba copilului său a sêlbaticului, nici în vr'o idiomă primitivă, nu ne întâmpină rădăcini, în sensul lingvistic al cuvîntului. Limba chineză, care se citéză obicînit ca tip de limbă radicală sau monosilabică, are tot atât de puțin rădăcini ca și limba sanscrită sau cea română.

Ce să mai ȳcicem încă de consecințele deduse din asemenea teorii?

Limba începînd cu rădăcini și acestea avînd un sens cât se pôte de vag, iată gata concluziunea, că omul a debutat cu concepțiunii generale, cu abstracțiunii....

Aci s'ar cuveni a releva din nou neajunsurile unor cercetări, cari țin sémă numai de părerile tradiționale și trec cu tot dinadinsul alături de rezultatele cele mai pozitive ale sciinței. Și o atare imputare s'ar putea face nu numai lingviștilor, dar și psihologilor. Și unii și alții fac abstracțiune, când de psihologia infantilă și animală, când de particularitățile remarcabile ale graiurilor inculte și primitive.

Un singur bărbat până astăzi a știut a combina rezultatele ambelor acestor științe, am numit pe Steinthal; și de aceea cele mai multe din rezultatele cercetărilor sale vor rămânea și, în unele chestiuni, — ca cele ce ne preocupă în studiul de față — ele vor păstra un caracter decisiv.

De asemenea, în excelentele monografii ale d-lui Raoul de la Grasserie, cari îmbrățișează mai întregul teren al limbei, elementul psihologic e sprijinit și ilustrat, la tot pasul, de numeroase documente lingvistice, culese de pe întreaga suprafață a globului.

Alminterea, un Max Müller, deși consacră ultima sa operă „Științei cugetării“, ce poate fi considerată oarecum ca testamentul său filosofico-linguistic, nu numai că nu se folosește de rezultatele științelor corelative, dar manifestă un dispreț vădit pentru studiile și observațiunile conștiințioase ale unor bărbați ca Preyer, Perez, Wundt, Romanes etc.

Pe de altă parte, un Taine, în opera'ii psihologică atât de remarcabilă, nu se crede dator a controla rezultatele obținute logicesce cu faptele constatate pe terenul limbei, în special cu psihologia graiurilor sălbatice. De aceea și aserțiunile sale în privința graiului copilăresc sînt lip-

site de precisiunea științifică, cum a arătat-o Preyer.

Am citat un singur exemplu spre a releva spiritul unilateral, cu care s'aŭ abordat și se abordează chestiunile capitale privitoare la limbă. Nicăirea conflictul între teorie și realitate nu apare mai învederat ca în domeniul Glotologiei, și nimic nu poate ilustra mai bine abisul, ce le desparte, ca un control mutual și riguros între tractarea logică a unei probleme linguistice și între studiul ei comparativ, executat pe o scară cât se poate de vastă.

Abusul, ce s'a făcut în repetite rînduri prin aplicațiunea strictă a Logicei pe terenul Gramaticii, va apare sub o lumină mai vie, când vom supune unei întinse comparațiuni științifice fenomenele limbei în multipla lor varietate. Contrastul între uniformitatea ideală logică și între realitatea lingvistică variabilă până la infinit va pune în relief pericolul unei procederi atât de unilaterale, și va limpezi în același timp evoluțiunea independentă și legile speciale ale fiecăreia dintr'aceste două științe.

Am căutat a corobora aceste cercetări cu toate mijlocele științelor ajutătoare. Nu o dată am

recurs la observațiunile atât de interesante, făcute asupra sufletului infantil în primii ani ai vieții sale; și mai adesea am utilizat prețioasele informațiuni, ce procură studiul științific al limbilor primitive și inculte.

Un paralelism constant și gradat între evoluțiunea primordială a copilului și starea psihologică a sălbaticului, controlat cu dezvoltarea intelectuală a popórelor ajunse pe o înaltă treptă de cultură, nu póte a nu revérsa o nouă lumină asupra originii și evoluțiunii posterioare a graiului și a inteligenței umane. Când ambele apar intim asociate și influențându-se reciproc, omenirea trecuse de mult peste fasa inițială a culturéi și intrase definitiv în epoca istorică a existenței sale. Dar acel stadiu primitiv, când rațiunea era încă în formațiune și limba pe cale de a se dezvolta, va rămânea o enigmă saú, mai bine țin, un izvor de perpetuă rătăcire, cât timp nu se va părăsi calea îngustă și șovăitoare a considerațiunilor subiective și a generalisațiunilor premature.

Dar nu numai în chestiunea Originilor, ci și în orice problemă glotologică de natură mai generală, lingvistul trebuie să se inspire de metóda cea mai largă, și e o datorie imperioasă din

parte'i a eși din cercul tradițional al limbilor privilegiate și a îmbrățișa cu spirit liber și cu o egală simpatie și graiurile acelor rase obscure, cari sînt menite a deschide Etno-psicologiei noue perspective, și a contribui ast-fel la ridicarea mărețului edificiu al acestei științe, celei mai vaste dintre tóte.

Incheiînd, 'mă mai rămâne a exprima profundele mele mulțumiri d-lui Profesor A. I. Odobescu, prin a căruia bine-voitoare mijlocire am fost pus în pozițiune a consulta mai întregul aparat bibliografic din ultimii trei ani de literatură lingvistică.

LAZĂR ȘĂINÉNU

Bucurescî, August, 1891.

PARTEA I

GRAMATICA ȘI LOGICA

Die Sprache zeigt an der Logik gemessen, bald Lücken, bald Ueberfluss, bald Verschiedenes, bald Widerspruch. Also muss das vorausgesetzte Verhältniss zwischen Grammatik und Logik falsch sein.

Limba, judecată după Logică, arată când lacune, când prisos, când divergență, când contradicere. Deci presupusa relațiune între Gramatică și Logică trebuie să fie falsă.

Steinthal, *Grammatik, Logik und Psychologie*, p. 112.

INTRODUCERE

Lipsa orî-cărui studiu comparativ al limbilor în Antichitate. — Causele și consecințele ei. — Generalisări filosofico-lingvistice. — Logica și Gramatica. — Tendința Gramaticii generale sau filosofice. — Exclusivismul continuat pe terenul Indo-Germanismului. — Necesitatea unui studiu mai întins al graiurilor omenesci. — Cercetările de Linguistică generală.

1. Studiul limbilor străine e aprópe necunoscut Antichității clasice, cu atât mai puțin celei orientale. Instrumentul puternic, care a procurat Linguisticii acel caracter de precisă rigurositate, — comparațiunea — lipsea cu desăvîrșire și opintirile celor vechi asupra limbei rămaseră cercuite în marginile subiectivității și ale empiriei. Superioritatea necontestată a limbei elene asupra celorlalte idiome antice făcea, ca ele să fie privite cu dispreț și să nu fie luate în seamă nici de către aceia cari se consacrau anume studiilor de limbă. Vădând în limba elenă tipul cel mai perfect al graiului omenesc, cugetătorii și învățații greci cre-

deaŭ de prisos a recurge la luminile idiomelor străine, grăite de nisce popóre, căroră li se da fără excepțiune epitetul caracteristic de *βάρβαροι* (probabil «gângavi»). De acel epitet nu scăpău nici măcar Romanii : latina tot «barbară» era în alăturare cu divina limbă a lui Omer și a lui Platon.

Este un sentiment óre-cum natural la mai tóte popórele, fie acelea cât de înapoiate pe trépta culturei, de a considera limba propriă fără comparațiune superióră graiurilor învecinate. Negrii din marea familie Bantu vęd în limba lor idealul eufoniei, pe când tóte cele-lalte idiome le par gângave și imperfecte : a vorbi cu limba îngăimată e o locuțiune sinonimă la dînșii cu a grăi o limbă străină. Nu trebuie decî să ne surprindă, când Grecii, în entusiasmul pentru limba națională, mergeau până într'acolo, în cât să susție, că «dei vorbeau săŭ gréca saŭ o limbă aprópe de grécă». O părere analógă domină întregul evulmediu în privința limbei ebraice.

2. În asemenea împrejurări, cum óre ar fi putut trece prin minte unui Alexandru cel Mare, că limba grăită de supușii lui Darius și Poros era în de aprópe înrudită cu a sa? Și când însuși Aristotele, al căruí geniú căuta a pătrunde întréga natură, care se ostenea neconținut a'și procura cele mai rare specimene ale Faunei universale, nu avea, în privința limbilor străine, cu-

noscințe mai înaintate de cât eroul Macedoniei, discipolul său.

Nu'i iarăși de mirare a vedea mai târziu nisce spirite superioare ca Cesar și Tacit, carii ne au lăsat descrieri foarte amărunțite despre viața politico-socială a Celților și Germanilor din timpul lor, că nici nu ating măcar despre limba acelor războinice popóre, necum să fi bănuit de vr'o înrudire într'acele idiome străine și propria lor limbă. Și când geograful latin Pomponius Mela (I-ul secol după Crist) pomenesce de numele germane ale munților, el se înduplecă cu anevoie a repeta nisce grupuri consonantice, ce (III, 3) «vix est eloqui ore romano». Nu sîntem departe de modul, cum caracteriză Erodot graiul Trogloditilor etiopieni, cari (IV, 183) «se hrănesc cu șerpî și șopîrle și au, în loc de limbă, nisce strigăte asemenea liliacului». Cam acésta este judecata sumară a celor vechi asupra limbilor străine.

Dar chiar învățați speciali, gramatici de profesie, nu es mai nici odată din sfera limbei materne. Cel mai ilustru dintre gramaticii greci, Apollonios Dyskolos, care a trăit pe la începutul secolului al II-lea după Crist, «istoricul cel mai instructiv și cel mai bun reprezentant al studiilor gramaticale în Antichitate» (cum îl numesce Egger), neglijază latina chiar într'o epocă, când acésta limbă se bucura deja de o literatură strălucită și când gloria armelor romane o răspândise peste tot universul. Acésta totală neglijență e cu atât

mai surprinzătoare, cu cât Apollonios trăia în Alexandria, centrul unei mari activități poliglote, capitala cea mai cosmopolită din acele timpuri¹⁾.

Bilanțul general al studiilor antice în privința limbilor străine reese ast-fel fără de nici o însemnătate. Totul s'ar putea reduce, în această privință, la câte-va notițe despre limba și scrisoarea Egiptenilor și la câte-va sciri. contradicțoare despre limba tracă. Cât despre persiana și cartaginesa, două celebre pasaje din Eschil și Plaut sînt singurele mărturii clasice despre existența de odinioară a acestor importante idiome.

3. Resultatul unui atare exclusivism, al unor atari preocupări mărginite în sfera limbei naționale, fură generalisări din ce în ce mai îndrăznețe pe terenul filosofiei lingvistice.

Cugetătorii greci traseră de timpuriu limba în cercul speculațiunilor lor. Dar ei nu căutară a studia limba în sine și prin sine, ci numai ca un mijloc de a pătrunde mai adânc în natura inteligenței umane. Originea graiului și raporturile sale cu cugetarea—iată ceea ce preocupa pe întâii filosofi, cari se deteră unui asemenea studiu. Din capul locului limba se vede pusă în serviciul unei alte științe și terminologia gramaticală se resimte încă de concepțiunile străine, ce aū presidat la nascerea ei. Aceeași tendență filosofică se

1) E. Egger, *Apollonios Dyskole*. Essai sur l'histoire des théories grammaticales dans l'Antiquité. Paris, 1854.

oglindește și în procederea lor: în loc de a pleca de la fapte, ei porniau de la idei preconcepute, de la păreri speculative, și întrebuntau apoi totă dialectica lor spre a le concilia cu starea reală a lucrurilor. Sintesa preceda ast-fel analiza și faptele lingvistice erau nevoite a se acomoda bine-rău cu acele concepțiuni a priori. «En général, dit Egger, si les Grecs ont porté dans l'étude de la grammaire une grande habileté de logiciens, on est forcé d'avouer qu'ils n'y portaient pas également ce que j'oserais nommer le sens grammatical. En grammaire, comme en physique, ils suivaient trop volontiers une sorte d'intuition et il ne savent pas assez se réduire à l'observation et à l'expérience»¹⁾. Necălăuziți în deducțiunile lor etimologice de nici un principiu riguros, ei nu'și făceau nici un scrupul de a silui limba să se conformeze cu teoriile lor. Și rezultatele obținute în acest mod deveneau adevăruri de o aplicațiune universală. Limba grăcă se identifica cu limba umană și particularitățile observate pe terenul ei se confunda cu legile esențiale ale spiritului omenesc.

Ast-fel Platon, în dialogul său *Kratylos* său «despre proprietatea numelor», voind a demonstra teoria'i despre gena naturală (*γένεσις*) a limbei, recurge la exemple din limba grăcă și, împingând ironia etimologică până la persiflaj, caută

1) Egger, *op. cit.*, p. 304.

a deduce, în acest mod și din propria sa limbă, concepțiunea a priori formulată, că graiul e un product al naturei. Și cu toate acestea, într'un pasaj remarcabil¹⁾ al dialogului, Platon recomandă a se avea în vedere, în cercetarea originii cuvintelor, nu numai dialectele, ci și limbile barbare.

De același caracter, absolut și exclusiv, sînt și speculațiunile lui Aristotele privitoare la ipotesa convențională (*νομῶ*) a limbei.

Stuart Mill, vorbind despre erorile metafisice ale lui Platon și Aristotele, dice: «S'ar umplea volume cu speculațiunile deșerte despre natura Ființei (*Ens, Entitas, Essentia*) . . . Grecii nu cunosceaū alte limbi de cât pe a lor propriă și le era prin urmare mai greu de cât nouă a căpăta aptitudinea de a descurca ambiguitățile. Unul din folósele studiului mai multor limbi și mai ales al aceloră, cu cari spirite mari s'aū servit spre a'și expune cugetările, e lecțiunea practică, ce ne dă

1) *Ermogene*. Ce dicī de vorbele *πῦρ* «foc» și *ῥῥωρ* «apă»?

Socrate. Vorba *πῦρ* mă încurcă . . . Dar bagă de sémă, la ce mijlóce recur, când sînt nedumerit.

Ermogene. Eī bine? . . .

Socrate. Cred, că Grecii, mai ales cei ce trăesc sub stăpânirea barbarilor, aū împrumutat de la barbari un mare număr de cuvinte.

Ermogene. Și ce resultă de aci? . . .

Socrate. Veđi dar, dacă acéstă vorbă *πῦρ* n'ar fi de origine barbară. Intr'adevăr e anevoc a o deriva din grecesce și Frigieniī de sigur întrebuințază aceeași vorbă puțin schimbată. Tot așa 'i și cu *ῥῥωρ*, *ῥῥων* «cârne» și cu multe altele.

Ermogene. E adevărat.

Socrate. Nu trebuie decī să chinuim vorbele, de cari s'ar putea da sémă. . . .

privitor la ambiguitatea cuvintelor, arătând că aceeași vorbă corespunde, la diferite ocazii, unor vorbe diferite într'altă limbă»¹⁾.

Aristotele ridică pe un substrat pur lingvistic edificiul Logicei sale. Așa numitele Categori se bazează mai mult pe observații de limbă de cât pe operațiunile inteligenței. În acest mod se inaugurează și se desăvârșește o apropiere din ce în ce mai mare între Logică și Gramatică.

Acastă apropiere devine o quasi-identificare în școala Stoicilor. Nu numai că dînșii se ocupă de o potrivă cu ambele aceste științe, dar concepțiunea, ce 'și formase asupra limbei, corespundea perfect unei atari identificări. Teoria lor despre pretinsa anomalie a graiului provine tocmai, că se lua Logica drept termen de comparațiune, drept criteriū al limbei, și se confunda ast-fel cugetarea omenescă sau psihologică cu cea ideală sau logică.

Unitatea Logicei și uniformitatea concepțiilor sale odată transportate în domeniul gramatical, învățații — fie ei filosofi sau gramatici — se așteptau a regăsi și în manifestările graiului aceleași condițiuni de necesitate și de universalitate, ce caracteriză categoriile Logicei. Apoi substratul tuturor considerațiilor logico-gramaticale fiind o singură limbă, cea grăcă, acesta devenea quinte-

1) St. Mill, *Système de Logique rationnelle et inductive*, trad. Peisse, vol. I, pag. 85.

sența și reflexul graiului în general. Și, odată stabilit un acord perfect între limbă și cugetare, fenomenele constatate printr'un studiu atentiv al idiomei naționale trebuiau într'un mod necesar să se regăsească în toate limbile. De la o atare supozițiune pornesc toate acele încercări de Gramatică generală sau filosofică, despre care Aristotele ne dă deja un specimen în a doua parte din Organon, sub titlul «despre Interpretare» sau mai bine «despre Vorbire». În toate producțiunile de asemenea natură se poate constata aceeași teorie de o logică preconcepută, aceeași năzuință de a dibui în ori ce formă gramaticală o problemă filosofică. De aci și tendența neconținută de a trage concluziuni generale din observațiuni isolate și particulare.

Ast-fel marele gramatic alexandrin Apollonios, cu tot cercul îngust al observațiilor sale, nu consideră mai puțin ca universale principiile deduse dintr'o aprofundare a limbei materne. E curios de a vedea, cum acest învățat într'adevăr profund trece alătura de fapte, ce se impunea ore-cum atențiunii sale. Când cercetază, bună-ora, natura sintactică a articolului, nu menționează o particularitate atât de însemnată, că limba latină nu posedă această categorie gramaticală.

După aceeași normă de generalizare din fapte isolate procede și Varro, când observă de pildă (De lingua latina IX), că flexiunea nominală sau verbală — și una și alta implicate la dînsul în termenul generic *declinatio* — s'a introdus, nu numai

în limba latină, ci în a tuturor ómenilor din motive de utilitate și necesitate (utili et necessaria de causa . . .). Un tip linguistic, cum ni-l oferă limba chineză, care nu posedă nici o urmă de flexiune, ci exprimă diferitele raporturi într'un mod exclusiv sintactic, ar fi fost deci o imposibilitate. Dar acéstă lipsă completă de forme n'o împedică a fi o limbă clasică în felul ei și organul unei literaturi de o importanță universală. Wilhelm de Humboldt emite chiar părerea, în aparență paradoxală, că o atare lacună morfologică contribuie la agerirea minții acestui popor ¹⁾.

Generalisări pripite și continuate pe o scară întinsă în sistemele de Gramatică generală n'au lipsit nici timpului nostru. Un exemplu remarcabil de pericolul unei aplicațiuni rigurose a Logiceii pe terenul limbei ni-l dă, la începutul secolului, celebrul filolog german Gottfried Hermann, restauratorul gramaticii grecesci. În opera'i capitală «De emendanda ratione grammaticæ græcæ» (1802), el caută să explice după filosofia lui Kant însemnarea celor cinci casuri ale declinațiunii grecesci, considerând Ablativul de creațiune recentă, cas, ce Romaniî l'ar fi inventat spre a descărca Dativul de multiplele sale acceptiuni. El se încercă

1) W. v. Humboldt's *Sprachphilosophische Werke*, herausg. und erklärt v. Steinthal. Berlin, 1883, p. 625: «Ich halte für ausgemacht, dass im Chinesischen gerade die scheinbare Abwesenheit aller Grammatik die Schärfe des Sinnes, den formalen Zusammenhang der Rede zu erkennen, im Geiste der Nation erhöht.....»

apoi a demonstra, cu argumente trase din natura spiritului omenesc, că n'ar putea exista o limbă cu o declinațiune mai completă de șese casuri.... Doi-trei ani numai după formularea tesei a priori a celor șese casuri apăru Gramatica sanscrită de Colebrook (1805), în care limbă s'au conservat integral cele opt casuri din idioma primitivă indo-européană.

5. Dar atari considerațiuni unilaterale n'au încetat nici după Hermann; ele persistă din nenorocire și astăzi. Dacă orizontul faptelor s'a lărgit, procederea a rămas însă aceeași. Precum mai înainte limba grécă realisa tipul ideal al unei gramatici corespunzătoare legilor generale ale inteligenței umane, tot ast-fel familia indo-européană fu investită cu privilegiul superiorității și al universalității față de cele-lalte familii linguistice.

De câte ori învățații analisau limba proto-arică, un product de pură abstracțiune; de câte ori dînșii cumpăneau acele pretinse silabe primordiale numite rădăcini, 'și făceau ilusiunea, ca și cum ar fi operând cu embrionul însuși al graiului omenesc. «Se afirma fără vr'o cercetare, că grupul limbilor arice era modelul tuturor celor-lalte, fie că toate s'ar trage dintr'un isvor comun, fie c'ar fi supuse cel puțin la legi identice. Filologia nu oferea greutăți, ce o cunoscință perfectă a limbilor arice n'ar fi trebuit să le resolve. Unde, de pildă, trebuia să se găsiască explicarea inscripțiunilor etrusce? In vr'o limbă arică, firesce. Care fu forma

originală a orî-cărei limbi articulate? Monosilabele verbale, la cari gramaticii sanscriți redusese vocabularul. Cum s'a exprimat pentru întâia óră idea de acțiune? Alipind un pronume la una din rădăcinile verbale. Atari erau răspunsurile, ce se dedeau fără șovăire. A trebuit timp pentru a afla, că misterele intime ale unei științe nu pot fi așa cu înlesnire pătrunse și că prima soluțiune venită nu'i neapărat cea adevărată ¹⁾».

Fascinarea, ce produse asupra spiritelor minunata structură a limbei sanscrite, trase după sine nedrepta deprețiere a ramurei semitice. Dintr'o comparațiune rău formulată și rău înțelesă a acestor două grupuri de limbi se deduse și consecințe etnice cu privire la caracterul intelectual și moral al popórelor, ce le grăiaă. După Lassen și școla sa, Semiții erau condamnați dintru început a nu avea nici arte, nici științe, nici organizațiune militară sau politică (dar Cartaginea? dar Anibal?), nici epopée, etc. Atari vederi înguste asupra semitismului, luate sub patronagiul științei franceze, deveniră o opiniune curentă și astă-đi încă trecut drept o caracteristică a rasei ²⁾.

1) A.-H. Sayce, *Principes de Philologie comparée*, p. 60.

2) Cf. un remarcabil articol de J. Halévy în *Revue critique* din 1887, II, pag. 98—106, din care relevăm următorul pasaj: «Ils (les Sémites) devaient toujours porter la tunique de Nessus des fils du désert: l'uniformité, la sécheresse de coeur et d'imagination, l'indolence, le monothéisme instinctif, les appétits grossiers. Et quand les innombrables monuments de l'Assyrie et de la Babilonie, fruit d'une civilisation plusieurs fois millénaire, vinrent opposer leur véto à un dogme aussi in-

Idei tot atât de preconœpute aũ fost și sînt încă o pedicã seriósã pentru progresarea eticeii și mitologieii comparative. Pãrerile tradiționale însã, orĩ cãt de venerabile ar fi, trebuie sã disparã înaintea faptelor, înaintea realitãții.

Simțul moral, bunã-órã, considerat de cei mãi mulți cugetãtori ca o intuițiune, ca un instinct adãnc înrãdãcinat în spiritul omenesc, lipsesce cu desãvîrșire multor popóre primitive; de asemenea religiozitatea, din care s'a fãcut o caracteristicã a omului, e necunoscutã multor triburi sãlbatiche. Copilul iarãși nu se nasce cu simțul religiozității, el n'are despre dînsa o cunoștințã intuitivã, ci scie numai ceea ce 'i se înculcã, întocmai cum se întimplã și cu facultatea graiului, ce și-o însușesce treptat prin imitațiune. Se înțelege cã, pornind de la idea a priori, cã tóte popórele fãrã excepțiune trebuie sã credã în existența unor puteri supranaturale — idee sugeratã prin analogie cu credința popórelor mãi mult sau mãi puțin civilizate și cunoscute nouẽ — misionarii aũ identificat cu atari credințe superióre lucruri cu totul diferite. «Cea mãi mare parte dintre cei ce ne aũ dat amãnunte asupra religiunilor, așteptãndu-se a

considéré, on se mit pour sauver le système à leur chercher des origines fantaisistes. Ne pouvant plus les attribuer aux Aryens, on fit intervenir les Scythes, les Touraniens, les Couschites, les Accadiens et Sumériens; on les aurait attribués volontiers aux Esquimaux ou aux Hottentots, pourvu que ce ne fussent pas les Sémites....»

găsi la sëlbatice ideï conforme cu ale nôstre, deși înconjurate de rătăcirî și de eresuri, aũ făcut anumite întrebări și n'aũ putut primi de cât rësponsuri, cari i-aũ pus în cea mai mare nedumerire. Ast-fel toți saũ mai toți ne vorbesc de diavol și e constatat, că mitologia nici unui popor sëlbatice nu compórtă o ființă spirituală posedând caracterele Satanei» ¹⁾.

Mitologia comparativă, cât timp rëmase restrînsă în domeniul clasic și în cel indo-europén, era amenințată a se învîrți într'un cerc vițios perpetuũ, degenerând într'un pur verbalism saũ plănând într'o atmosferă absolut subiectivă. Și acésta pentru că «legile generale ale Mitologiei comparative, ca și legile generale ale Linguisticii, trebuie obținute prin inducțiuni trase din exemple cât se va putea mai numeróse; trebuie să culegem miturile tuturor climelor și la tóte rasele și adesea un trib degradat și desprețuit va putea să ne puie pe urma legilor, ce căutãm. Mitologia, ca și limba, este un reflex al spiritului omenesc; ea aparține mai ales la ceea ce putem numi *era naturală* a umanității; și fiindcă constituțiunea spiritului omenesc și împrejurările vieții sëlbatice sînt pretutindenea aprópe aceleași, trebuie să ne așteptãm a întãlni în miturile tuturor națiunilor

1) J. Lubbock, *Les Origines de la Civilisation. État primitif de l'homme et moeurs des sauvages modernes.* Paris, 1877, p. 204.

o óre-care asemánare, aceeași supunere la legi generale» 1).

Dar însași psihologia, în ale căreia principie residă în definitiv și elementul intelectual al graiului și etica populară, va trebui cu timpul să și lărgescă domeniul observațiilor sale, prea mult timp mărginite în sfera popórelor indo-europene și semitice, adică a celor două reprezentante prin excelență a culturii umane, și să îmbrățișeze într'o vastă extensiune și acele triburi primitive, al căror suflet, rămas neatins de vr'o influență civilizátore, rezervă încă multe surprinderi psihologului comparativ. «Ce n'est pas, ñice Émile Louis Bur-nouf, dans l'Arya seulement, et encore, pris dans son état adulte et parfait, qu'il faut étudier la pensée; il faut observer aussi celle des races humaines inférieures, puis celles des animaux supérieurs, enfin, de proche en proche, les fonctions des âmes ont besoin d'être analysées comme celles des corps jusque dans leurs manifestations les plus infimes. Voilà le domaine vrai de la psychologie: il embrasse tout-ce que vit et de même que le physiologiste voit toutes les formes sensibles sortir de la cellule, le psychologue peut aussi chercher la forme la plus élémentaire dont la pensée la plus parfaite n'est que le développement» 2).

1) Sayce, *Principes*, p. 224.

2) Citat după A. Bastian, *Allgemeine Grundzüge der Ethnologie*. Berlin, 1884.

6. Ce sînt într'adevăr limbile indo-europene în raport cu nenumăratele forme, ce a îmbrăcat în diferite zone Cuvîntul omenesc! Aceste limbi ne sînt cunoscute numai în evoluțiunea lor literară, numai în perióda lor culminantă și óre-cum de gârbovire. In loc de expresiunea însuflețită și pururea schimbătoare a viului grai, ne întîmpină într'insele forme, din cari a dispărut de mult orice puls al vieții, fixe și cristalisate în seculara lor petrificare. Perióda lor de treptată formațiune, de circulațiune plină de viață ne scapă și le face astfel incapabile a ne destăinui adevăratul caracter al graiului omenesc. Mai prețioase în acésta privință sînt idiomele obscure ale sêlbaticilor, ce le putem urmări în plina și primitiva lor desvoltare.

Linguistica trebuie să fie, cum îi arată și numele, știința tuturor limbilor omenesci, iar nu a unui grup izolat și favorit, care să serve de prototip tuturor celor-l'alte. In loc de a porni de la principiul fundamental, că nici un fenomen lingvistic nu va putea fi înțeles după adevărata sa valóre de cât urmărit fiind în generalitatea limbilor omenesci, s'a făcut din studiul familiei indo-europene cheia orî-cărei filologii și s'a dat rezultatelor sale o aplicațiune universală.

Și dacă o comparațiune cât mai larg posibilă se impune în orî-ce cercetare lingvistică, apoi cu atît mai mult ea trebuie să se execute pe scara cea mai întinsă, când e vorba de a stabili legile generale ale graiului său în chestiunea atît

de capitală a originii sale. Cele mai multe însă din teoriile moderne despre originea și evoluțiunea limbei omenesci aū pornit de la observarea unor fapte isolate aparținând exclusiv domeniului aric și de aceea ele se învîrtesc într'un labirint de rătăcirii și de false generalisări. Ca și speculațiunile Kratyliene, ele n'aū, din cauza acestui caracter a priori, nici un temeiū solid și sînt lipsite de valóre pentru evoluțiunea reală a limbei¹⁾.

7. Abia în timpul din urmă un număr încă restrîns de linguiști s'aū încercat a deschide științei orizonturi mai întinse, studiând manifestările multiple ale graiului în generalitatea lor cea mai vastă și căutând a dovedi, pe un substrat atît de abundant, nețermurita varietate a inteligenței umane. După întăiele încercări de Linguistică generală ale lui Humboldt și Pott²⁾ trebuie să ajun-

1) Monografia lui Max Müller «*Stratificarea limbii*» (1868) și aceea a lui Curtius «*Cronologia în formațiunea limbilor indo-europene*» (1867) se mișcă pe terenul alunecos al unor atări generalisări pripite. Știința teoretică cam nebulosă a lui Paul («*Principienlehre*», cum o numesce), care ar servi de substrat Linguisticiei și ale cărei rezultate ar fi aplicabile la tóte limbile și la tóte períodele lor de evoluțiune, mai ales «*la începuturile limbii*» (cf. *Principien der Sprachgeschichte*, p. 33), pare a nu poseda o basă mai solidă. Nu mai vorbim de sintesa nenorocită a lui Regnaud (*Origine et philosophie du langage*, IIe partie), care, mărghinindu-se a constata faptele din domeniul indo-europén, coordonate cu cercetarea condițiunilor logice ale limbii în genere, crede a dispune de elemente suficiente pentru a stabili o teorie raționată a graiului.

2) W. v. Humboldt, *Über den Dualis*. Berlin, 1828.—Fr. Pott, *Die quinare und vigesimalen Zählmethode bei Völkern aller Welttheile*. Halle, 1840 și *Doppelung*, als eines der wichtigsten Bildungsmittel der Sprache, beleuchtet aus Sprachen aller Welttheile. Detmoldt, 1862.—Cf. și Garnett, *Philological Essays*. Leipzig, 1859 și H. C. Gabelentz, *Über das Passivum*. Leipzig, 1860.

gem tocmai la Frideric Müller, al cărui «Compendiu de Linguistică» ¹⁾ aduce științei contemporane aceleași servicii ca și «Mithridates» (1806-1815) de Adelung în primul pătrar al secolului nostru. În introducerea la această operă monumentală, autorul se abate pentru întâia dată de la modul unilateral al teoriilor tradiționale și apucă calea largă a considerațiilor obiective, basate pe un studiu întins al faptelor lingvistice. Acest drum, o dată bătut, fu urmat cu succes de Winkler ²⁾ pe terenul sintaxei comparative și mai ales de către eminentul lingvist francez Raoul de la Grasserie, care a publicat, sub titlul colectiv de «Études de Grammaire comparée» (1887 urm.), o serie de studii, întipărite de o profundă originalitate și de o vastă comprehensiune, asupra celor mai multe din problemele generale ale limbei³⁾.

1) Fr. Müller, *Grundriss der Sprachwissenschaft*. Wien, 1876—87, 4 volume.

2) H. Winkler, *Zur Sprachgeschichte*. Nomen, Verb und Satz. Berlin, 1887 și *Weiteres zur Sprachgeschichte*. Das grammatische Geschlecht. Formlose Sprachen. Berlin, 1889.

3) Raoul de la Grasserie, *Des divisions de la Linguistique* (1888), *Essai de Phonétique générale* (1890), *Essai de phonétique dynamique ou historique comparée* (1891), *De la Psychologie du langage* (1889), *De la Classification des langues* (1890) — II *De la Catégorie du Nombre* (1887), *du Temps* (1888), *des Cas* (1890), *des Modes* (1891) — III *Du verbe Être* (1887), *De la Conjugaison objective* (1888), *De la véritable nature du Pronom* (1888), etc. Cf. asupra lor un excelent articol de J. Halévy în *Revue critique*, din 1890, No. 18. Aci mai menționăm și câte-va din lucrările speciale ale eminentului americanist Lucien Adam: *De l'harmonie des voyelles dans les langues ouralo-altaïques*. Paris, 1874; *Du Genre*, 1883, etc.

La aceștia se cuvine a mai adăoga, pe lângă Sayce, puternicul distrugător al idolilor Glotologiei, numele bărbatului, căruia progresele actuale ale Linguisticii îi dătoresc mai mult de cât un impuls. Profundele și sugestivele cercetări de pe terenul filosofiei linguistice ale lui Steinthal, cari la început nu atraseră tótă atențiunea ce merita, continuă a exercita o acțiune din ce în ce mai fecundă asupra direcțiunii contemporane a științei.

În diferitele sale scrieri Steinthal a căutat a stabili raporturile reciproce între Psihologie și Linguistică¹⁾. Lui îi revine meritul de a fi fixat mai întâi marginile între Gramatică și Logică și de a fi insistat asupra tendențelor diferite ale acestor două științe²⁾. Cu tóte progresele realizate pe terenul limbei de la aparițiunea acelei opere, cele mai multe din ideile emise cu acea ocaziune au rămas fundamentale și decisive. Clasica-i operă

1) H. Steinthal, *Abriss der Sprachwissenschaft*. I Teil (singura apărută). Die Sprache in Allgemeinen. Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft. Berlin, II ed. 1881 și *Ursprung der Sprache im Zusammenhange mit den letzten Fragen alles Wissens*. Berlin, IV ed. 1888.

2) H. Steinthal, *Grammatik, Logik und Psychologie*. Ihre Principien und ihr Verhältniss zu einander. Berlin, 1855. În prima parte combate tractarea logică a Gramaticii de Becker; într'a doua stabilește divergențele și raporturile între Gramatică și Logică. Ultima parte, care tractază despre principiile Gramaticii și caracterul lor psihologic și ocupă întreaga a doua jumătate a volumului, póte da o idee de metóda lui Steinthal: părăsind domeniul pur linguistic, ne pomenim plutind în plină filosofie. — Vezi și *Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaues* (Berlin, 1860), unde revine asupra materiei, precum și a sa *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und*

despre idiomele grăite de Negrii africani și cercetările sale de Etno-psicologie dovedesc interesul, ce acest cugetător pörtă chestiunilor de Lingvistică generală¹⁾.

Ce lumini pot revërsa asupra limbei umane atari studii generale, făcute cu prudentă și metodă, o pöte înțelege ori și cine. Ele nu numai că ne feresc de îngustimea vederilor și de suficiență într'o materie atât de vastă și de anevoiösă, dar încă ne revelöză adesea analogii uimitöre între graiurile cele mai îndepärtate și ne dau prin acësta puțința de a surprinde, în mijlocul extremei diversității a cuvîntului, caracterul esențial identic al naturei umane.

Observațiunea acestor variate manifestări ale graiului va limpeði tot-de-odată raporturile între Gramatică și Logică, specificând domeniul propriu fie-cäreia și arătând, că înaintarea adevërată a

Römern, mit besonderer Rücksicht auf die Logik. Berlin, 1863. — Cf. K. Hermann, *Die Sprachwissenschaft nach ihrem Zusammenhange mit der Logik*, menschlicher Geistesbildung und Philosophie. Leipzig, 1875: cele câte-va idei fecunde sînt învăluite și öre-cum înecate în atmosfera nebulösă a metafisicei germane, pe când H. Wolff (*Logik und Sprachphilosophie*. Berlin, II ed. 1883), ca discipol al lui Steinthal, susține, că cercetările logice trebuiesc în total basate pe psihologie. . . .

1) Steinthal, *Die Mande-Neger Sprachen*, psychologisch und phonetisch betrachtet. Berlin, 1867 și, în asociațiune cu Lazarus, *Zeitschrift für Völkerpsychologie*. Berlin, 1859 urm. Alte Reviste consacrate chestiunilor de Lingvistică generală: *Internationale Zeitschrift für vergleichende Sprachwissenschaft* (Leipzig, 1884 urm.) și, de mai înainte, *Revue de Linguistique et de Philologie comparée* (Paris, 1867 urm.), apröpe exclusiv destinată studiului limbilor în afară din domeniul indo-europén.

ambelor a început, din momentul ce s'a operat o strictă demarcațiune între dînsese.

Prima parte a acestui studiū va fi consacrată considerațiunilor generale privitoare la relațiunile într'aceste două sciințe, rămânend a urmări în partea finală categoriile gramaticale în multiplele forme, ce a îmbrăcat expresiunea lor lingvistică.

I. Gramatica și Logica

Disputa între Analogie și Anomalie: caracterul, rațiunea și originea ei. — Gramatica generală sau filosofică. — Categoriile aristotelice: sînt ele într'adevăr necesare și universale? — Nețermurita variabilitate a expresiunii lingvistice. — Procederea metodică în atare cercetări.

I. În toate timpurile Logica a jucat un rol preponderant pe terenul limbei și acesta în paguba ei. Nomenclatura gramaticală, așa cum o găsim definitiv fixată în scrierile lui Apollonios Dyskolos, poartă încă urmele acestei încălcări. De la cele dintâi cercetări asupra graiului se stabilesc o relațiune din ce în ce mai intimă între Gramatică și Logică și nu lipsesce mult până la o completă identificare, așa cum o observăm la Stoici. În școla lor luă naștere faimósa dispută între Analogie și Anomalie, care preocupă pe cugetătorii și gramaticii greci și romani timp de peste trei secole și constituie, în acest lung interval, substratul tuturor cercetărilor gramaticale. Cât interes insufla o asemenea dezbateră, cât de

mult ea preocupa spiritele timpului, se p \acute{o} te vedea din aceea, c \acute{a} un Cesar sau Cicerone nu se p \acute{o} te opri a nu lua parte la discuțiune ¹⁾.

În ce st \acute{a} dar ac \acute{e} st \acute{a} problem \acute{a} , care resum \acute{a} în sine raporturile între Gramatic \acute{a} și Logic \acute{a} ?

Ea se p \acute{o} te formula astfel: Exist \acute{a} ore între limb \acute{a} și cugetare un raport rațional, o perfect \acute{a} concordanță ori simetrie (*ἀναλογία*)? Sau, din contr \acute{a} , principiul predominant este variabilitatea, neregularitatea (*ἀνωμαλία*), în perpetu \acute{a} contradicere cu gena natural \acute{a} a graiului?

Filosofi stoici, în special Chrysip, cercet \acute{a} nd raportul între limb \acute{a} și cugetare, au conchis, c \acute{a} în limb \acute{a} domnesce *anomalía*, adic \acute{a} limba nu ofer \acute{a} o ic \acute{o} n \acute{a} credincioasă a coprinsului intelectual, de ore ce cuvintele nu corespund pe deplin noțiunilor respective, ba adesea chiar le contradic. Unele vorbe au accepțiuni multiple și în principi \acute{u} , dup \acute{a} p \acute{a} rer \acute{e} a lor, ori-ce vorb \acute{a} e din natur \acute{a} echivoc \acute{a} : «Omne verbum ambiguum natura esse, quoniam ex eodem duo vel plura accipi possint» (Gellius XI, 12).

Spre a înțelege și mai bine ac \acute{e} st \acute{a} teorie, s \acute{a} consider \acute{a} m mai de apr \acute{o} pe principiul, care j \acute{o} c \acute{a} un rol important în speculațiunile Stoicilor, principiul antitesei (*ἐναντιώσεις*). Chrysip constat \acute{a} , c \acute{a}

1) Chestiunea a fost pe larg tractat \acute{a} de Steintal, *Geschichte der Sprachwissenschaft*, p. 347—363 și 435—524 și în special de c \acute{a} tre Lersch, *Die Sprachphilosophie der Alten dargestellt an dem Streit über Analogie und Anomalie der Sprache*. Bonn, 1838—41, 3 p \acute{a} rți.

vorbele și reprezentările negative nu coincid, ci mai adesea se contradic. Astfel vorbe positive pot exprima o privațiune sau lipsă (sărăcie = lipsă de avere; orb = lipsit de vedere); și vorbe negative pot reprezenta noțiuni positive (ex. nemuritor = deș). Dar privațiunea nu pôte exprima de cât lipsa lucrului posedat: destinațiunea ochiului fiind vederea, lipsa facultăților vizuale ar trebui redată c'o vorbă negativă, óre-cum «nevêđător»; de asemenea deșii, necunoscênd mórtea, nu pot fi privați de o atare însușire, cum arată forma negativă a expresiunii «nemuritorî».

Un loc însemnat în acéstă îndelungă desbateré îl ocupă genul, care interessa de o potrivă pe filosofi și pe gramatici. Stoicilor n'a putut să le scape observațiunea chiar superficială, că există vorbe, cari, fără a denota ceva bărbătesc, sînt totuși masculine după formă — decî o lipsă de analogie adică anomalie. Nu numai că în aceeași limbă, observă dînșii, genul unei vorbe pôte varia după localități, dar mai mult încã: vorba masculină sau feminină nu desémnă totdeuna o ființă bărbătésacă sau femeiască din natură, precum lucrurile lipsite de gen natural nu's totdeuna neutre. Anomalia genului e într'adevêr așa de bătătóre la ochi, în cât și adversariî ei, partisanii Analogiei, trebuiră s'o recunóscă în principiū.

Tóte acestea conduseră la convingerea, că genul gramatical nu corespunde adevêrului și decî

nu p \acute{o} te fi o creațiune a natur \acute{e} ii, \acute{i} ntocmai ca num \acute{e} rul și celelalte categorii secundare.

Riguroasa consecință, \acute{i} mpinsă adesea până la subtilitate, ce caracteriză doctrina logico-gramaticală a Stoicilor, provine din pretinsa necesitate a unui acord ideal, a unei corespondențe perfecte \acute{i} ntre partea materială și cea intelectuală a limbei, \acute{i} ntre forma și sensul vorbei, \acute{i} ntre expresiunea lingvistică și raportul logic al cuv \acute{i} ntului. Limba li se p \acute{a} rea *anomală*, tocmai fiind-că o vedeau prin prisma Logiceii și uitaă, că ea nu ține s \acute{e} mă de legile sale, urmând după nisce legi proprii și diferite de ale acesteia. Acea corespondență naturală și necesară \acute{i} ntre nume și lucrul semnificat era o curată chimeră, de- \acute{o} re-ce limba nu \acute{i} nici o dată expresiunea *adequată* a cugetării: numele nu exprimă de cât o singură \acute{i} nsușire, cea mai importantă, a lucrului și t \acute{o} te cele-l'alte \acute{i} nsușiri, ce spiritul concepe la rostirea numelui, s \acute{i} nt rezultatul asociațiunii ideilor și nu s \acute{i} nt de loc coprinse \acute{i} n vorba \acute{i} nsași. «Limba se \acute{i} ncepe la om prin *percepțiune*, nu prin *apercepțiune*. Percepțiunea rezultă dintr'o impresiune direct produsă de un obiect \acute{o} re-care asupra simțurilor, fără nici un amestec al cugetării. Zahăr «alb» este o percepțiune. Combinarea succesivă, prin mijlocul cugetării, a mai multor percepțiuni, cari se completéză una prin alta pentru a ne da o noțiune \acute{o} recum integrală despre un obiect, constituie apercepțiunea: «alb» + «dulce» + «tare» = «zahăr». Pen-

tru a găsi un nume zahărului, copilul se mulțumescă cu prima percepțiune. După prima percepțiune el numescă oricare alt lucru... Numele diferitelor obiecte în toate limbile sînt percepțiuni cristalizate, nici o dată a percepțiunii. Pretutindeni *aurul* este «galben», nicăiri «galben» + «strălucit» + «greu» etc...»¹⁾.

2. Acastă identificare a Gramaticii cu Logica, operată mai întai de școla stoică, deveni punctul de plecare al tuturor cercetărilor ulterioare pe terenul logico-gramatical. Și chiar astăzi un asemenea mod de a vedea n'a dispărut cu desăvîrșire.

Dar ce a face formulele abstracte ale Logicii, schematismul ideal și întregul ei formalism cu datele reale, cu materialele pozitive și cu deducțiunile de fapt ale unei științe istorice ca Gramatica ?

Mai întai, surprindătorea multiplicitate a idiomelor globului ar fi putut deschide ochii asupra contrastului într'acastă infinită varietate și unitatea absolută a Logicii. Spre a se realiza și pe terenul limbei o atare unitate ideală, s'a recurs la ipotesa fatală a unei limbi primitive unice, ipotesă, care a înlănțuit timp de secole orice înaintare a studiilor lingvistice. Un atare rol primordial s'a atribuit, în tot lungul evului-mediu, limbei ebraice și a fost nevoie de geniul lui Leibniz spre a pune

1) B. P. Hasdeu, *Principie de Linguistică*. Bucuresc, 1881, p. 48.

capăt acestei iluziuni seculare. Dar opintiri repetate de a vedea în limbă reflexul armoniei logice se iviră și mai târziu și abia opera capitală a lui Humboldt «Despre diversitatea de structură a graiului omenesc» (1836) alungă definitiv fantoma unei pretinse armonii universale a limbilor ¹⁾.

Din aceeași tendență unificătoare provin și încercările, mereu repetate, de o «Gramatică generală», menită a înlocui c'un acord ideal realitatea variabilă până la infinit. Visul unei atari Gramaticii filosofice, sau mai bine logice, basată pe studiul câtor-va idiome ajunse la un înalt grad de perfecțiune literară — greca, latina și franceza — preocupă pe învățații europeni până la pragul secolului actual, ba ne surprind din când în când și în publicațiuni contemporane. De la prima Gramatică generală, celebra «Grammaire générale et raisonnée de Port-Royal» (1660), până la ultima producțiune de acest fel ²⁾, se pôte

1) W. v. Humboldt, *Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. Berlin, 1836. A se vedea cele două edițiuni comentate de Pott (1880 — 1883) și de Steinthal, *Humboldt's sprach-philosophische Werke*. Berlin, 1883.

2) Burgraff, *Principes de Grammaire générale ou exposition raisonnée des éléments du langage*. Bruxelles, 1863. Cele mai renumite Gramaticî generale, pe lângă cea de Port-Royal, sînt: Harris, *Hermes or a philosophical inquiry concerning language and universal grammar*. London, 1751. — Silvestre de Sacy, *Principes de grammaire générale*. Paris, 1799. — Bernhardi, *Sprachlehre*. Berlin, 1801 — 1803. În limba noastră un specimen de gramatică generală însoțesc *Gramatica românească* de Cămpinenu, 2 ed. Iași, 1880.

observa același principiū de generalizare și de logică preconcepută.

Limba este, înainte de tóte, un fenomen psihologic; ea variază de la un popor la altul sub influența factorilor etnici și ea trebuie studiată în multiplele forme ale realității, iar nu după un schematism invariabil, după un tip general ¹⁾. Psihologia, și nu Logica, cată dar să fie adevăratul domeniu al Gramaticii: Psihologia, care tinde a explica mersul cugetării, așa cum ea *se face* în realitate, pe când Logica urmărește scopul ideal de a prescrie legile, cum *ar trebui* să se facă. Logica e o știință abstractă, cea mai abstractă din tóte, și, în clasificățiunea lui Spencer, ea figurază înaintea Matematicilor. Caracterul ei formal o abstrage de la realitate: ea póte judeca, dacă cugetarea e justă, iar nu dacă corespunde realității (ex. noțiunea de sfinx). Acesta face ca noțiunea logică să fie o concepțiune abstractă și incompletă și ca norma logică să pótă îmbrăca infinite forme gramaticale. A voi deci a regăsi în tóte limbile același formular, abstras din studiul câtor-va idiome cu o înaltă cultură literară, e o curată utopie ²⁾.

1) «Pretutindenea, ȝice Humboldt, influența timpului asupra limbilor merge mână în mână cu a particularităților naționale și ceea ce caracteriză hordele sëlbatice ale Americii și ale Asiei septentrionale nu trebuie deci să fi aparținut și triburilor primitive ale Indiei și ale Greciei». *Sprachphilos. Werke*, ed. Steinthal, p. 69.

2) Steinthal, *Charakteristik*, p. 104: «Eine allgemeine Gramma-

3. Fundatorul Logiceii a resumat în 10 categorii diferitele moduri de a fi, ce se pot atribui ființelor individuale sau lucrurilor particulare. Aristotele nu spune nicăirea, după ce criterie s'a condus în stabilirea acestor clișeuri, cari ar reprezenta noțiunile fundamentale ale spiritului omenesc, nici pentru ce a fixat numărul lor la 10. Dar, din modul de a le defini, se poate vedea destul de limpede, că idea primară o datoresce propozițiunii analizate în elementele sale, adică limbei. După ce susține (Categ. IV), că ceea ce enunțăm poate fi exprimat în conexiune (ex. omul alérgă) sau fără conexiune (ex. om, bou), Aristotele adaugă: «Dintre vorbele enunțate fără conexiune fiecare exprimă sau o *substanță* (οὐσία, τι ἔστι: ex. om, cal), sau o *cantitate* (ποσόν: ex. de doi, de trei coți), sau o *calitate* (ποιόν: ex. alb), sau o *relațiune* (πρὸς τι: ex. îndoit, jumătate, mai mare), sau un *loc* (ποῦ: ex. în tîrg), sau un *timp* (ποτέ: ex. ieri, acum un an), sau o *stare* (κείσθαι: ex. zăcere, ședere), sau o *posesiune* (ἔχειν: ex. a avea încălțăminte, a fi într'armat), sau o *acțiune* (ποιεῖν: ex. taie, arde), sau în fine o *suferință* (πάσχειν: ex. e tăiat, e ars)».

Characterul empiric al decadei aristotelice e prea evident din lipsa orî-cărui criteriū de distincțiune seriósă: găsim, în acéstă enumerare, deose-

tik ist ebenso wenig denkbar als eine allgemeine Form der Staatsverfassungen und der Religionen oder eine allgemeine Pflanzen und Tierform».

birii pur verbale (loc și situațiune ori stare) și noțiuni fără de nici o importanță logică (ca posesiunea). De aceea cugetătorii și logicii moderni s'au pronunțat în contra acestei clasificățiuni. Kant o consideră ca «incompletă și defectuoasă» și caută a 'i substitui un schematism de 12 categorii, cari ar corespunde celor 12 funcțiuni logice ale spiritului omenesc, pe când Schopenhauer crede la rîndul său, că 11 din categoriile lui Kant merită a fi aruncate pe ferăstră și numai una singură a fi menținută, causalitatea ¹⁾.

Stuart Mill aprețiază ast-fel categoriile aristotelice : «Acastă clasificățiune are defecte prea învederate pentru a reclama, și merite prea mici pentru a justifica, o cercetare minuțioasă. E numai un catalog de distincțiuni grosolan marcate de limba ordinară, fără să se fi încercat măcar a pătrunde prin analiză filosofică până la principiile raționale ale acestor distincțiuni vulgare. Acastă analiză făcută chiar superficial ar fi arătat, că enumerarea e superfluă și incompletă tot-de-odată. Unele lucruri sînt omise, altele apar de mai multe ori sub titluri diferite. Ea sémănă unei divisiuni a animalelor în ómeni, patrupede, cai, măgari și poney » ²⁾.

Caracterul universalității, ce se atribue în

1) Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung* I, 531. Cf. despre istoricul categoriilor: Trendelenburg, *Geschichte der Kategorienlehre*. Berlin, 1846.

2) St. Mill, *Logique* I, 49.

genere acestor categorii, este în mare parte ilusoriu. Unele dintr'însele, ca *spațiul* și *timpul*, nu sînt inerente spiritului omenesc, ci rezultatul experienței: timpul e o abstracțiune ca și spațiul și deci nu pot fi elemente intuitive sau primordiale ale cunoscințelor noastre. Și nici cele-l'alte categorii logice nu sînt înăscute, ci nasc, deși inconștient, la diferite momente de evoluțiune intelectuală a omenirii. «Ca și întâia celulă animală, așa se nascu și fie-care categorie sau idee la o epocă anumită»¹⁾. Categoriile nu pot fi deci confundate cu procederile generale ale spiritului omenesc.

4. Părerea, că categoriile logice trebuie necesar să existe în toate limbile, provine din confuziunea între noțiune și reprezentare. Unele dintr'însele lipsesc cu totul, altele pot îmbrăca forme variate și se îndepărtază astfel de natura uniformă a categoriilor logice²⁾. Ultimele sînt strict determinate și nu pot fi întrupate de cât într'un singur mod; cele gramaticale, din contră, se modifică și se nuanțază până la infinit. Și acele felurite moduri de întrupare gramaticală pot fi mai mult sau mai puțin perfecte, ceea-ce exclude ori-

1) Steinthal, *Abriss der Sprachwissenschaft*, p. 102.

2) Humboldt emisese deja în principiu atari păreri (cf. ed. Steinthal, p. 611), dar nu ajunse la o plină claritate asupra-le. Ast-fel vorbește (p. 623) de «ein in der Seele liegende grammatischer Typus»... Despre această contradicere aparentă, cf. Steinthal, *Abriss*, p. 63 urm.

ce evoluțiune logică a graiului, care ar fi trebuit să ofere pretutindenea aceeași perfecțiune lingvistică.

Categoriile gramaticale nu sînt și nu pot fi identice cu cele logice. Dintr'o analiză pur logică a judecării nici că se pôte deduce tóte părțile de cuvînt și de aceea Aristotele n'a recunoscut de cât o parte dintr'însele. «Categoriile și formele gramaticale, cari se consideraū ca absolute pentru omul vorbitor și decī valabile pentru ori-ce limbă, fiind-că credeaū a le putea deriva din natura logică a cugetării, sînt în realitate aprópe mărginite la limbile indo-europene și nu sînt de loc rezultatul formelor logice ale cugetării. Adevărata stare a lucrurilor e din potrivă, că fie-care limbă are formele ei proprii, ce lingvistul e dator a le considera ca fapte date și a le explica ca atari, iar nu a și le construi ca generale și logicesce necesare»¹⁾.

Divisiunea părților cuvîntului, basată în mare parte pe categoriile aristotelice, pôte într'adevăr găsi o aplicațiune integrală numai în domeniul indo-europén și cu óre-cari reserve în cel semitic, dar n'are nici o noimă pentru majoritatea limbilor omnesci. Cele mai multe din popórele globului recurg la procederi fundamental diferite spre a'și *formula* cugetarea lor. Tocmai faptul, că nu regăsim de cât într'un mic număr de idiome așa numitele părți de cuvînt, dovedesce, că ele nu sînt cate-

1) Steinthal, *Abriss*, p. 32.

gorii de un caracter universal. Unele dintr'însele pot lipsi cu desăvîrșire. O noțiune atât de importantă ca verbul nu există în mai multe limbi malayese din Asia și în idiomele algonkine din Nordul Americii. În genere puține familii lingvistice posedă o noțiune verbală propriu-zișă : în cele mai multe limbi verbul nu'î de cât un nume c'o amplificare pronominală, așa că ambele categorii ale numelui și ale verbului se confundă.

Verbul «a fi», în sens de «a exista», considerat de unii logici ca verbul prin excelență, nu constituie un element primordial al graiului și nu există în toate limbile, cum credea Ad. Smith, ci lipsește în multe idiome australiene, africane și în mai toate cele americane, adică în limbile c'un caracter concret mai pronunțat; iar, ca auxiliar sau copulă, e necunoscut chiar limbilor semitice și celor uralo-altaice, precum el lipsește cu desăvîrșire în prima fasă din graiul copiilor. Caracterul abstract al verbului «a fi» dovedește altminteră în de ajuns originea'î posterioară. Multe idiome recurg la echivalente mai mult sau mai puțin concrete. «Pour tel sauvage un objet n'existe pas; il est *assis*, ou il est *debout*, ou il est *couché*, si la pensée de ce sauvage se porte sur l'objet lui-même; ou il est *ici* ou *là*, ou hors présence, si la pensée du sauvage se porte le plutôt sur la position de l'objet dans l'espace; il bouge ou reste immobile, suivant que subjectivement il a été considéré par rapport au mouvement. Au lieu

de dire « cela est », un tel homme dira « cela debout, cela couché, ou cela ici, cela en mouvement¹⁾ ». Un echivalent foarte obicnuit e *stare*, care a suplantat auxiliarul în franceza (= être), pe când spaniola posedă, alătura de dînsul, și corelativul său mai abstract: *estar* și *ser*, întâiul pentru a desemna o existență trecătoare, celălalt pentru una permanentă.

Pe lângă această, analiza logică tornă concepte felurite în același tipar. Agentul, care jocă rolul de subiect în limbile indo-europene și semitice, pôte fi conceput ca obiect direct în idiomele africane Bantu (pe mine iubire = eă iubesc), ca posesor în idiomele uralo-altaice (luarea mea = eă iaă), ca instrument în limbile din Caucas (prin pasere măn-care = paserea mănâncă) sau ca obiect indirect în aceleași idiome (mie vizibil = eă vęd)²⁾

5. Toți aceia cari aă pătruns mai adânc în spiritul limbilor diferite de familia indo-europenă, aă accentuat divergența unor procederi cu totul deosebite de ale nôstre.

Du Ponceau, studiând gramatica cãtor-va idiome din Nordul Americi, observă: « Il est certain que les langues de ces peuples sont formées sur des plans d'idées entièrement différents des nôtres »³⁾.

1) R. de la Grasserie, *Du verbe «Être», considéré comme instrument d'abstraction et de ses diverses fonctions*. Paris, 1887, p. 6, 44 și 45.

2) Winkler, *Zur Sprachgeschichte*. Berlin, 1887.

3) Et. Du Ponceau, *Mémoire sur le système grammatical des langues de quelques nations indiennes de l'Amérique du Nord*. Paris, 1838, p. 185.

Despre limbile americane în genere se exprimă ast-fel Fr. Müller: «Structura gramaticală a celor mai multe limbi americane e de o natură atât de particulară, în cât e aprópe imposibil a le aplica, mai ales celor mai desvoltate dintr'însele, terminologia nóstră, dedusă din observațiunea și analiza limbilor clasice¹⁾».

Iar Steinthal, în opera'i asupra limbilor negritene din Africa, declară, că tinde prin această scriere a arăta «că există într'adevăr limbi, cari n'aũ nici-un punct de contact cu schematismul categoriilor gramatice'i filosofice și pe cari, în privința structurei interne, le putem compara tot atât de puțin cu limbile nóstre indo-europene mai bine organizate, pre cât e posibil a compara un insect c'un mamifer²⁾».

Fie-care familie lingvistică are tiparul ei particular, modul ei caracteristic, cum încorporează materialele cugetării și cum exprimă raporturile logice. «De aci urméză, că limbi diferite aũ gramatici diferite și că diferențele sînt mai mult sau mai puțin mari după înrudirea mai depărtată sau mai de aprópe a limbilor înseși, și după modul de a cugeta al celor ce le grăiesc. Prin urmare a silui o limbă să 'ntre în cadrul gramatical al alteia e a înțelege rău natura aceste'i din urmă și a cauza un prejudițiu serios studiului. De pildă,

1) Fr. Müller, *Grundriss*, II, 180.

2) Steinthal, *Die Mande-Neger Sprachen*, pref. VII.

gramatica chineză nu p^ote fi bine înțelesă de cât cu condițiunea de a lepăda nu numai terminologia gramaticăi europene, dar până și concepțiunile, ce acoper ac^oastă terminologie; limbile polisintetice din America desfid t^ote încercările făcute spre a descoperi într'insele «părțile cuvîntului» și diferitele idei gramaticale, ce ocupă un loc așa de mare în gramaticile școlilor n^ostre¹⁾».

«Les idiomes monosyllabiques, observă la rîndul s^{eu} regretatul A. Darmesteter, donnent l'exemple d'une logique et d'un mode de combinaison des éléments de la pensée à peu près inconcevables à nous autres Européens. Et, à ne prendre que les langues flexionnelles, quelle variété de systèmes et quelle différence dans la façon de saisir et de formuler la pensée! La conjugaison sémitique si riche en voix, si pauvre en modes et en temps, suppose un état psychologique tout autre que celui qui a produit la conjugaison aryenne, avec sa richesse de modes et de temps et son petit nombre de voix. Les moules en sont si opposés les uns aux autres que tous les efforts des savants ont échoué jusqu'ici pour les ramener à une unité première. Dans le groupe indo-européen lui-même, malgré la communauté d'origine, la conjugaison s'est développée en systèmes assez divergents pour paraître irréductibles entre eux. Cette puissance de la pensée humaine

1) Sayce, *Principes*, p. 284.

à prendre corps dans des formes tellement variées n'est pas un des moindres traits qui s'imposent à l'attention du penseur¹⁾».

6. Neținând seamă de această variabilitate a procederilor spiritului omenesc, primii învățați europeni, mai ales misionari, cari se ocupară cu studiul gramatical al idiomelor americane sau australiene, așternură formele acestora după tipicul gramaticii latine. «Limbile americane, constată Humboldt, ofer exemple numeroase de atari păreri greșite și lucrul cel mai important, în prelucrarea gramaticelor americane scrise în spaniola sau portugesa, este a îndepărta opiniunile unilaterale și a scôte ast-fel la ivelă structura primitivă și pură a acestor idiome²⁾».

Sistema tradițională a gramaticii clasice a prins rădăcini atât de adânci în spiritul nostru, în cât credem a reafila, în familiile lingvistice cele mai diverse, nisce procederi nouă familiare printr'o îndelungă educațiune gramaticală, procederi, aplicabile dóra în domeniul indo-europén și în cel semitic.

Ar fi interesant a se vedea, în ce mod un American sau African și-ar da seamă de structura gramaticală a limbilor noastre. Nu există, în această privință, de cât o scurtă expunere a gra-

1) Arsène Darmesteter, *La vie des mots étudiée dans leurs significations*. Paris, 1887, p. 20.

2) W. v. Humboldts *Sprachphilosophische Werke*, p. 73.

măteii sanscrite făcută în secolul al VIII-lea după Crist, de un Chinez pentru usul compatrioților sei¹⁾. Aceeași nedumerire, ce ne coprinde la studiul unei limbi monosilabice, în care cele mai multe categorii gramaticale nu sînt de cît diferențe sintactice sau de intonațiune, o trădează și Chinezul, când e să și familiarizeze spiritul cu schematismul nostru de declinări și conjugări, de gen și număr. . . Așa numitul pigeon-english, sau jargon engles grăit la Canton, pôte da o idee și mai deplină de opintirea unui Chinez spre a pătrunde în tainele cugetării europene: vocabularul e engles, dar gramatica — dacă o putem numi ast-fel — mai mult chinezescă.

Tractarea științifică a graiurilor obscure reclamă o absolută independență de spirit, o lipsă desăvîrșită de ori-ce formulare sintetică. Ele trebuesc studiate în particularitățile lor caracteristice, în psihologia lor, și atunci substanța materialelor lingvistice se va presenta de sineși în variatele sale manifestări exterioare.

Numai ast-fel vom putea apreția, în deplină sinceritate, acea «formă internă a limbei (*innere Sprachform*)», cum numesce Steinthal reprezentarea felurită a categoriilor gramaticale și care constitue fondul însuși al graiului. Acesta rămâne tot-dé-una neclintit, pe când vocabularul repre-

1) Expunerea e coprinsă în biografia lui Hiouen-Tsang, tradusă de St. Jullien, *Histoire de la vie de H.—Ts. et de ses voyages dans l'Inde*. Paris, 1853, p. 165 urm.

sentă elementul mobil, expus unei perpetue modificări : un popor împrumută mereu vorbe străine, dar mai nici-odată forme gramaticale. De aceea ele sînt criteriul cel mai solid pentru aprețierea caracterului și gradului de înrudire al limbilor.

II. Domeniul Gramaticăi și al Logiceii

Terminologia diferă după cum se aplică uneia sau alteia din aceste două științe. — Vorba și noțiunea, propozițiunea și elementele sale. — Legile limbii fundamental diferite de ale cugetării. — Semantica sau evoluțiunea semnificațiunilor adesea diametral opusă Logiceii. — In ce sens limba este logică și nu este logică.

1. S'a văduț, că categoriile logice formulate de Aristotele nu coincid cu cele gramaticale ; că infinita varietate a acestor din urmă contrastéză într'un mod izbitor cu unitatea absolută a formulelor logice ; că, în fine, deosebirea între ambele se accentuéză și mai mult, când se ia în sémă pretinsul caracter de necesitate și de universalitate, ce se atribue obicínuit categoriilor aristotelice.

Și acéstă diferențiaré trebuie să se întinđu de-alungul întregéi nomenclaturii. Ceii ce au admis identitatea Gramaticéii cu Logica au întrodus o mare confusiune pe terenul terminologieii lor comune. Identificând limba cu cugetarea, dinșii au amestecat la olaltă vorba cu noțiunea, propozi-

țiunea gramaticală cu judecata logică. Să căutăm dar a stabili deosebirea între unele și între altele.

2. Vorba nu se identifică cu noțiunea; ea nu *este* noțiunea, ci numai expresiunea ei: de ex. vorba *virtus* nu este «virtutea» însăși, ci exprimă noțiunea și lucrul respectiv. Acastă expresiune fiind pur verbală, ea depinde adesea de însemnarea etimologică («bărbăție»). Din aceeași cauză mai multe vorbe sinonime pot desemna una și aceeași noțiune, adică noțiunea poate îmbrăca diferite forme verbale, tocmai pentru că vorba servește numai a exprima, iar nu de a fi ceea-ce exprimă. Deosebirea între noțiune și vorbă reiese mai ales pe terenul derivațiunii. Ast-tel Logica cunoște noțiunea de *frumos*, *bun*, dar diferențierea lui *frumos* de *frumusețe*, a lui *bun* de *bună-tate* nu există pentru dînsa: și unele și altele sînt «accidențe» și nimic mai mult. Aristotele, bună-ora, nu distinge între *δικαιοσύνη* și *δικαιος*, ambelor fiindu-le comună categoria calității (*ποιόν*): calitatea devine substanță sau substanța se consideră ca o calitate determinată.

3. Proposițiunea, de asemenea, nu'i de cât expresiunea judecății, iar nici de cum nu se identifică cu ea. De aceea o singură judecată logică poate fi exprimată prin două sau mai multe propozițiuni și, invers, o singură propozițiune conține adesea mai multe judecăți: de ex. propozițiunea «Aurul, argintul, fierul sînt metale» conține trei judecăți.

Așa fiind, nici divisiunea lor respectivă nu va coincide. Cea mai importantă divisiune logică a judecăților în afirmative și negative e necunoscută gramaticii sau mai bine zis îi e indiferentă: *nu*, e pur și simplu adverb ca și *da*. Și cu toate că între a fi și a nu fi e un abis, limba recurge pentru conjugarea negativă, numai în puține limbi (ca în cele uralo-altaice), la o formă specială cu totul diferită de cea pozitivă, pe când majoritatea limbilor globului exprimă prin una și aceeași rădăcină o diferență atât de capitală ca aceea dintre existență și neant.

Pe de altă parte, relațiunea predicativă sau atributivă e pur gramaticală și necunoscută Logicii. În judecata *Dumnezeu = etern*, Logica nu poate face deosebirea gramaticală, dacă «etern» e predicat sau atribut, fiind-că nu cunoște copula, nici flexiunea, pe care se bazează această diferență. În Logică copula reprezintă pur și simplu actul comparațiunii mentale, e expresiunea unei ecuațiuni între două idei, pe când copula gramaticală e «semnul de existență și de inerentă a predicatului în subiect» (Steinthal). De aceea simplul raport atributiv, ca în exemplul citat, conține o judecată logică, dar nu poate constitui o propozițiune; așa că logicesce *D-deu etern* este echivalent cu propozițiunea gramaticală *D-deu este etern*. Și tocmai pentru că nu este indispensabilă cugetării, copula sau auxiliarul lipsesce într'un mare număr de idiome (cf. p. 32).

Nu'i vorbă, gramaticii, în pretinsa lor analiză logică, au mers cam departe în această privință. Ei au căutat să introducă copula și acolo unde n'are ce căuta. «On a coutume de décomposer cette proposition : *j'aime*, ainsi : *je suis aimant*. Cette analyse est entièrement fausse. On attribue, en effet, forcément par un tel procédé au mot *suis* le sens d'existence ; «*j'aime*» signifie alors «*j'existe aimant*». Or, l'idée : existence se trouve introduite ici sans nécessité, mais non sans danger. L'analyse vraie est celle-ci : *moi aimant* ou *moi aimer*. C'est celle qui fait le parler créole, celui des enfants ; la plus naturelle certainement, la plus exacte. On affirme qu'entre l'être *moi* et l'action *aimer* il y a un rapport, une application de l'un à l'autre. De la même manière au lieu de dire : *je suis bon*, on peut dire tout aussi naturellement, et on a dit d'abord : *je bon*. Il est vrai qu'à un stade de civilisation plus grande, une langue a dit : *je suis bon*, qu'à un autre stade plus avancé, et dans la conjugaison périphrastique, elle a dit même : *je suis aimer* ou *aimant*, mais c'est que déjà le verbe *être* avait perdu dans un tel emploi son sens propre, le sens d'exister, de sorte que rétablir ce sens dans une analyse logique est un véritable contre-sens¹⁾».

4. Logica și Gramatica vorbesc de subiect și de predicat, dar rare-ori se unesc în aplica-

1) R. de la Grasserie, *Le verbe Être*, p. 19 urm.

țiunea acestor termeni : una e subiectul și predicatul logic, alta subiectul și predicatul gramatical. Predicatul gramatical nu coincide cu cel logic, căci are pe lângă sine ca contrast atributul ; tot ast-fel diferă subiectul în fie-care din cele două științe. Afară de acesta, raportul logic între subiect și predicat e adesea pervertit de Gramatică. Vorbind de fulger, am zice : «Fierul conduce fulgerul», dar aci nu'i vorbă de fier, ci de fulger, deci «fulgerul» va fi subiectul ; invers, vorbind de fier și zicând : «Electricitatea e condusă de fier», subiectul va fi «de fier». In propozițiunea : «Cartea aparține lui N.», dativul e aci subiectul logic, căci cu el se împreună a doua noțiune, iar nu persóna cu cartea ; în «Bolnavul a dormit bine» subiectul logic e «a dormit» și predicatul logic «bine», așa că echivalența gramaticală aproximativă ar fi : Dormirea'i era bună...¹⁾.

Logica nu cunósce nici vorba nici noțiunea de obiect. Atributul și obiectul sînt termeni curat gramaticali, pe cari adică numai Gramatica le póte distinge, Logica confundând pe ambele cu predicat.

Dar chiar și în privința termenilor mai usuali nu tot-dé-una Logica e de acord cu Gramatica : substantivele «albastrul, albăstrime» sînt calități,

1) Exemplificările și mare parte din argumentele expuse în acest capitol sînt împrumutate din Steintal, care a aprofundat ca nici un altul această materie. A se vedea *Grammatik, Logik und Psychologie*, p. 164 urm. și *Charakteristik*, p. 90—105.

dar nu sînt adjective ; pe cînd, din contră, substantivele «virtute, putere, știință, triumhiu . . .» sînt, după Aristotele, «calități». Același cugetător consideră logicesce verbul ca semnul afirmațiunii și contestă ast-fel calitatea de verb ori-cărei expresiuni negative ; pe cînd gramaticul nu se interesează de gradul de adevăr și admite de o potrivă afirmațiunea și negațiunea ca locuțiuni verbale cu o simplă diferențiere formală.

5. Gramatica și Logica diverg ast-fel în punctele cele mai importante : ele sînt două științe diferite prin esența și tendențele lor. Așa fiind, și legile lor vor diferi de la una la alta. Limba în genere nu'î logică, în sensul strict al cuvîntului, alminterea ar trebui neapărat să nu pótă exprima cugetări nelogice sau false. Dar fraseologia cea mai corectă ca formă e adese-orî gólă ca fond. În realitate una sînt cerințele Gramaticii și alta legile Logiceii, așa că o propozițiune póte fi corectă după regulile uneia și falsă după normele celei-lalte. O propozițiune ca «Cercul e pătrat» corespunde tuturor cerințelor gramaticale, deși contradice datele cele mai elementare ale Logiceii ; din contră, propozițiunea «Cercul e rotundă», e logicesce exactă, dar necorectă din punctul de vedere gramatical.

6. Fenomenele cele mai interesante ale Semanticeii, s'ar putea dice chiar în genere transformarea sensurilor la cuvinte, provin din cauze psihologice sau istorice adesea diametral opuse Logiceii. Prin-

cipiul, de la care pornesc toate schimbările de asemenea natură, este uitarea înțelesului primitiv și apoi lărgirea sau restrângerea sferei sale sau mai bine zis scoterea în relief a unei calități speciale în paguba celor-lalte, adică anapoda cu Logica.

Cine se mai gândește astăzi, când zice *monetă*, la templul din Capitoliu al Junonei, supranumită Moneta? sau, la vorba *betrân*, cine 'și mai aduce aminte de antica organizare legionară? ori, la *smulg* și *arunc*, cine mai bănuiesce sfera primitiv pastorală și agricolă a noțiunilor respective? . . .

Ceea-ce retorii au numit catacresă sau abus este în realitate unul din faptele cele mai normale, ce ne întâmpină în evoluțiunea unei limbi. Pe de o parte tendința pesimistă, atât de pronunțată în domeniul ideal al graiului, care într'un mod fatal degradază în cursul timpului vorbe primitiv bune, oneste, nobile; pe de alta ironia poporului, care, lovind fără milă în demnitatea și maiestatea cuvintelor, 'și face un fel de joc a înjosi valoarea lor trecută sau actuală. Nobilul și grosolanul, sublimul și josnicul, alternază și dau astfel o icónă credincioasă a revoluțiunilor sociale. Faimosul paralogism al vechei etimologii (*lucus a non lucendo*) e o frecventă realitate pe terenul evoluțiunii semnificațiunilor.

În sensurile cuvintelor se poate într'adevăr constata adesea o lipsă desăvârșită de cugetare logică. Vom da un singur exemplu. În gréca modernă elenical *ἵππος* a fost înlocuit cu *ἄλογο(ν)*,

literal «(animal) irrationale» său, cum ȕice Francesul, *la brute*. S'ar putea ȕntreba: De ce sȕ se dea o ast-fel de numire cu preferenȕȕa calului, celui mȕi inteligent dintre animale, și nu mȕi curȕnd bou-lui sȕu porcului? De ce sȕ se considere ca lipsit de raȕiune tocmai calul «ce fier et fougueux animal qui partage avec l'homme les fatigues de la guerre et la gloire des combats?» (Buffon). . . .

Lucru curios! Idiomele obscure ale popo-relor primitive sȕnt ȕn genere logicesce mȕi corecte de cȕt limbile nȕstre culte. Dar — lucru și mȕi curios! — tocmai concepȕiunea lor mȕi logicȕ o ȕnȕelegem mȕi cu anevoe. ȕn Bantu, bunȕ-ȕrȕ, propoziȕiunea «Am pierdut ȕea», ceea-ce nu'ȕi tocmai logic, e redatȕ prin «Eȕ, eȕ am fȕcut sȕ se pȕrdȕ ȕea mea». . . .

Dar dacȕ limba nu'ȕ logicȕ ȕn sens strict, nu urmȕzȕ de aci, cȕ ar fi illogicȕ sȕu iraȕionalȕ. Ca și natura, limba e logicȕ și nellogicȕ tot-de-odatȕ: pe lȕngȕ legile generale ale Logiceȕi, ea se conformȕzȕ și cu legȕ particulare spiritului omenesc¹⁾.

1) Steinthal, *op. cit.*, p. 219.

III. Limba și cugetarea

Desvoltarea independentă a elementului material și intelectual al cuvintelor. — Modificațiuni de natură primitiv fonetică devenite în urmă momente semnificative. — Limba și rațiunea. — Insuficiența expresiunii lingvistice întru redarea nuanțelor cugetării: cauza variabilității termenilor filosofici. — Lacunele graiului suplinite de inteligență: influența retroactivă a vorbelor asupra judecății. — Raportul între limbă și cugetare: anterioritatea uneia sau a alteia și simultaneitatea lor. — Graiul mimice și al gesturilor: importanța lor istorică și sociologică.

1. A vorbi nu'î tot-dé-una identic cu a cugeta: limba e numai instrumentul — «das bildende Organ» (Humboldt) — sau expresiunea cugetării. Intre cele două elemente constitutive ale cuvântului — formă și sens, son și intelectualitate — nu'î nici o conexiune: ele aū o dezvoltare proprieă și independentă. Unele modificațiuni afectéză exclusiv sonul, altele exclusiv sensul; adesea ambele pot merge paralel, fără să existe vr'un nex causal între ele. Părerea logicilor, împărtășită de Geiger¹⁾, că cele două elemente ale vorbei

1) L. Geiger, *Ursprung der Sprache*², p. 91: «Überall gesellt sich zu der Abweichung des Lautes die der Bedeutung». Formulată într'un sens atât de general, aserțiunea se înfirmă prin ea însași.

ar fi inseparabile, că unul n'ar putea subsista fără celălalt, sau, pentru a întrebuița cuvintele d-lui Maiorescu (Logica, p. 23), că «ceea-ce susține mai ales sonurile unui cuvânt în unirea lor integrală, este conștiința înțelesului lor primitiv» se află contradisă de faptele lingvistice.

Dacă, de pildă, o formă latino-vulgară *libertare* «a libera din sclavie» a devenit românește *iertare* cu sens generalizat, procesul fonetic s'a săvârșit aci într'un mod fatal, în virtutea unor anumite legi de natură fiziologică și cu totul independente de sporirea coprinsului noțiunii sau de gradul ei mai mare de abstracțiune. Vorba ar fi putut conserva intact accepțiunea primitivă, acésta n'o împedica de a încerca aceeași modificare externă, ba trebuia neapărat să ajungă la acéastă formă, singură accesibilă gâtlejului românesc. Cu alte cuvinte, prefacerea fonetică s'a efectuat independent de schimbarea semantică sau psihologică.

Nu pôte fi o transformare fonetică mai completă de cât a francesului *âge* în raport cu prototipul său latin *œtaticum*, și totuși sfera noțiunii a rămas absolut aceeași. Ce salt ideal a încercat, din potrivă, accepțiunea cuvântului *râzboinic*, primitiv «tâlhar, ucigaș», fără de a se altera un singur son al formei sale: italienesce *bravo*, primitiv «vitez», a parcurs un drum invers până la însemnarea modernă de «ucigaș tocmit».

Faptul, că o vorbă pôte avea în aceeași limbă diferite sensuri și că una și aceeași vorbă, luând

forme diferite în diferite limbi, să conserve același sens, dovedește, că schimbarea sensului nu trage după sine modificarea formei.

2. În tesă generală, nici odată diferențierea formei nu corespunde intențional unei modificări de sens. Și dacă cum-va se întâmplă, acesta se face printr' o evoluțiune secundară inconștientă cu ajutorul unei asociațiuni de idei.

Iată două-trei exemple de atari fenomene, primitiv pur formale, devenite apoi expresiuni funcționale.

În limbile indo-europene apofonia (*Ablaut*), basată pe o diferențiere vocalică, este rezultatul pur mecanic al accentului mobil și n'are la început nimic a face cu diferențierea semnificativă a formelor temporale. Adevărata caracteristică a perfectului era reduplicațiunea și ea era îndestulătoare, cum dovedește limba grăcă, în care apofonia decădu din ce în ce mai mult; în limbile germanice, din contră, treptata scăpătate a reduplicațiunii favorisă progresarea apofoniei și dînsa deveni, într'un mod accidental, o caracteristică a perfectului, pe când în sanscrită apofonia rămase o simplă schimbare fonetică a vocalei fără tendență funcțională. Ceva mai mult! chiar și reduplicațiunea nu-i primitiv specială perfectului, ci figurază și la prezente și servește în unele idiome la formarea pluralului.

De asemenea fenomenul perifoniei (*Umlaut*), provocat de influența retroactivă a unui *i* desi-

nențial (*Kraft-kraftig*), n'are la început nici o destinațiune funcțională. Dacă a căpătat o atare noimă englescesc, unde se ia drept caracteristică a pluralului (*man-men: Mann-Männer*), cauza accidentală e tocirea desinențelor.

Și tot astfel *armonia vocalică*, ce caracteriză întregul grup uralo-altaic, de provenință curat eufonică, și anume adaptarea vocalei desinențiale cu cea radicală (turc. *ev-ler* «casele», dar *aga-lar* «domnii»), fu mai târziu utilizată ca distincțiune semnificativă.

3. Limba și rațiunea sînt două lucruri diferite, deși se influențază reciproc. Inteligența dispune de un orizont mult mai întins de cît graiul. Nu numai că limbile, fie și cele mai culte, nu sînt capabile a exprima tóte cugetările, dar chiar și reprezentările verbale existente nu conțin de cît o parte din sfera noțiunilor respective (cf. p. 24) și anume aceea, care a făcut o impresiune mai izbitóre asupra simțurilor. «Dans toute langue il y a des mots qui n'expriment pas exactement pour tous la même idée, n'éveillent en tous la même image, fait notable qui explique bien des mésintelligences et bien des erreurs. Nous touchons ici à un fait capital de la vie du langage, les rapports des mots avec les images qu'ils évoquent. Le plus ordinairement, chez chacun de nous, les mots, désignant des faits sensibles, rappellent à côté de l'image générale de l'objet un ensemble d'images secondaires plus ou moins ef-

facées, qui colorent l'image principale de couleurs propres, variables suivant les individus. Le hasard des circonstances, de l'éducation, des lectures, des voyages, de mille impressions qui forment le tissu de notre existence morale, a fait associer tels mots, tels ensembles d'expressions à telles images, à tels ensembles de sensations. De là tout un monde d'impressions vagues, de sensations sourdes, qui vit dans les profondeurs inconscientes de notre pensée, sorte de rêve obscur que chacun porte en soi. Or, les mots, interprètes grossiers de ce monde intime, n'en laissent paraître au dehors qu'une partie infiniment petite, la plus apparente, la plus saisissable : et chacun de nous la reçoit à sa façon et lui donne à son tour les aspects variés, fugitifs, mobiles, que lui fournit le fonds même de son imagination... Cette imperfection du langage permet à l'écrivain de se faire jour. C'est parce que le langage n'exprime et ne fait paraître aux yeux qu'une faible partie de ce monde subjectif que l'art d'écrire est possible. Si le langage était l'expression adéquate de la pensée, et non un effort plus ou moins heureux vers cette expression, il n'y aurait pas d'art de bien dire. Le langage serait un fait naturel comme la respiration, la circulation ou comme l'association des idées. Mais, grâce à cette imperfection, on fait effort à mieux saisir sa pensée dans tous ses contours, dans ses replis les plus intimes, et à la mieux rendre, et l'on

fait œuvre d'écrivain. *Felix culpa*, disons nous, puisque c'est à elle que les peuples doivent leurs littératures, et cet admirable trésor sans cesse accru de chefs-d'œuvres qui sont l'éternel honneur de l'humanité» 1).

4. Pe de altă parte, vorbele nu redaă tot-dé-una noțiunile într'un mod destul de clar și de distinct. Insuficiența nomenclaturei filosofice a fost simțită de toți cugetătorii și idea unei limbi filosofice — o semnificațiune determinată și invariabilă pentru fie-care nume general, un nume pentru fie-care semnificațiune importantă 2) — n'a preocupat numai pe Descartes și pe Leibniz.

Sistemele filosofice pornesc adesea de la simple divergențe verbale și Jakobi a numit cu drept cuvânt istoria filosofiei «o dramă, în care rațiunea și limba jăcă rolul de Menechmii». Câte păreri de ale filosofilor n'aă alt temeiă de cât tălmăcirea subiectivă a vorbelor! Și cât de susceptibile sînt unele vorbe, și dintre cele mai importante, de interpretările cele mai variate și chiar contrașicetóre!

Una din principalele cauze ale acestei variabilități e caracterul primitiv metaforic al vorbelor și tendența continuă a spiritului de a amesteca la-oaltă sensul propriă cu cel figurat. Cu cât într'o limbă se va pierde mai mult valórea metaforică, cu atăt ea

1) A. Darmsteter, *La vie des mots*, p. 69—73.

2) Acestea sînt, după St. Mill, *Logique*, cap. IV, cele două condițiuni ale unei limbi filosofice.

va deveni mai aptă pentru expresiunea filosofică, pentru domeniul abstracțiunilor. Și, în această privință, se scie, că limba franceză a atins, multumită termenilor sei abstracți, gradul cel mai înalt de limpiditate filosofică; pe când caracterul cam nebulos al filosofiei germane provine tocmai pentru că nu s'a săvârșit încă în această limbă stricta demarcațiune între concret și abstract, ci sensibilul și idealul termenilor filosofici subsistă încă alături unul de altul (cf. de ex. germanul *Anschauung* în raport cu francesul *intuition*).

Locke și Leibniz au consacrat fie-care câte un capitol special abuzului cuvintelor ca un mijloc de orientare în cercetările lor asupra inteligenței umane. «Chacun peut remarquer, dans toutes les langues, dice întâiul din acești cugetători, certains mots qu'on trouvera, après les avoir bien examinés, ne signifient, dans leur première origine et dans leur usage ordinaire, aucune idée claire et déterminée. La plupart des sectes de philosophie et de religion en ont introduit quelques-uns. Leurs auteurs ou leur promoteurs, affectant des sentiments singuliers et au dessus de la portée ordinaire des hommes, ou bien voulant soutenir quelque opinion étrange, ou cacher quelque endroit faible de leurs systèmes, ne manquent guère de fabriquer de nouveaux termes qu'on peut justement appeler de vains sons, quand on vient à les examiner de près... A peine y a-t-il une secte de philosophie qui n'ait une

collection particulière de termes que les autres n'entendent point... On n'a qu'à jeter les yeux sur des livres de controverse de toute espèce, pour voir que tous ces termes obscurs, indéterminés ou équivoques, ne produisent autre chose que du bruit et des querelles sur des sons, sans jamais convaincre ou éclairer l'esprit» ¹⁾.

Este asemenea interesant a observa, cum Aristotele, în discuțiunile sale fizice sau etice, nepuțând nimeri termenul adecuat, se servese de expresiunea generală *ἀνόνομος*, anonim, lipsă de nume. Geniul său întru a pătrunde esența lucrurilor covârșese marginile limbei și se vede nevoit a o lăsa în urma sa.

5. De câte ori, într'adevăr, nu ni se întâmplă să avem o idee și să nu putem da peste vorba, care o exprimă. Dar limba însași lasă, după expresiunea lui Bréal, o parte enormă subțînțelului. «Nous avons une telle habitude de remplir les lacunes et d'éclairer les équivoques du langage, qu'à peine nous sentons ses imperfections. Mais si, oubliant pour instant ce que nous devons à notre éducation, nous examinons un à un les éléments significatifs dont se composent nos idiomes, nous verrons que nous faisons honneur au langage d'une quantité de notions et d'idées qu'il passe sous silence et qu'en réalité nous sup-

1) Locke, *Essai sur l'entendement humain*, ed. Thurot. Paris, 1839, livre III, chap. X: de l'abus des mots.

pléons les rapports que nous croyons qu'il exprime» 1).

Astfel un singur sufix pôte representa dife-rite raporturi ale spiritului, redade de o limbă quasi-sintetică ca cea germană prin tot atâtea vorbe speciale: de ex. francesul *pomm-ier* în raport cu germanul «Apfel-baum», *encr-ier* cu «Tinten-fass» și *geôl-ier* cu «Kerker-meister».

De asemenea, spiritul suplinesce raportul între termenii unei compozițiuni, ceea ce Régner numise «sintaxă interioară»: de pildă la *magnanimus* idea de posesiune. Gândescă-se cine-va la puternica colaborare a inteligenței spre a pricepe un compus sanscrit dintre cele mai modeste, bună-ora «tigru — rege — mână — sabie — omorît» adică, restabilind subt-înțelesurile, «omorît de sabia din mâna regelui asemenea tigruului»...

Vom vedea mai la vale, că această suplinire a spiritului merge și mai departe, subt-înțelegând determinativele și complinirile indispensabile, fără de cari vorbele rostite sînt tot atâtea ficțiuni. Acesta însă mai ales în limbile culte, cari aŭ familiarisat spiritul nostru cu lumea abstracțiunilor, ce limbile concrete sînt incapabile a le concepe. Numai mulțumită unei lungi educațiuni a inteligenței, am ajuns în stare a exprima tôte acele generalisațiuni, ce graiurile sêlbaticilor nu le pot

1) Bréal, *Mélanges de Mythologie et de Linguistique* (les idées latentes), p. 301.

redă de cât printr'o individualizare extremă. Negreșit, în această gónă după abstracțiuni, după vorbe góle sau pure concepțiuni intelectuale, nu o dată devenim victima propriei nóstre iluziuni, luând umbra drept realitate sau însuflețind c'o viață imaginară însușirile, abstrase de la subiectele lor reale. Limba devine astfel un izvor perpetuú de plázmuiri ilusorie, de virtualități metafisice, de entități scolastice, cari ne ispitesc încă fără de voe și prejudiciază adevărata stare a lucrurilor ¹⁾.

6. Când e vorbă de raportul între limbă și cugetare și de anterioritatea uneia sau a alteia, trebuie mai întâi stabilit o deosebire esențială între cugetarea omenescă în genere și între cea logică, între cugetarea firéscă sau psihologică a omului de rînd și între cugetarea dréptă și normală a logicianului. Acesta din urmă nu-i înăscută omului. Nu toți cugetăm într'un fel: Quot capita, tot sensus... Copii, sêlbaticii și în genere ómenii neînvęțați recunosc și înțeleg multe, dar nu cugetă logicesce. «In desvoltarea intelectuală a umanității, ȕice Steinthal, cugetarea logică apare la Greci în persóna lui Socrate...: Lumea vorbea cu secole înainte, dar ea cugetă de la Socrate» ²⁾.

Pretinsa unitate a limbei și a cugetării, introdusă în filosofie de Bonald, a fost formulată

1) Acéstă influență mutuală a rațiunii și a limbei o formuléază Bacon în des citatele cuvinte: «Credunt homines rationem suam verbis imperare. Sed fit etiam, ut verba vim suam super intellectum retorqueant et reflectant».

2) Steinthal, *Charakteristik*, p. 90 și 93.

de Max Müller pe terenul limbei în cunoscuta-și axiomă «Nici limbă fără rațiune, nici rațiune fără limbă», axiomă, care servă drept devisă ultimei sale opere «Știința cugetării» (*The Science of Thought*). Dar această aserțiune e tot atât de subiectivă ca și cele-lalte teorii metafisice ale ilustrului linguist.

Intr'adevăr, în ciuda tuturor cercetărilor făcute în domeniul psihologiei animale și infantile, ce autorul crede de cuviință a le lua în rîs, poreclindu-le «Menageriepsychologie» și «Kinderstubenspsychologie», Max Müller face o nouă opintire în favoarea teoriei sale și, pe calea unei simple analize etimologice a radicalelor indo-europene, ajunge la concludsiunea, că «adevărata origine a limbei și a cugetării trebuie căutată în rădăcini ca semnele acțiunilor noastre» ¹⁾. E cunoscuta procedere de generalizare din fapte izolate, ce caracteriză vechea școlă a indo-germanismului.

Cu totul altminterea aprețiază un cugetător ca James Sully folósele, ce vor aduce științei Originilor cercetările întreprinse asupra sufletului copilului în cei dintâi ani ai vieții sale. «Les premières années de l'enfant correspondent réellement aux premières périodes connues de l'histoire humaine. Comme il est curieux de voir les naïves conceptions de la nature, les idées fantaisistes et animistes des

¹⁾ Max Müller, *Das Denken im Lichte der Sprache*. Leipzig, 1888, p. 504.

choses, que l'on a de bonnes raisons d'attribuer à nos premiers ancêtres humains, se refléter dans le langage de l'enfant! Il est probable que les recherches sur le début de l'humaine culture, l'origine du langage, les idées et les institutions primitives avanceront beaucoup plus qu'elles ne l'ont encore fait grâce a une sérieuse enquête sur les évènements de la vie enfantine» ¹⁾.

Când pe de altă parte ni se spune, că «limba e punctul de plecare al cugetării și că limba a produs rațiunea» ²⁾, trebuie să mărturisim, că o atare suposițiune e contrară tuturor constatărilor psihologice.

La copil inteligența e anterioră graiului. «Ce n'est pas la parole qui a engendré l'intelligence, mais c'est l'intelligence qui a inventé la parole» ³⁾....

1) Apud B. Perez, *Les premières années de l'enfant*, 4 ed. Paris, 1888, préface.

2) Fr. Müller, *Grundriss I*, 36. Acésta e tesa lui Geiger: «Die Sprache hat die Vernunft erschaffen; vor der Sprache war der Mensch vernunftlos», adoptată de Noiré («*Die Lehre Kant's und der Ursprung der Vernunft*», 1882. p. 282 — 308) și criticată de Steinthal («*Ursprung der Sprache*, IV ed., p. 135 — 217). — Cf. încă Steinthal, *Grammatik, Logik und Psychologie*, p. 151 urm. («Sind Sprechen und Denken identisch?»), capitol admirabil prin luciditatea și profunditatea argumentațiunii. — Lazarus, *Das Leben der Seele*, in Monographien über seine Erscheinungen und Gesetze, vol. II («Geist und Sprache, eine psychologische Monographie»). II ed. Berlin, 1878. — Wundt, *Essays*. 1885, p. 244 — 285 («Die Sprache und das Denken») conchide: «So ist die Sprache nicht aus vernünftiger Überlegung und bedachtsamer Voraussicht, noch aus einem blinden Zwang entsprungen... Sie ist beides zugleich, Kunstwerk und Naturerzeugniss».

3) W. Preyer, *L'âme de l'enfant*. Observations sur le développement psychique des premières années, trad. Varigny. Paris, 1887, p. 314.

e conclusiunea, la care ajunge unul din cei mai exacti observatori ai evoluțiunii primordiale a psihicului infantile. Copilul, înainte de a putea recurge la vorbe articulate, judecă, compară și raționează; cu mult mai înainte de a fi înțeles însemnarea vorbelor, el cugetă, adică se pricepe a-și lega ideile la o-laltă. Preyer, care a urmărit cu o riguroasă precisiune dezvoltarea intelectuală a copilului în primii ani ai existenței sale, aduce numeroase dovezi despre această anterioritate a inteligenței copilărești. Ast-fel, abia de câte-va luni și transportat într'o încăpere, ce n'o văduse încă, copilul e coprins de mirare; el deosibesce de timpuriu fisionomia, în primul rînd, a mamei sa și a doiceii sale și a tatălui său, apoi cele străine.

Atari acte inteligente le manifestă pruncul înainte de a ști să-și îmbrace cugetarea în sunete articulate. Inteligența a precedat dar graiul și a contribuit la nascerea sa. Progresul limbei a mers apoi paralel cu al cugetării și ast-fel trebuie înțeles îndoitul sens al grecului *λόγος* sau al românului *cuvînt* (= ratio et oratio).

7. Graiul nu-î, cum se știe, singurul mijloc de a exprima cugetarea, ci adesea ea poate fi mai semnificativ redată prin întonare sau gest:

Sæpe tacens vocem verbaque vultus habet....

Câte mișcări ale corpului nu însoțesc cuvîntarea popórelor meridionale — contrast izbitor

între Francesi și Englesi! — și cum acțiunea și vorba se confundă la ele într'o armonie instinctivă. Și dacă la noi omul din popor caută a suplini prin gesturi insuficiența graiului, apoi cu atât mai mare rol jăcă gesturile la popórele primitive. La acestea trebuesc ele studiate spre a înțelege nemăsurata lor însemnătate în chestiunea originilor limbei: gesturile stabilesc óre-cum puntea peste prăpastia, ce desparte limba nearticulată de cea articulată.

Boșimani, de pildă, recurg în vorbire la atâtea semne suplimentare, în cât nu pot fi înțeleși la întuneric și, dacă vorbesc nóptea, sînt nevoiți a se aduna în jurul focului spre a face ast-fel vizibile gesticulațiunile lor. Indienii din America posedă un întreg sistem de semne, care póte înlocui limba vorbită ¹⁾.

Lubbock citéză, în acéstă privință, un exemplu interesant după un călător engles, care a visitat aceste triburi americane : «Ei posedă un graiú prin semne, care permite tuturor Indienilor a se înțelege ușor unii cu alții. Când ómenii vorbesc împreună în bordeiele lor, ședënd pe piei cu picórele încrucișate ca Turcii, ei întovărășesc fiecare vorbă cu semne manuale, simplă repetițiune de ceea ce spun, așa că un orb saú un surd, care ar asista la convorbire, ar pricepe-o lesne.

¹⁾ Mallery, în opera'y *Sign language between North American Indians* (Washington, 1881), a studiat importanța sociologică a gesturilor și a semnelor la Indienii din Nordul Americei.

De pildă, întîlniū pe un Indian; doream a'l întreba, dacā vęduse șese trāsuri trase de boi și însoțite de șese călăuze, dintre cari trei Mexicani și trei Americani, și de un om călare. Fac semnele următore : arăt mai întāi persóna spre a ȃice «tu», apoi ochii spre a exprima «a vedea»; întind atunci cele cincī degete ale māinii drepte și indexul māinii stāngi, însemnānd «șese»; formezi douē cercuri, împreunānd extremitāțile celor doi policulari și celor douē indexuri, apoi, întinȃnd cele douē māini înainte, daū pumnilor o mișcare de roți învîrtindu-se pe pāmînt și însemnānd «trāsuri»; un semn făcut cu māini de fie-care parte a capului indicā córne și prin urmare boi; ridic atunci trei degete și punēnd māna dréptā la buza inferiórā, o las treptat în jos pānā la mijlocul pieptului spre a indica barba saū pe Mexicani; apoi ridicānd din nou cele trei degete, trec de la drépta spre stānga cu māna peste frunte și indic astfel «o faȃă palidā saū ómeni albī». În fine, ridic un deget spre a indica pe un singur om, apoi punēnd indexul māinii stāngi între indexul și mijlociul māinii drepte, reprezentānd ast-fel pe un om călare, daū māinilor o mișcare înfāȃșānd galopul unui cal. Ajung dar în acest mod a întreba pe Indian : «Tu vedere șese trāsuri, boi, trei Mexicani, trei Americani, un om călare?» Dacā ridicā mai întāi indexul și apoi 'l lasā repede în jos, ca și cum ar voi sā arate ceva pe pāmînt, el 'mī respunde «da»; dacā,

din contră, după ce 'l ridicase, 'l agită de la dreapta la stânga, cum clătinăm uneori capul, el 'mă răspunde «nu». Nu trebuie mai mult timp spre a face aceste semne de cât a face verbal întrebarea».

Dar chiar și în Europa mimica a atins, pe scenă, cel mai înalt grad de perfecțiune, devenind o adevărată artă. O piesă poate fi astfel executată în toate amănunțele sale, fără de a se rosti o singură vorbă.

Apoi surdo-mutul iarăși nu'și poate manifesta cugetarea de cât prin această limbă manuală. El învață a comunica prin imitațiune ca și copilul, cu singura deosebire că unul învață, adică imităză vorbele auzite de la părinți, iar celălalt reproduce prin semne însușirile caracteristice ale obiectelor ¹⁾. Gesturile sînt dar la surdo-mut expresiunea imediată a cugetării ca la noi limba articulată.

Iată câte-va exemple, citate de Preyer, în privința gramaticii, sau mai bine lipsei de gramatică, din graiul gesticulat al surdo-mușilor.

Un surdo-mut întreabă pe altul : «Rămânere, mergere, tu?» (adică : rămâi sau mergi?). Răspuns : «Mergere, eă» (adică : eă merg). — «Braț, om, fire, puternic» însemnăză «Brațul omului este pu-

1) Este interesant a constata, că, în reprezentarea și în denumirea lucrurilor, atât limba articulată cât și cea manuală nu șa în semnă de cât numai o singură calitate, cea mai esențială, din notele respective ale obiectelor. Cf. p. 24 și 50.

ternic». — «Alergare, eă, sfîrșit, dormire» adică «după ce am alergat, am adormit».

Acastă lipsă de caracter flexional o întîmpinăm în limbile așa dîse monosilabice, în graiul copiilor și în idiomele mixte. În vîrsta cea mai fragedă, copiii, ca și surdo-mușii, nu știu de declinări sau de conjugări: ei recurg bucuros la forma infinitivală și la subiect nedeterminat; ei ignorază de asemenea articolul, pronumele (înlocuindu-l cu numele propriu pentru persoana I, cu «om, tată, mamă» pentru persoana II și a III), auxiliarul, conjuncțiunea și prepozițiunea. Intrebuințarea posterioară a pronumelui conduce pe copil la conjugarea verbelor.

Dar cum că rațiunea nu este inseparabilă de grai, ne-o dovedesc și animalele. Acestea nu posedă facultatea vorbirii, dar dau probe vădite de inteligență. Animalul, ca și omul, nu trăiește numai pentru present, el are memorie și imaginațiune, raționează și visază, posedă c'un cuvînt aceleași asociațiuni de idei ca și noi.

IV. Limba și cugetarea

(urmare)

Manifestările cugetării în afară de limba articulată. — Lipsa de abstracțiune și de generalizațiune în faza inițială a graiului. — Exemple de concretism lingvistic. — Conjugarea așa numită obiectivă sau sintetică. — Reprezentarea abstracțiunilor în limbile primitive și inculte. — Evoluțiunea treptată a nomenclaturei culorilor. — Originea concretă a termenilor abstracți și rolul metaforei întru precisarea caracterului idiomatic.

1. Mijlócele, la cari póte recurge cugetarea spre a se exteriorisa alminterea de cât prin limba grăită, sînt felurite și numeróse. Un scriitor german a resumat, într'o carte interesantă cu titlul semnificativ de «Limbă fără cuvinte», tóte acele manifestări externe, prin cari natura saú omul comunică omului cugetarea'i fără ajutorul sonurilor articulate ¹⁾. El enumeră, ca mijlóce de comunicare involuntară: simbólele, divinațiunea, limba visului, graiul mut al fisionomiei, gesturi și strigăte instinctive, rîsul și plânsul, sărutarea etc.; iar ca mijlóce de comunicare intențională: sig-

1) Kleinpaul, *Sprache ohne Worte*. Leipzig. 1888.

nale, gesturi consciente și voluntare, limba florilor și a blasonului, apoi pantomimele și graiul sêlbaticilor și al surdo-mușilor; în fine, numerațiunea și alfabetul, prin originea'i ieroglifică saũ ideografică, fiind la început simple reprezentări picturale ale obiectelor.

Musica, pictura și natura întrégă aũ limba lor particulară, adesea mai puternică și mai profundă de cât graiurile cele mai culte. Ruinele patriei nu ne vorbesc óre într'o limbă sublimă, al căreia rêsunet vibréză cu atâta putere în inima unui Cârlova saũ Alexandrescu? Când cel dintâi varsă o «lacrimă fierbinte pentru gloria trecută», când deplânge Ruinele Tîrgoviștei, acel mormînt al măriii străbune, el simte «o tînguire de lucruri omenesci» și-i se pare c'aude un jalnic glas,

Đicënd aceste vorbe: «Ce, va! aũ maĩ rēmas,
Când cea maĩ tare slavă ca umbra a trecut!»

saũ, când Alexandrescu,

Culcat p'aste ruine, sub care adâncită
E gloria străbună și umbra de eroi,

aude sunet de ómeni și pas de armii :

Sgomot de taberĩ, șópte, trece, vijie un glas...

și tótă fala trecutului e evocată de priveliștea mărăștelor și mult eloquentelor ruine ale cetății odiniórá atât de strălucite!

2. Intr'o cercetare ca aceea despre raportul între limbă și cugetare, a lua ca punct de plecare limba saũ rațiunea omului cult este a'și în-

chide din capul locului calea către o soluțiune științifică a chestiunii. Nu trebuie să se uite, cât de imperfectă, cât de rudimentară e inteligența la copil și la omul necivilizat. La amîndoi se manifestă aceeași lipsă totală de generalizare, aceeași incapacitate de abstracțiune.

Dacă copilul numesce *tată* pe orî-ce om îi vine înainte, o face, pentru că vede în orî-ce ființă pe individul numit «tată»: spiritul confus al pruncului fiind încă incapabil a se desface de individualul «tată» spre a se ridica la noțiunea abstractă și generică de «om». Preyer, care are o idee înaltă, pôte prea înaltă, de spiritul infantil, observă totuși într'un loc: «Les enfants intelligents, aliaques, ont connaissance de notions nombreuses et compliquées, mais non de beaucoup d'abstractions plus élevées que celles que possèdent les animaux les plus sagaces, et, quand le nombre des mots à la disposition des adultes est restreint, sa faculté d'abstraction devient faible comme celle des enfants» ¹⁾.

Și dacă pôte fi vorba de facultatea abstracțiunii la copii, ea é de natura cea mai simplă și mai elementară și se confundă cu aptitudinea de a deosebi ființele său lucrurile. Ideea de culóre roșie său albastră e abstractă în raport cu flórea colorată; ideea în genere de culóre său de număr, independent de obiectul colorat său numêrat, e

1) Preyer, *L'âme de l'enfant*, p. 355.

și mai abstractă. Nu de atari abstracțiuni înalte și complicate e susceptibil spiritul copilului: el nu-i apt de cât a distinge un număr restrâns de ființe (mama, doica, câinele) sau de lucruri. «Les idées abstraites les plus familières au jeune enfant sont des séparations de concrets. Ce qui le démontre c'est la difficulté qu'a l'enfant, et souvent l'adulte, de conserver les idées de couleur, de son ou de forme, et encore plus de quantité, de bonté, de méchanceté, de beauté, de laideur, quand les objets d'où il les tire pour un moment ne sont plus en sa présence» ¹⁾.

3. Și acéstă tendență de concretism, ce se observă la copii, caracteriză tóte idiomele inculte. In limbile americane și australiene se póte observa mai ales acéstă pornire către individualizare, care adesea merge până la extrem. Sëlbaticul, ca și copilul, nu póte concepe de cât individualul, iar nu speța sau genul.

Ast-fel unele graiuri primitive, ca cele malayese, posedă numiri speciale, adesea fórte amănunțite, pentru părțile unui arbore sau pentru varietăți animale, dar n'aũ nici o singură expresiune pentru «arbore» sau «animal» în genere, cari, drept vorbind, nici nu există în natură, sînt pure abstracțiuni, accesibile numai spiritului nostru, deprins cu atari concepțiuni generale. Alte idiome exprimă diferite feluri de stejar (alb, ne-

1) Perez, *Les premières années de l'enfant*, p. 221.

gru, etc.) și nu stejarul în genere, care iarăși este o simplă ficțiune a spiritului nostru.

Până unde poate merge o atare individualizare, ne poate arăta Bisaya, un dialect din insulele Filipine, care posedă până la 40 de verbe spre a exprima diferite moduri de a mânca, și nu cunoște un singur termen pentru a reda idea generală de «mâncare»; sau Șerokesa din America de Nord, care are 30 de verbe diferite pentru «a spăla», dar nici unul nu poate exprima noțiunea verbală în genere.

Exemple interesante de concretism lingvistic ne ofer idiomele algonkine din Nordul Americii, în cari nu se poate rosti un nume de rudenie sau un termen pentru vr'o parte a corpului fără o determinațiune pronominală, care individualizează acele expresiuni: ele nu pot dice *frate* în mod absolut, ci numai *fratele meu, tău* etc.; de asemenea numai *brațul meu, tău* etc., iar nici de cum *braț* în genere, care, abstras de la individ, e o curată ficțiune.

În limbile noastre culte determinările concrete sînt subt-înțelese și cugetarea suplinese atunci lacunele graiului. Iar când luăm atari termeni în generalitatea lor filosofică, atunci aceste abstracțiuni aparțin exclusiv domeniului intelectual fără nici un raport cu realitatea.

În alte idiome, numărul nu se poate exprima de cât odată cu vorba numărată printr'o singură rădăcină, care variază cu numărul respectiv, ca

în Viti, cea mai importantă din limbile melanese, în care de ex. *buru* înseamnă «10 coco», *koro* «100 coco», *selavo* «1000 coco».

Și acesta e foarte natural, de-ôre-ce numărul și posesiunea, fiind idei abstracte, nu se puteau exprima fără o vorbă reală, cu care să se confunde: de aci fenomenul necesar în unele limbi al determinativului posesiv sau numeral.

4. Spiritul Chinezului nu poate concepe reprezentări simple ca citesc, scriu, mănânc, iert, etc.; el nu poate dice de cât: citesc cartea, scriu litere, mănânc orez, iert greșala etc., adică verbul activ e inseparabil de obiectul său.

Și acesta e iarăși foarte logic.

Intr'adevăr, când dic *daŭ cartea*, dacă m'aș opri la *daŭ*, sensul e nu numai incomplet, dar nul, de-ôre-ce «daŭ» în mod absolut e o pură abstracțiune. De aceea multe limbi americane și câte-va uralo-altaice exprimă prin una și aceeași rădăcină verbul și complinirea sa directă sau incorporează verbului regimul său, constituind așa numita conjugare obiectivă¹⁾. Ast-fel nahuatl sau

1) R. de la Grasserie, *De la Conjugaison objective*. Paris, 1888, p. 38: «La proposition est d'abord un bloc dont les différentes parties ne sont pas différenciées; pour lui donner une forme, pour l'articuler, il faut la civilisation avec ses efforts continus et lents; elle y parvient à force de siècles, ici plus rapide cependant, là beaucoup moins, ce qui nous permet d'étudier ainsi les anciens états laissés ça et là à découvert... L'histoire de la conjugaison objective est donc l'histoire de l'évolution de l'esprit humain et du langage, du synthétisme le plus énergique, du *synthétisme concret* à l'*analytisme*».

vechea mexicană nu p^ote dice «mănânc», ci nu mai *ni-te-tla-ka* «e[pe]cineva-ceva-mănânc».

Idiomele algonkine proced în același mod sintetic în privința verbelor active: *kutuwo* «m^e sp^el», *kulestula* «'mⁱ sp^el fața», *takasula* «'mⁱ sp^el picióarele», *takungela* «'mⁱ sp^el hăinele» etc. Negrul, de asemenea, nu p^ote dice «e[pe] aud, e[pe] te aud, e[pe] nu pot a[pe]uđi», ci numai în unire cu obiectul a[pe]uđit, ex. vocea: Aud vocea ta...

5. Intăiul pas spre a e[pe]și dintr'un atare concretism e întrunirea elementelor parțiale. Așa Chinezul nu p^ote dice de cât «frate mai mare» sau «frate mai mic»; și, spre a exprima idea generală de *frate*, recurge la adițiunea celor două nuanțe individuale¹⁾. În ac^estă grupare a reprezentărilor Chinezul merge adesea fórt^e departe; de pildă, noțiunea abstractă *virtutea* e redată printr'o compozițiune, care resumă cele patru virtuți cardinale, adică: «credință (căt^{re} principⁱ), pⁱetate (căt^{re} părinți, frați, rude), cumpătare, dreptate»; sau termenul general *plăcere* se analiză în elementele sale: «voluptate, joc, mâncare, îmbrăcăminte». Și cu tóte acestea chineza, prin îndelungata ei cultură, e o limbă bogată în termeni abstracti și posedă, bună-órá, 27 sinonime pentru noțiunea intelectuală «cercetez».

1) E curios de a regăsi aceeași particularitate în limba magh^{yară}: Ungurul numesce *bátya* pe fratele măi mare, *öcse* pe fratele măi mic, *néne* pe sora măi mare, *hug* pe sora măi mică — dar nu posedă un termen special pentru «frate» sau «soră» în genere.

Ast-fel, în limbile primitive, ori-ce abstracțiune e înlocuită c'o serie de perifrasede, substituind ideii principale nuanțele ei, ceea-ce dă graiurilor sêlbatices acea înfățișare poetică și pitorescă, ce constituie principala atracțiune a studiului lor. O noțiune atât de simplă ca *fumez* o parafrasază Indianul din America în modul următor: «Respir aburul focului din buruiana, ce arde într'un vas de pétră, în care e băgată o pétră găurită».

Tasmanienii din Australia sînt incapabili a exprima calități abstracte, în locul cărora recurg la comparațiuni: *tare* se dice «ca pétră», *mare* «picioré lungi», *rotund* «ca o mince, ca o lună», saũ ca alt lucru rotund. De aceea unele dialecte, ca graiul Zulușilor, posedă vorbe speciale spre a desemna: vaca roșie, vaca albă, vaca ócheșă..., fusionând într'o rădăcină indivisibilă fința concretă cu calitatea abstractă.

Dar chiar și idea concretă e analizată în reprezentări, în momente individuale. O determinare temporală atât de puțin complicată, ca «în ultima nópte de Dechemvrie», o redă ast-fel Negrul african: «...nóptea, în care dormeam; zorile se reversaũ, petrecurãm întréga ȃi, veni séra și vedurãm marea lună a brumei».

6. Cât de grosolană e la început percepțiunea și cât de încet ea se desvoltă și se perfecțiunează d'a lungul secolelor, o putem vedea și din nomenclatura culorilor.

Din cercetările făcute în acésta direcțiune

de către Magnus la triburile din America¹⁾ și de către Gladstone la Grecii din epoca omerică rezultă, că nu numai popoarele primitive și sălbatice, dar și cele ajunse pe o treptă înaltă de cultură sînt incapabile a distinge culorile cu undulațiuni mai scurte ca verde și albastru. Imnele vedice, poemele omerice, Biblia nu pomenesc o singură dată de culórea *albastră*, deși aú fórté des ocașiunea a descrie cerul sub tóte aspectele sale; într'însele arborii pórtă epitetele de «roditori», de «frumoși», dar nici-odată de verđi. Aristotele consideră curcubeul ca tricolor: roș, galben și verde. Din potrivă, pretutindenea există vorbe speciale și bine distincte pentru roș și galben, culóri cu undulațiuni mai lungi, precum și pentru alb și negru, cari corespund luminei și întunericului.

După observațiunile metodice ale lui Preyer tot acestea sînt și primele culóri perceptibile în primii 2—3 ani din viața copilului. După ce confundă mai întâi, dintr'o incapacitate vădită, culorile roș, galben, verde și albastru, ajunge să distingă mai întâi galbenul, apoi roșul, cele două culóri mai ușor perceptibile ca și negrul; pe când albastrul, mult timp confundat cu verde saú cenușiu, este cea din urmă culóre recunoscută²⁾.

1) H. Magnus, *Untersuchungen über den Farbensinn der Naturvölker*, 1880; cf. și volumul al II-lea al opereii lui Geiger (*Ursprung und Entwicklung der menschlichen Sprache und Vernunft*. Stuttgart, 1872), în care cartea III e întregă consacrată evoluțiunii cromatice.

2) Preyer, *L'âme de l'enfant*, p. 5. urm.

De aci rezultă, că nomenclatura culorilor a fost mult timp rudimentară și confusă : aceeași vorbă (*γλαυκόν, κίανον*) însemnăză grecesce *albastru* și *verde*, și deosebirea se făcu numai cu încetul. Nuanțele infinite ale culorilor principale se iviră târziū de tot, când ochiul, printr'o educațiune îndelungată, deveni capabil a percepe acele deosebiri fine și gradate, ce scapă vederii neexperimentate deși puternice a ómenilor primitivi.

7. Cum că abstracțiunea e necunoscută graiului primitiv, o dovedesce și originea concretă a tuturor termenilor abstracți din limbile nóstre culte. Locke a dovedit mai întâi, că « n'avem absolut nici o idee, care să nu fi venit originar de la obiecte sensibile și exterióre ».

Metafora a fost instrumentul puternic, care a fecundat domeniul limbei și a creat lumea abstracțiunilor. « L'esprit ne pense pas seulement des objets matériels qui frappent les sens, il pense également une quantité d'idées abstraites conçues par sa propre activité. Soit qu'il rentre en lui-même et analyse l'âme, ses facultés, son activité sensible, intellectuelle, morale ; soit qu'il regarde au-dessus de lui, au-dessus du monde, et contemple les causes des phénomènes, leurs effets, leurs lois ; soit qu'il s'élève à la notion de l'être, il roule en lui-même des milliers et des milliers de pensées invisibles, intangibles. Comment les communiquer aux autres ? Par la métaphore. Elle seule a pu permettre à chaque homme de pénétrer ainsi au fond

des pensées de ses semblables. Dans aucune des langues dont nous pouvons étudier l'histoire, il n'y a des mots abstraits qui, si l'on en connaît l'étymologie, ne se résolve en mot concret. Et, à *priori*, il est évident qu'il n'en puisse être autrement. Quand les hommes ont créé le langage, ils ont nécessairement attaché à des sons spéciaux les images d'objets matériels, autrement il leur aurait été impossible d'échanger entre eux leurs idées. Quel intermédiaire commun avait-ils qui permît de faire cet échange, sinon le monde matériel, extérieur à leur esprit, tangible, et qu'ils pouvaient se montrer du doigt? Ces mots concrets, ces images d'objets sensibles, devinrent graduellement les signes d'idées moins concrètes: ils se dépouillèrent de ce qu'ils avaient de grossier, pour ne plus rappeler à l'esprit que la notion abstraite qu'ils révélaient au fond d'eux-mêmes. Qu'on accumule pendant des siècles ce travail de l'esprit et du langage spiritualisant peu à peu les images, et analysant plus finement la pensée et le sentiment et l'on se rendra compte de la facilité que les langues ont gagnée à exprimer l'abstraction. Mais, au-dessous de cet édifice immense de la pensée abstraite, l'observation réflexive reconnaîtra aisément les fondations sensibles des images matérielles» 1).

Acțiunea metaforei pöte fi mai mult sau mai

1) Darmsteter, *La vie des mots*, p. 84 urm.

puțin energetică și spiritul limbilor e în strânsă conexiune cu acest rol metaforic: însemnarea primitiv materială se șterge adesea cu desăvârșire și vorba devine expresiunea imediată a ideii. Aiurea spiritul se desface cu greu de imaginea'î sensibilă și ea se străvede în idealisarea'î incompletă. Acésta forméază trăsura semantică distinctivă între familia indo-europénă și cea semitică: pe când la cea dintâi cugetarea se desface ușor de impresiunea materială spre a se ridica la o concepțiune pur ideală; într'a doua, concretul și abstractul subsistă la o laltă și abstracțiunea pură devine ast-fel imposibilă. Dar ceea ce pierde în exactitate și claritate, ea câștigă în vîociunea imaginilor mai pitoresci și mai colorate, devenind ast-fel mai capabilă pentru domeniul poeziei de cât pentru reflexiunea filosofică.

Dar și în sînul familiei indo-europene există un raport analog între limbile germanice și romanice. Pe când în cele din urmă fie-care ordine de idei, abstracte și concrete, e strict demarcată și exprimată prin vorbe diferite; în cele dintâi concretul transpore prin noțiunea abstractă, confundând'o și întunecând'o: de aci, pe de o parte, claritatea incomparabilă a francezei, organul prin excelență al filosofiei; iar pe de alta, caracterul vag și confus, *l'à peu près*, al germanei, organul prin excelență al poeziei.

V. Limba și cugetarea

(urmare)

Punctul de plecare al limbei este propozițiunea și nu vorba izolată.—Vorbele copilului sînt propozițiuni embrionare.—Vorba izolată e necunoscută idiomelor polisintetice și altor familii lingvistice.—Caracterul pur ideal al rădăcinilor și al sufixelor.—Rațiunea rudimentară a omului primitiv.—Tesa lui Abel despre Enantiosemie sau contrastul semnificațiunilor.

1. Consecința imediată, ce putem trage din lipsa de abstracțiune în epoca primordială a graiului, este constatarea, că punctul de plecare al limbei n'a putut fi vorba, ci propozițiunea. Căci orî-ce vorbă izolată exprimă o generalitate și deci o concepțiune abstractă. Precum cugetarea se formează dintr'o singură țîșnire, și nu printr'o juxtapunere de idei, tot ast-fel nu se pôte vorbi de cît prin propozițiuni întregi.

Acéstă stare primitiv concretă a spiritului omenesc se oglîndesce încă în limba copiilor și a sêlbaticilor: și unii și alții nu cugetă separat, nu analiséză vorbele propozițiunii, ci întâia lor senzațiune se manifestă printr'o interjecțiune, adică printr'un embrion de propozițiune.

2. Vorbele copilului reprezintă concepțiuni integrale: ele sînt propozițiuni abreviate, iar nu anumite părți de cuvînt. «Sînt ore întăiele vorbe ale copilului simple nume? Ele apar negreșit isolat, dar sînt deja propozițiuni. Copiii rostesc cu simț fin, ca reprezentanta unei propozițiuni întregi, acea vorbă, asupra căreia ar cădea într'o epocă analitică întonarea principală, ca noțiunea de căpetenie a întregului... Ceea ce lipsesce judecății în expresiunea limbei, o înlocuesce accentul expresiv sau viul gest». ¹⁾

Cînd copilul ȃice, de pildă, «cald», el înțelege: «laptele e cald» sau «soba e caldă»; una și aceeași vorbă pôte exprima chîiar un mare număr de idei; așa *scaun* însemnă: «scaunul meu nu e acolo, scaunul meu e sfărămat, aș vrea să mă suiș pe scaun, iată scaunul etc».

Preyer măi cită un alt exemplu de multiplicitatea însemnărilor atribuite termenilor copilăresci: vorba *atta*, propriă copilului, plăz-muită și întrebuintată fôrte des de dînsul, însemnă într'altele: «Voiș să plec, el a plecat, ea nu măi e acolo, nu'i nimic acolo, nu'i nimeni acolo, e gol, nu'i nicăirea, afară, a eși...» La întrebarea: «unde ai fost?» copilul, întors de la preumblare, răsponde *atta* și, cînd și-a golit paharul, el ȃice de asemenea *atta*. Noțiunea de

¹⁾ Trendelenburg, *Logische Untersuchungen*. Berlin, 1840, vol. II, pag. 146.

disparițiune, de plecare, care e comună tuturor interpretărilor, ce primesce vorba *atta* în spiritul copilului, pare a fi cea mai întinsă din toate cele ce dînsul posedă. Considerând vorbe ca *atta* ca suplinind și resumând o fraasă întrégă, copilul posedă multe frase primitive de acest fel... Multiplicitatea semnificărilor unei vorbe isolate, întrebunțată în loc de o fraasă întrégă, se arată mai ales în privința strigătului *papa*, însoțit de gesturi și de nume diferite, corespunzând diferitelor sensuri ale acestui strigăt. Într'adevăr, el vrea să țină după împrejurări : «Vino de te jăcă cu mine, ia-mă în brațe, dă'mi asta, ajută-mă să mă suiă pe scaun, nu pot, etc.»¹⁾

3. Idiomele primitive așa-numite polisintetice sînt o altă dovadă despre unitatea primitivă a propozițiunii. În aceste limbi, vorbele unei frase, desbrăcate de terminațiunile gramaticale, sînt contopite într'un singur cuvînt, ca o bucată de mosaic, de o mărime adesea extraordinară : noțiunile principale se confundă ast-fel cu cele accesorie într'un aglomerat inseparabil.

De pildă, în Eskimo, următorea vorbă-fraasă, în care elementele luate separat n'aū nici un sens : *kosuersarfigssarsingitdluinarnarpok*, adică «nu s'a găsit nimic, din care să facem un loc, unde osteneła să fie ridicată», pentru a ține «nu s'a putut odihni în nici un chip». Mexicanul se adresază către

1) Preyer, *op. cit.*, p. 408.

preot cu vorba-frasa: *notlazomahuizteopixcatatzin* «părintele meu, divin protector, stimat și venerat», în realitate însă «meu-stimat-venerat-deu-protector-tată». Irokesul exprimă printr'un singur cuvânt de 27 litere idea complexă «daŭ bani celor ce au sosit pentru a cumpăra haine».

Vorba de sine stătătoare este cu totul necunoscută idiomelor africane Mande, lipsite din această cauză de orî-ce flexiune: propozițiunea întregă se pôte considera foneticesce ca o vorbă compusă, în care ordinea respectivă și accentul său ritmul limpeșesc structura propozițiunii¹⁾.

În limbile uralo-altaice vorba se confundă cu propozițiunea, constând dintr'un nume cu determinări accesorie. Nu scim, unde vorba încetază și unde propozițiunea începe, fără ca acesta să împedice claritatea ideii. Ast-fel turcesce dialectal: *bu alp er keving-i çerik künler-i* «bucuria omului vitez sînt ȳilele de luptă» representă în realitate aglomeratul: «le brave homme joie-sa guerre jour-ses»²⁾.

Dintre limbile indo-europene, sanscrita face din propozițiune o singură vorbă prin așa numitul *sandhi*³⁾ sau fonetica frașei, după care elementele

1) Steinthal, *Mande-Neger Sprachen*, p. 220.

2) Winkler, *Zur Sprachgeschichte*, p. 25.

3) Cf. Brugmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indo-germanischen Sprachen* I, 485 urm. Părerea lui Fr. Müller (III, 504), că această fonetică a frașei ar proveni din caracterul artificial al sanscritei, «un graiŭ meșteșugit pentru scopuri literare și religiöse, care s'a vorbit numai de ömenŭ învățați și nici odată de popor», cade în urma

lexicale ale propozițiunii sînt tractate întocmai ca silabe sau foneme.

Lipsa de independență a vorbelor se vede și în limba franceză, în sistema de fusiune numită «liaison», care, prin transportarea sonului final asupra celui inițial, stabilește o tranzițiune între vorbe succesive: *les hommes heureux* reprezintă ast-fel unitatea fonetică *lezomzörö*; apoi relevarea vorbei finale face, ca o propozițiune ca *je le vois* (adică *jl'vuá*) să fie tot atît bine un grup individual ca bună-óră latinul *amatur*.

Dar s'a dovedit și într'un mod experimental, că propozițiunea și vorba în context merită mai mult a fi considerate ca elementele graiului de cît vorba sau sonurile isolate. «En recherchant combien de temps une surface blanche sur laquelle est écrit un mot ou une syllabe doit être visible pour que le mot ou la syllabe puissent être reconnus, on a pu constater en effet qu'on lit plus facilement des mots tout entiers que des syllabes. On ne peut percevoir à la fois autant de mots que de syllabes, mais on peut percevoir trois fois plus de syllabes quand elles forment

constatării acestui fenomen în multe idiome primitive. Se pöte însă, ca fineța de analiză a gramaticilor indienți să fi complicat și multiplicat acele reguli fonetice, reale și necesare în esența lor. Acele reguli ne întîmpină nu numai în imnele vedice, adică în fasa cea mai veche a limbei sanscrite, dar și în alte idiome europene se pöte urmări tendența unei fonetice sintactice: așa ital. *non istara* dar isolat *stara*, *con istanzia* dar absolut *constanza*. Cf. Schuchardt, *Phonétique comparée în Romania* III, 1—30.

des mots que quand tel n'est pas le cas. Si les mots forment une phrase, on en peut percevoir deux fois plus que s'ils sont sans lien entre eux»¹⁾.

4. Proposițiunea dar a fost și este singura unitate reală a graiului. Vorbele isolate există numai pentru lexicograf, ele n'au valoare de cât numai, din momentul ce devin elemente ale propozițiunii. Trecerea cu vedere a unui fapt atât de important a fost cauza erorilor des repetate pe terenul filosofiei lingvistice. «Si les psychologues ou *Sprachphilosophen* avaient, de leur côté, pris comme base de leurs études la phrase et non le mot — dice Bourdon — on n'aurait pas probablement vu se répandre ces théories que les idées générales ont leur origine dans des termes généraux, attendu que dans la phrase le terme soi-disant général a presque toujours un sens particulier. Les dictionnaires, en ce sens, contribuent

1) B. Bourdon, *L'Evolution phonétique du langage* în *Revue philosophique*, An. XIII (1888), p. 339. — Humboldt a fost cel dintâi, care a relevat unitatea primordială a propozițiunii. Cuvintele sale merită a fi reproduse (Op. cit., p. 244): «*Nur die verbundene Rede muss man sich in allen Untersuchungen, welche in die lebendige Wesenheit der Sprache eindringen sollen, immer als das Wahre und Echte denken. Das Zerschlagen in Wörter und Regeln ist nur ein totes Machwerk wissenschaftlicher Zergliederung*». Steinthal (*Charakteristik*, p. 396 urm.) arată apoi, că propozițiunea trebuie să formeze substratul clasificățiunii morfologice a limbilor. Atări vederi au fost adoptate de către Fr. Müller (*Grundriss I*, 99 urm.), Sayce (*Principes*, p. 3—5 și 106), Paul (*Principien*, p. 147), Winkler (*Zur Sprachgeschichte*, p. 116 urm.) și Raoul de la Grasserie, în diferitele sale studii. — Regnaud (*Origine et philosophie du langage*, p. 226 și 422 urm.) nu ține seamă de cazul atât de instructiv al olofrasismului său al vorbeifrase.

à égarer la psychologie, en l'induisant à croire qu' *homme*, *arbre*, par exemple, existe réellement sous cette forme abstraite dans le langage, tandis que ce qu'on dit et entend ce sont des phrases comme celles-ci, où homme a un sens particulier : «L'homme que j'ai vu, l'homme que voilà», et il n'y a guère que les philosophes de profession et les savants s'occupant de science abstraite à se servir couramment d'expression ayant vraiment un sens général, par exemple : «L'homme est mortel».

Dacă lucrurile staū ast-fel în privința vorbelor isolate, apoi cu atât mai mult sînt abstracțiunii rădăcinile,—pentru a nu mai vorbi de teme și sufixe,—cari n'aū avut nici-odată o existență independentă. A crede, cum s'a făcut mult timp, că graiul s'a format prin împreunarea rădăcinilor cu sufixe—întâiele oferind un sens general, specificat și determinat de elemente formative—este a considera limba ca opera reflexiunii, ca rezultatul unor preocupări filosofice. Dar de sigur numai filosofi nu vor fi fost acei ómenī primitivi, cari, asemenea sēlbaticilor de astă-đi, manifestaū prin strigāte involuntare și traduceaū în imagini sensibile impresiunile lor imediate. Lipsa de orice concepțiune generală și abstractă, ce caracterizā tóte idiomele sēlbaticilor, arată în de ajuns, cât de neîntemeiată era părerea, până mai de unăđi în genere admisă, că limba omenescă ar fi început cu rădăcini, adică cu elemente, cari repre-

sentaū ideile sub forma lor cea mai vagă și mai abstractă posibilă. Nisce producțiuni subiective, nisce ficțiuni de-ale gramaticilor, cum sînt rădăcinile și celelalte unități artificiale ale vorbei isolate, fură astfel luate drept realități, drept entități lingvistice. Se admitea, în acest cas, că formațiunea limbei s'ar fi efectuat într'un mod logic și óre-cum matematic prin împreunarea reflexivă a unui concept vag cu altul menit a'l determina mai d'aprópe.

În tóte aceste generalități se uita însă, că analiza e o procedere târzie și un product al abstracțiunii, al unui grad înalt de reflexiune, de cugetare logică; pe când pretutindenea, în fasa inițială a graiului ca și în idiomele popórelor obscure, sintesa e singura reală, o sintesă concretă și inconscientă, ca și spiritul omului primitiv, ca și inteligența sêlbaticului și a copilului în primii anī ai desvoltării sale.

5. De tot rudimentară trebuie să fi fost într'adevăr inteligența omului primitiv înainte de a fi posedat limba și mult timp după ivirea acesteia. Graiurile celor mai vechi popóre culturale, ale Egiptenilor și Chinezilor, ne pot da o idee de starea confusă, de haosul, în care plana inteligența primordială a omenirii.

Cum s'ar putea explica alminterea — chiar admitînd auxiliarul întonării și suplinința gestului — ca monosilaba egipténă *ta* să întrunescă accepțiuni atît de diferite și de opuse ca: «tu, presinte, direcțiune, grâu, picătură, tip, lacrimă, grămadă, baston, sănă-

tate, cap, tron, om, adunare, rîu, a pluti, a fura, a arde, a purta și a da sémă?...» Saū ca chinezul *yu* să însemneze în același timp : «eū, a se învoi, a se bucura, a măsura, stupid, boū, negru?...»¹⁾

Dar tocmai din acéstă multiplicitate semantică s'ar putea deduce un noū argument pentru caracterul primitiv al propozițiunii, anterioră vorbei isolate. Intr'adevăr, aceste nenumărate accepțiuni, confuse și contradictorie, nu puteau deveni inteligibile de cât numai în context, în conexiune cu cele-lalte elemente ale propozițiunii; pe când, considerate separat, ele nu însemnaū de cât generalități, analóge conceptelor vagi ale pretinselor rădăcini indo-europene.

Cât de curioase, din punctul de vedere psihologic, sînt locuțiuni chineze ca : «diminęta trei, sęra patru», pentru a exprima ideea de «nestatornic, cu tóne»; saū «eū apus, tu răsărit» în loc de «a nu se învoi»; saū «eū întrebare, tu ręspuns» pentru «flecărire»; — mai ales când o noțiune abstractă e redată prin juxtapunerea antiteselor coprinse într'însa : «departe-aprópe» pentru «depărtare», saū «ușor-greū» în loc de «greutate»²⁾.

De asemenea, Negriténul din Africa nu póte

1) Sayce, *Principes*, p. 86. Pentru egipténa veche sînt fórté instructive, în acéstă privință, cercetările lui Abel, de carē ne vom ocupa ce-va mai departe.

2) Steinthal, *Charakteristik*, p. 123 urm. — Numaī ca analogii aproximative aducem ital. *chiaroscuro* saū *pianoforte* și span. *calofrio* «cald-frig=friguri», *altibajo* «(lovitură) de sus în jos». Cu acéstă din urmă locuțiune cf. *naljosul* ap. Hasdeū, *Cuvente* I, p. 295.

înțelege contraste ca «sănătos-mort, drept-ne-drept», dacă nu și-le reprezintă pe ambele asociate: Ex. om *bun* nu ești tu, om *rêu* foarte ești tu=nu ești bun; paserea mea nu muri, ea este [în] viață; ei nu'î deteră dreptate, ei îi deteră ne-dreptate etc ¹⁾.

6. Acésta ne conduce la tesa curiosă a lui Abel despre Enantiosemie saŭ despre contrastul reprezentărilor în cuvintele primitive, tesă, care merită să fie luată în mai de aprópe considerațiune ²⁾.

Abel a observat mai întâi acest fenomen în literatura ieroglifică. Din faptul, că un mare număr de cuvinte egiptene (Abel citéză peste 1000 de exemple) posedă sensuri diametral opuse, dînsul trage conclusiunea, că omul primitiv concepea noțiunea printr'o comparațiune cu contrarul ei, că cuvintele primitive aveau o semnificațiune polară, în care extremele se atingeau, că vorbirea la început nu era posibilă de cât prin tesă și antitesă, prin asemănare și contrast. ³⁾

1) Steinthal, *Mande-Neger Sprachen*, p. 222.

2) K. Abel, *Über den Gegensinn der Urwörter*. Leipzig, 1884 (reprodus și în volumul *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, ibid. 1885) și *Einleitung in ein ägyptisch-semitisch-indoeuropäisches Wurzelwörterbuch*. Leipzig, 1886. Cf. despre aceste scrieri Techmer, *Internationale Zeitschrift für vergl. Sprachwiss.* I, 413 și IV, 172 și Steinthal, *Zeitschrift für Völkerpsychologie* XXII, 432—444.

3) Ceva ca totul diferit înțelegeau învățații greci prin *ἀντίφασις*, pe care Donat (III, 6.2) o definesce ast-fel: «*Ἀντίφασις* est unius verbi ironia [=contrarium], ut *bellum*, hoc est minime bellum; *lucus*, eo quod non luceat; *Parcae*, eo quod nulli parcant». Sfîntul Augustin (De dial. 6) crede, că vorbele aŭ început cu onomatopee, fie reală saŭ

Să cităm câte-va exemple: *meh* «gol-plin», *henp* «daŭ-iaŭ», *ken* «tare-slab», *un* «sînt-nu sînt». Același fenomen se observă des și în limba arabă¹⁾ și trebuie să fi existat și în familia indoeuropeană, deși exemplele citate de autor din limbă europene sînt puțin probante, unele nefiind etimologicesce exacte, iar altele putînd fi explicate și în alt mod.²⁾

Orî cât de diferite să fie noțiuni ca «bine-rêu, tare-slab, lumină-întuneric», una nu pôte fi concepută fără contrarul ei și idea de lumină, bună-ôră, nu s'ar fi putut nasce făr'aceea de întuneric. Ambele noțiuni, ivindu-se simultan și reprezentarea uneia fiind tot-dé-una asociată cu a celeilalte, fură primitiv concentrate într'una și aceeași vorbă. La adică vorbind, nu erau două noțiuni contrare, ci numai două aspecte ale aceleeași no-

simbolică, și, după ce aŭ percurs diferite trepte de slăbire a semnificațiunilor, aŭ ajuns în cele din urmă «ad contrarium» adică la *ἀντίφασις*. Cum se vede, antifrasa era o adevărată aberațiune, ridicată la rangul de sistemă, care a adus cea măi mare pagubă sciinței etimologice.

1) Redslob, *Die arabischen Wörter mit entgegengesetzten Sinn*. Göttingen, 1874.

2) Prin uîtareă saŭ omiterea negațiuniiŭ vorba pozitivă ajunge s'aŭbă un sens cu totul negativ, cum s'a întîmplat în limba francesă cu *personne* (persona), *rien* (rem), *pas* (passus), *point* (punctum), carŭ s'aŭ substituit negațiunilor *nemo*, *nilhil* etc.; pe când acceptiunea original afirmativă «cine-va, ce-va...» a persistat numai în anumite casurŭ, bună-ôră (Molière, *Ecole des femmes*):

Dans le siècle où nous sommes
On ne donne rien pour rien.

Același lucru se observă în gréca modernă, în care *καρένας* și *τίποτε* întrunesc ambele acceptiuniŭ opuse: «cineva-nimenŭ, ceva-nimic»...

țiuni : «bine» era mai puțin «rêu», iar «rêu» mai puțin «bine». Numai după ce au coexistat mult timp, fie-care din elementele opuse deveni inteligibil fără mențiunea contrarului, diferențiându-se ast-fel în vorbe speciale. Și în această opintire a omului primitiv spre a'și crea reprezentările cele mai indispensabile, gestul cată să fi fost probabil unicul său auxiliar.

Acastă explicațiune dată de Abel e în perfect acord cu evoluțiunea treptată a spiritului omenesc și anume cu principiul relativității, care jôcă un rol atât de important în Logică. Bain formulază ast-fel această lege a distincțiunii sau a relativității : «E imposibil, ca relativitatea esențială a întregii cunoștințe, a întregii cugetări, a întregii conștiințe, să nu se traducă în limbă. De ôre ce tôte obiectele, ce putem cunoșce, nu sînt concepute de cât ca nisce stări trecătoare, cari urmază altor stări contrare, orî-ce experiență trebuie să aibă ôre-cum două fețe ; și trebuie, una din două, sau ca fie-care vorbă să aibă un îndoit sens, sau ca pentru fie-care cugetare să fie două vorbe. Nu putem concepe, de exemplu, lumina de cât opunând'o întunericului ; simțim prin o impresiune distinctă, că trecem de la lumină la întuneric și de la întuneric la lumină. Vorba lumină n'are sens, dacă nu'î opusă vorbeî întuneric. Distingem prin conștiință două schimbări contrare, ceea ce ne face să trecem de la lumină la întuneric și vice-versa ; această distincțiune e singura diferență

de sens, ce există între cele două vorbe: lumina sau faptul de a eși din întuneric, întunericul sau faptul de a eși din lumină». 1)

Ast-fel, din cele trei frase primitive ale graiului, — *sinonimia*, când aceeași idee e exprimată prin diferite complexe fonetice 2); *omonimia*, când idei diferite sînt exprimate prin același complex fonetic și *antinomia*, când același complex fonetic exprimă reciproc idei opuse, — cea din urmă e cea mai interesantă. «Frângem un magnet și găsim cei doi poli în fie-care din fragmentele sale. Continuăm procesul frângerii și ori-cât de mici ar fi părțile, fie-care pîrtă cu sine, deși slăbită, polaritatea întregului. Și când nu putem frînge mai departe, prelungim visiunea intelectuală la moleculele polare. Tot așa'i în lumea psihică. Relativitatea cunoscîntelor implică, că fie-care experiență trebuie să aibă două aspecte, că cugetarea trebuie să fie o sintesă din tesă și antitesă în alternare repede». 3)

1) Bain, *Logique*, trad. Compayré. Paris, 1875, vol. I, p. 83.

2) Cu cât o limbă e mai veche, cu atât e mai bogată în sinonime: sanscrita are 37 de sinonime pentru «sore», 35 pentru «foc» etc. Araba posedă o sinonimică și mai exuberantă.

3) Baynes, *On the psychological side of language* ap. Techmer, *Internat. Zeitschrift für vergl. Sprachwiss.* II, 11.

PARTEA II

SINTESĂ ISTORICO-LINGUISTICĂ

A

CATEGORIILOR GRAMATICALE

I. Istoricul Părților Cuvîntului

Activitatea gramaticală a Indienilor și a Grecilor. — Platon și Aristotele. — Creațiunea divisiunii tripartite : nume, verb și particule. — Stoicii și activitatea lor logico-gramaticală. — Șcôla din Alexandria și din Pergamos. — Analogia și Anomalia : concepțiunea primitivă se modifică ; rezultatele disputei seculare. — Constituirea definitivă a părților cuvîntului.

I. Constituirea definitivă a părților cuvîntului, așa cum figurază la învățații alexandrinii, în special la Apollonios Dyskolos, a fost rezultatul unor elaborațiuni succesive. Istoricul acestor treptate amplificări, de la Platon și până la șcôla din Alexandria, formeză unul din capitelele cele mai interesante ale filologiei și, s'ar putea adăoga, ale psihologiei. Se scie, într'adevăr, în ce intimă conexiune s'afla, la primii filosofi greci, studiul limbii și al cugetării. Divisiunea părților cuvîntului este ea însăși productul unor atari preocupațiuni mixte. Spiritul indian, cu subtilitatea 'i ingenioasă și cu puternica 'i facultate de analiză, a căutat să pătrundă în elementele cele mai mărunte ale graiului până la indivisibil, punând ast-fel o basă solidă foneticeii

și morfologiei. Gramatica întregă nu-î la dinșii de cât o « analiză » (*vyakarana*), o anatomie subtilă a vorbelor: de aci și tendența, manifestată mai întâi la gramaticii indieni, de a reduce vocabularul la un anumit număr de prototipurî convenționale numite rădăcini. Geniul grec, cu aplecarea'î către sintetism, căuta din contră a îmbrățișa limba în generalitatea ei, devenind ast-fel creatorul sintaxeî și deci a categoriilor gramaticale.

2. Să urmărim dar mersul progresiv al constituirii părților cuvîntului de la primele rudimente filosofico-lingvistice până la completa expansiune alexandrină ¹⁾.

În dialogul platonice Kratylos nu găsim încă nici o urmă despre structura vorbei sau despre elementele constitutive ale propozițiunii, c'un cuvînt nimic despre vr'o analiză gramaticală sau măcar logică. Gramatica (de la *γράμμα* « literă ») nu-î încă de cât studiul sonurilor și al semnelor respective; însuși termenul pentru « limbă » (*φωνή*) se referă exclusiv la materialul ei fonetic. Ca vorbe izolate, Platon pune în opozițiune pe *ὄνομα* cu *ῥήμα*, ambele constituind un tot sau complex retoric, un *λόγος*. Dar acești termeni n'aũ încă sensul tehnic posterior, *nomen* și *verbum*, ci con-

1) Schömann, *Die Lehre von den Redeteilen*, nach den Alten dargestellt und beurteilt. Berlin, 1862 și Steinthal, *Geschichte der Sprachwissenschaft*. Berlin, 1863, p. 551 urm. Cf. de același, *Gesammelte kleine Schriften*. Berlin, 1880, p. 355 — 382.

servă semnificațiunea primitivă și generală de «vorbă, expresiune».

3. La Aristotele găsim cea dintâi analiză a părților propozițiunii, cea dintâia clasificare și schematizare a categoriilor gramaticale.

El nu numai că precisază valórea vagă a termenilor întrebuițați de Platon, dar încă caută a complini seria prin introducerea unui nou termen special (*σύνδεσμος*), de natură generală, care îmbrățișează tot ce nu intra în sfera numelui și a verbului.

Definițiunile, ce le dă despre fie-care din aceste trei categorii, merită a fi relevate, nu numai ca un progres în evoluțiunea concepțiunilor gramaticale, ci și ca o primă constatare de amestecul Logiceii pe terenul Gramaticăii.

Cea mai simplă formă semnificativă a vorbirii e *numele*, apoi *verbul*, care se deosibesce de cel dintâi, numai întru cât implică noțiunea de timp, care lipsește numelui ¹⁾. Acéstă indicațiune a timpului, din care Aristotele face un element distinctiv al verbului, deși importantă (cf. germ. *Zeitwort*), este în realitate ceva accidental și corespunde număróselor forme temporale ale verbului

1) Cf. Poetica XX, 10 — 11 cu De Interpret. II: *Onoma* e un complex semnificativ (*φωνή σημαντική*) după convențiune fără (indicațiune de) timp și fără ca vr'o parte a sa, luată isolat, să însemneze ceva.

Rhema e ceea ce deséamnă timpul, a căruí parte nu însemnéază nimic isolat și e tot-dé-una semnul celor spuse de altul (*τῶν κατ'ἑτέρων λεγομένων σημείων*).

grec. Dar verbul rămâne tot verb și fără o distincțiune clară a timpului ca în limbile semitice.

Judecata saă propozițiunea, *λόγος*, nu mai este, ca la Platon, o sintesă a celor două elemente principale, ci ea însăși e tot un complex semnificativ, dar și cu părți semnificative.

Determinațiunea logică a verbului, că «semnul celor spuse de altul», accentuează rolul său predicativ, care nu pôte fi conceput în afară de propozițiune, cu tôte că Aristotele consideră și raportul atributiv ca atare (ex. «Calul frumos» e o propozițiune).

În mod absolut, verbul nu'î de cât un nume și de aceea el pôte deveni predicativ, dacă e însoțit de auxiliarul «a fi», implicat în orî-ce verb și constituind elementul său esențial : omul merge = omul este mergător (cf. p. 42). În propozițiune însă ambele categorii forméază un contrast și conservă acest caracter de opozițiune, cât timp unul e subiect și celălalt predicat.

Cât despre *σύνδεσμος*, care ar exprima raporturile între cele două părți fundamentale, avem două definițiuni de o potrivă de vagi¹⁾, imposibil

1) Poetica XX, 6—7: *Syndesmos* e o vorbă ne semnificativă (*φωνή ἀσημος*), care nicî nu împedică, nicî nu face, ca o propozițiune, compusă din maî multe vorbe, s'afbă singură o însemnare; vorbă, care pôte sta la sfîrșitul propozițiunii și chîr la mijloc, când valórea-î proprie n'o face să stea în fruntea propozițiunii... Se pôte dice încă despre *syndesmos*, că e o vorbă ne semnificativă, menită a face din maî multe vorbe semnificative o propozițiune unică, care să afbă un sens complet.

Înțelesul vag al unor cuvinte ca *φωνή*, care pôte însemna alternativ «fonemă, silabă, vorbă, propozițiune, frasă» ba chîr «vorbire saă limbă», măresce încă lipsa de precisiune a întregéi definițiuni.

fiind a resuma într'o definițiune precisă o noțiune atât de complexă și de variată în aplicațiunii ca aceea, ce coprinde pronumele sau articolul și conjunțiunea, odată cu adverbul și prepozițiunea.

Divisiunea aristotelică a părților cuvîntului în nume, verb și particule o regăsim la gramaticii arabi și japoneși și tot la o divisiune tripartită analoagă a revenit și știința modernă.

4. Caracterul de tot vag al termenului aristotelic *syndesmos* a căutat să'l înlătore școla Stoică, abstrăgînd din sfera'i pronumele și articolul—sub numele comun de *arthron*—ca element flexional și rezervînd termenul general pentru particulele invariabile.¹⁾

Prin Stoici se operă o fusiune din ce în ce mai completă a Logiceii cu studiul limbei și formalismul celei dîntăi se transportă pur și simplu în Gramatică. S'a arătat mai sus (cf. p. 7 și 21), că ei au fost inițiatorii acelei dispute seculare despre Analogie și Anomalie.

5. Controversele fură reluate mai târziu cu același răsnet în școlile rivale din Alexandria și Pergamos. Și din logico-gramaticală, cum fu la Stoici, problema devine pur gramaticală la Aristarch și Krates. Pe dînșii nu'i mai preocupă

1) In schița gramaticală, coprinsă în Poetica lui Aristotele, figurează și *ἄρθρον*, dar vorba se consideră ca interpolată; căci atât Dionisie din Alicarnas cât și Quintilian (I, c. IV) raportă, că Aristotele nu recunoșce de cât *trei* părți de cuvînt.

raportul între limbă și cugetare, ci numai relațiunea vorbelor între ele, paralelismul formelor lor.

Discuțiunea curat teoretică se învîrtesce de astă dată în jurul celor două principii opuse. Ca unicul criteriu al limbei, sau mai bine zis al formelor gramaticale, Aristarch consideră *Analogia* sau «ratio», pe când adversarul său Krates contestă analogiei această facultate a unei perpetue uniformități și admite, la rîndul său, *Anomalia* sau «consuetudo» adică usul, realitatea, fără însă a exclude cu desăvîrșire și principiul contrar.

6. Spre a putea apreția valoarea și rezultatele acelei polemice îndelungate, căroră Gramatica propriu zisă datoresce existența sa ca știință specială, trebuie să facem un moment abstracțiune de cunoscințele noastre gramaticale și să ne reprezentăm limba ca o masă confusă de forme, cum era pe atunci. Și în acest haos trebuiau introduse distincțiuni, care să ușureze memoria. Dacă ne mai aducem aminte, că numai Nominativul are, la declinarea III grăcă, peste 40 desinențe diferite, apoi numeroasele anomalii nominale și verbale, vom putea înțelege, cum cele două direcțiuni extreme și-au putut disputa atîta vreme domeniul gramatical.

Pe când unii credeau a găsi foarte ușor firul Ariadnei în acest labirint, celorlalți li se părea o adevărată imposibilitate. Analogiștii, vedîndu-se în neputință de a împăca realitatea cu teoria, recuseră la mijloace artificiale de uniformizare, bună-

ora când decretau, ca Genitivul de la *Zeus* să fie *Zeós* și nu cum *era Zηνός*. Printr'o procedere atât de arbitrară ei săpau un abis între gramatica *lor* și limba *reală* («Aliud esse latine, aliud grammaticae loqui», țice Quintilian) și, într'un asemenea cas, protestarea anomaliștilor nu putea fi de cât legitimă. Aceștia observaū usul, exercitaū un control riguros și dedeaū ast-fel de gol slăbiciunile analogiștilor. «In procesul Gramaticii în formațiune, țice Steinthal (p. 493), analogiștii forméză basa chimică, iar anomaliștii acidul; acești din urmă constitue factorul, care produse fermentațiunea și o întretinu, cât timp fu nevoe».

Din momentul însă ce analogia, sub reacțiunea anomaliiei, se mulțumesc cu rolul mai modest de a culege observațiunii, și nu de a stabili norme, ea triumfă și cele două extreme se combină spre a constitui Gramatica, cu regulile, schematicile și excepțiunile sale, cari sînt tot atâtea ecouri din acea lungă și răsunătoare dispută între analogiști și anomaliști.

Când, în timpul nostru, școla neo-gramaticală reînviă principiul analogiei, ca factor al evoluțiunii lingvistice, ea îi dete un înțeles cu totul diferit de cel antic, înțelegend printr'insul ori-ce formațiune paralelă sau asociativă, adică cam ceea ce vechii gramatici numiaū *συνεκδομή*. Rolul analogiei moderne e a explica formele anormale sau excepționale și a arăta în acest mod că, alătura de acțiunea pur mecanică a legilor fonetice, există

și un principiu intelectual, care adesea le încrușează și le nimicesce.¹⁾ Dar tocmai acest factor psihologic în dezvoltarea limbei n'a fost luat în seamă în nici una din cele două faze ale anticei dispute între analogiști și anomaliști : nici în faza stoică sau logică, nici în cea alexandrină sau pur gramaticală. De aci neînțelegerea și caracterul mult timp steril al acestei faimoase controverse.

7. Cu școla din Alexandria Gramatica se emancipază din sfera speculațiilor filosofice, spre a și forma un domeniu propriu și a constitui ast-fel o știință nouă, a cărei basă fu clasificarea definitivă a părților cuvîntului. Școlile alexandrine îi revine meritul de a fi fixat pentru viitorime tradiționalele opt categorii gramaticale.²⁾ Această clasificare, adoptată de Romani și transmisă, prin evul-mediu, popórelor moderne, formează și astăzi fondul educației noastre gramaticale.

1) L. Șăinenu, *Linguistica contemporană sau Școla neo-gramaticală*. București, 1890, p. 28—34.

2) Și anume : *ὄνομα*, numele, care coprinde și adjectivul ; *ὄνομα*, verbul finit și Infinitivul ; *μετοχή*, participiul, ca intermediar între nume și verb ; *ἄντωνυμία*, pronumele personal și demonstrativ (cel interogativ și indefinit erau adăogate la nume) ; *ἄρθρον*, articolul propriu și pronumele relativ ; *ἐπίρρημα*, adverbul, la care se alătura și interjecțiunea ; *πρόθεσις*, prepozițiunea și *σύνδεσμος*, conjuncțiunea.

II. Evoluțiunea numelui și a verbului

Caracterul primitiv haotic al categoriilor gramaticale. — Motive în favoarea priorității numelui și originea nominală a verbului. — Transițiunea de la nume la verb prin așa numitele forme nominale ale verbului. — Sensul primitiv comun al terminologiei lor. — Funcțiunea identică a numelui și a verbului în diferite idiome.

1. S'a vădut mai sus, că punctul de plecare al limbei n'a putut fi vorba izolată, ci propozițiunea, fie integrală, fie abreviată (ca interjecțiune saŭ ca verb unipersonal). In acele propozițiuni, dezvoltate saŭ embrionare, diferitele categorii gramaticale se confundaŭ și numai pozițiunea respectivă determina valoarea fie-căreia dintr'însele.

Un exemplu clasic ni-l oferă până astă-đi limba chineză prin așa numita regulă de pozițiune. Ast-fel «locuitorul imperiului de mijloc» se redă prin «mijloc imperiŭ om», adică pozițiunea vorbelor ține locul exponentelor gramaticale din limbile nóstre. Intr'un atare conglomerat aceeași vorbă póte fi, după împrejurări, nume, verb, adjectiv, adverb; etc.

De sigur că contrastul între nume și verb, primele categorii diferențiate, n'a fost la început atât de pronunțat ca mai târziu, ba încă în numeroase idiome, ca hotentota și egiptena, idea verbală se confundă cu cea nominală în așa mod, în cât fie-care substantiv se poate conjuga și fie-care formă conjugabilă poate îmbrăca indiciile casuale: Ex. în hotentota *mu-b* înseamnă «ochi=ochi-ul» și «el vede=vedere-el», pl. *mu-gu* «ochi=ochii-ei» și «ei ved=vedere-ei».

Intrebarea despre prioritatea sau simultaneitatea numelui și a verbului nu ne va preocupa aci, de ore ce toți aceia, cari și-au dat părerea în această chestiune, au făcut-o numai pe temeiul unor considerațiuni generale și ore-cum subiective¹⁾.

Vom releva numai în trecut împrejurarea, că lucrurile și ființele, prin caracterul lor individual și concret, au trebuit să se impună mai înainte de cât acțiunile, cari, mai vage și mai abstracte, au reclamat o încordare mai mare de atențiune, o opintire intelectuală mai serioasă. De aceea și copiii se servesc mai întâi de substantive, ce reprezintă tot atâtea propozițiuni, în cari predicatul se suplinese prin gest. Și când mai târziu se adaogă verbul, el apare sub forma cea mai generală.

La această observațiune psihologică se ada-

1) Vezi Schömann, *op. cit.*, cap. III; Curtius, *Chronologie*, p. 27; Steintal, *Charakteristik*, p. 225 urm.; Regnaud, *op. cit.*, p. 130 și 230 urm.

ogă faptul, că cele mai multe limbi primitive nu disting între ființă și acțiune, nu posedă prin urmare un verb propriu ȃis, ci o expresiune nominală ȃmplinesce acȃstă funcțiune : verbul ȃn majoritatea limbilor globului e un nume cu sufix posesiv. «In ȃntregul Archipelag al Oceanului Pacific, inclusiv continentul Australiei, și ȃn sud-estul Asiei apare o formă indiferentă a expresiunii verbale, fiind un curat nume și apropiindu-se ȃntru cȃt-va de verb prin pronumele determinativ... Fȃrte clar apare natura nominală a verbului ȃn centrul, nordul și nord-estul Asiei, ȃntr'un mod și mai palpabil ȃn continentul Americȃi, unde numele verbal trebuie conceput ca un substantiv, iar agentul ca posesiv sau adnominal...»¹⁾

Conceptul verbal este complet dezvoltat numai ȃn limbile indo-europene și semitice, ba ȃncă ȃn aceste din urmă verbul presupune un nume; ȃn stare rudimentară, el ne ȃntȃmpină ȃn basca și ȃn alte idiome primitive. Alminterea (cf. p. 33) ȃmbracă un aspect indiferent, ȃn care agentul e conceput ca posesor : aș a ȃn algonkina, egiptȃna și idiomele uralo-altaice ; ca instrumental ȃn tibetana și limbile din Caucas ; ca obiect indirect ȃn mingrela și, ȃn fine, ca obiect direct ȃn grupul african Bantu.

3. Formele nominale ale verbului, considerate ca participie sau ca substantive abstracte, unindu-se cu sufixe posesive, formȃză tranșiunea

1) Winkler, *Zur Sprachgeschichte*, p. 111.

de la idea nominală la cea verbală, de la nume la verb.

Ast-fel aoristul turc *yaz-d-ym* «am scris», în care *d* e sufix participial și *ym* pronume, însemnă în realitate «scrisul meu», întocmai precum latinul *scribimini*, corespunzând unei forme grecesci *γραφόμενοι*, are înțeles de «sînteți scriși», în loc de sensul real «cei scriși», adică o formă nominală străcurată printre cele verbale.

Tot de natură nominală consideră Ascoli tema aoristului grec (ξ - $\delta\sigma\iota\xi$ - ϵ paralel cu $\delta\sigma\iota\xi$ - $\iota\varsigma$), în care Bopp și Curtius vedeau un auxiliar. O origine identică atribue ilustrul linguist italian persoanei III plural a prezentului, în care vede de-adreptul, ca și Sayce, un participiū (*φέροντι* în raport cu *φέροντες*), ceea ce ar indica o formațiune analógă cu turca și cu limbile semitice : cf. turc. *yazar* «el scrie» în realitate «scriind».

4. Terminologia gramaticală vine încă să sprijine concepțiunea unei origini comune a numelui și a verbului.

Expresiunea de *πτῶσις* sau *casus* datéză din însăși epoca de elaborațiune a nomenclaturei acestei științe, când era încă cu totul în serviciul ideilor filosofice și pôte da ast-fel un exemplu de variabilitatea termenilor tehnici.

La Aristotele, creatorul acestui termen, *πτῶσις* se rapórtă de o potrivă la nume și la verb ¹⁾ : Ge-

1) Poetica, § 12 : Casul aparține numelui și verbului, exprimând când Genitivul, când Dativul și alte raporturi analoge, când singular

nitivul și Dativul sînt *casurile numelui*, iar trecutul și viitorul *casurile verbului*, în opozițiune pe deoparte cu Nominativul, care e forma nominală prin excelență (*ὄνομα*) și pe de alta cu Presintezele, care e forma verbală prin excelență (*ῥῆμα*). La același filosof *πῶσις* are un sens și mai general, subsumând toate formele derivate de la un nume, adică adjective, grade de comparațiune, adverbe.

Acest caracter general îl regăsim la Varro (X, 76), după care *declinatio* este o «vocis commutatio» în genere, ori-ce modificare a vorbei implicând derivațiunea și flexiunea : de aci locuțiunea *declinare verbum*, întrebuițată de scriitorul roman. Stoicii au limitat termenul aristotelic *πῶσις* numai la nume și la articol. Tot-de-odată ei consideră ca atare și Nominativul în opozițiune cu școla anterioară, care dedea acest nume exclusiv casurilor oblice, privite ca tot atâtea «căderi» sau «accidente» de la forma normală a Nominativului.

Paralel cu acest proces de restricțiune a mers și termenul *σύζυγία* sau *conjugatio*, aplicat mai târziu întregului sistem al formelor verbale. Aristotele numesce *σύζυγοι* sau *conjugati* termenii trași din aceeași rădăcină, dar aparținînd la diferite ca-

saŭ plural, ca ὄμενιῖ, omul; și la verb arătând ce se rapoṛtă la persoṇă, după cum întrebă saŭ ordonă etc. Așa : a mers? mergeți! sînt casuri ale verbului, cari presentă aci două nuanțe.

tegorii ale cuvintului, ideile fiind puse în același rînd sau șir, ca *μουσική*,—*χόν*,—*χός*...¹⁾

5. În unele limbi primitive substantivul și adjectivul se conjugă întocmai ca și verbul. Ast-fel, în idioma africană Muzuk, nu numai că numele e susceptibil de aceeași flexiune ca și verbul (ex. *tanu m-bara* «eă cînt» : *tanu m-pai* «eă sînt principe» : *tanu mu-dur* «eă sînt rîu»), dar ea pôte conjuga propozițiuni întregi verbalisate («Zustandsätze») ca «eă sînt a casă=mie este interiorul casei», «eă sînt fără cămașă=mie este nu cămașă»....

În Algonkina ne întîmpină același fenomen al conjugării nominale : *ni-miyosi-n* «sînt bun=eă bun», *ni-pimose* «eă merg=mergerea mea» se conjugă de o potrivă. Din cauză că mai tôte părțile de cuvînt devin conjugabile în această limbă, numărul formelor verbale, ce îmbracă o singură rădăcină algonkină, se pôte ridica la milióne.

Acest fapt, orî cât de ciudat ni s'ar părea, se adaptéză fórte bine cu natura primitiv nominală a verbului : «L'idée verbale, comme toutes les autres, est d'abord dans un véritable chaos, où non seulement elle heurte l'idée ontologique et substantive, mais où elle ne s'en distingue même pas bien nettement. Une qualité, un mouvement

1) Cf. Cicero, Top. § 12 : «Conjugata dicuntur quæ sunt ex verbis generis ejusdem... ut sapiens, sapientia, sapienter. Hæc verborum conjugatio dicitur».

ou une action d'un objet a frappé vivement l'esprit de l'homme; celui-ci l'exprime par un mot qui s'applique à la fois à cette qualité où action, et d'autre côté, à l'auteur de cette action, à l'objet de cette qualité. Comment saura-t-on qu'il s'agit de l'un ou de l'autre? Seulement par le contexte. Le même mot signifie : *briller* et *soleil*, est à la fois et substantif, et verbe, et quelquefois conjonction. D'où va venir la première différenciation? De la nature différente du pronom personnel affixé au substantif, et de celle du pronom personnel affixé au verbe. A l'origine, le verbe et le substantif se conjuguent tous les deux de la même manière, c'est-à-dire tous les deux *possessivement*; pour exprimer «j'aime», on dit «l'amour de moi»; alors verbe et substantif se trouvent confondus; un peu plus tard on dira «amour moi», on conjuguera le verbe *prédicativement*, tandis que l'on continuera de conjuguer le substantif *possessivement*. Le verbe s'est différencié, le verbe est né» ¹⁾.

1) R. de la Grasserie, *Le verbe Être*, p. 7—8. Cf. la p. 50—51 lista limbilor, în cari adjectivul se conjugă.

III. Expresiunea categoriilor gramaticale

Clasificațiunea morfologică a limbilor în izolante, aglutinative și flexionale.—Caracterul defectuos al acestei clasificățiuni.—Teoria celor trei faze de dezvoltare în istoria graiului.—Divisiunea limbilor după gradul de perfecțiune lingvistică: expresiune imperfectă sau sintactică, expresiune completă sau morfologică și expresiune proporțională sau fonetică.

1. Dintre diferitele sisteme de clasificățiune a limbilor — din punctul de vedere psihologic, fonetic și morfologic — una singură a izbutit a deveni generală și a predomina până astăzi: clasificățiunea morfologică, enunțată mai întâi de către Humboldt și precisată de Schlegel și Pott, adică aceea în limbi izolante, aglutinative și flexionale.

După această divisiune, izolarea ar reprezenta perioada cea mai veche în evoluțiunea graiului, când diferitele raporturi gramaticale se indică prin simpla pozițiune a vorbelor, desbrăcate de orice indicii secundare, ca bună-ora în limba chineză, în care elementele monosilabice ale propozițiunii rămân invariabile, păstrează totdeauna aceeași formă

și numai locul, ce 'l ocupă în totalul propozițiunii, determină valoarea ori calitatea lor de subiect sau de obiect, de adjectiv sau de substantiv, de verb sau de nume. Apoi aglutinarea ar denota un progres în evoluțiunea lingvistică, când vorbe cu semnificațiune mai mult sau mai puțin independentă vin în ajutorul expresiunii relațiilor gramaticale, devenind elemente auxiliare juxtapuse sau alipite pe lângă vorbele substanțiale, ca de pildă în limba turcă. În fine, periôda flexională, când elementele auxiliare au pierdut ori-ce semnificațiune independentă, spre a servi de expresiune imediată a ideilor accesorie, ca de exemplu în limba sanscrită.

2. Se admise ast-fel, mai ales în urma lui Schleicher și a lui Max Müller, posibilitatea unei evoluțiuni succesive de la o periôdă la alta, un progres treptat de la cea mai imperfectă către cea mai perfectă stare lingvistică. Cele trei faze de evoluțiune—isolarea, aglutinarea și flexiunea—ar reflecta tot atâtea progrese în istoria culturii și teoria culminează în credința că, cu cât un popor înainteză în civilizațiune, cu atât el se apropie de stadiul flexional.

După ce Pott combătu posibilitatea unei atări tranșițiuni, considerând'o ca o absurditate analógă cu a da infusoriilor natura calului sau a omului, ori a admite, că în natură o pétră póte deveni o plantă sau o plantă un ani-

mal ¹⁾— ea găsi un adversar puternic în Sayce, care sdruncină din temelie întreaga clădire.

Argumentul său principal este, că nu există nici un singur exemplu istoric de tranziție de la o formă la alta; că limbile aglutinative, deși prezentând uneori fenomenul flexiunii, rămân totuși aglutinative; și că cele flexionale, deși admitând aglutinațiunea, rămân totuși flexionale. Apoi această teorie nu ține seamă de limbile polisintetice și incorporante, cari, după cum s'a vădit (cf. p. 78), ne dau dovada pozitivă, că graiul se întemeiază pe propozițiune, iar nu pe vorba izolată, cu atât mai puțin pe rădăcină.

În limba chineză există, în realitate, tot atât de puțin rădăcină ca și în limbile noastre; elementele lexicale capătă o valoare determinată numai în nexul propozițional, în legătura lor sintactică. Numirea de «isolante», ce s'a dat acestor limbi, pe temeiul că vorbele monosilabice ar fi isolate sau independente unele de altele, este cu desăvârșire greșită: ele se află, din potrivă, într'o dependență absolută, căci tocmai această dependență topică decide valoarea lor specifică. Deosebirea constă în-

1) Veđi Max Müller, *Stratification du langage*, trad. Havet, Paris, 1869. Cf. Hovelague, *la Linguistique*, p. 40: «...Tous les systèmes linguistiques ont passé par cette période du monosyllabisme...»; p. 422: «Avant d'être agglutinant, le système des langues ouralo-altaïques avait été isolant, monosyllabiques; avant d'être un système à flexion, le système sémitique avait été agglutinant, et précédemment encore il avait été monosyllabique». De asemenea dogmatisări ale unor păreri subiective furnică această carte.

tr'aceea, că în aceste idiome fusiunea e pur sintactică, pe când aiurea ea e pur morfologică.

3. Dar clasificățiunea morfologică, ast-fel formulată, este nu numai unilaterală, întru cât nu ține seamă de cât de un singur factor — elementul formal — făcând abstracțiune de elementul psihologic și fonetic; dar nu'î nici măcar consequentă, de ôre ce nu stabilește o gradațiune egală între cele trei procederi — izolarea, aglutinarea și flexiunea — ultima putând fi considerată ca un aspect diferit al celei de a doua.

Intr'adevăr, distanța, ce separă stadiul isolant de cel aglutinativ, e fără alăturare mai mare de cât depărtarea între aglutinare și flexiune. Tocmai această disproporțiune explică sterilitatea număróselor definițiuni, ce s'a dat, în diferite rînduri, termenului «flexiune», înțelegându-se printr'însul când o modificare internă (ca în limbile semitice), când una externă (ca în cele indo-europene), când fusiunea radicalului său a temei cu desinență.¹⁾ Dar aceste două din urmă cazuri le întîmpinăm și în limbile aglutinative, și, consequent cu acesta, unii aũ putut merge până acolo, în cât să considere numai limbile semitice, singurele susceptibile de modificări interne, ca flexionale, iar pe cele indo-europene de un caracter tot așa de aglutinativ ca și idiomele uralo-altaice.

¹⁾ Veđi discuțiunea acestor definițiuni la Adam, *Les Clasifications, l'Objet, la Méthode, les Conclusions de la Linguistique*. Paris 1882.

4. Față cu insuficiența clasificățiunii în genere admisă, siliți sîntem a recurge la o divisiune morfologică mai comprehensivă, basată pe gradul de perfecțiune a expresiunii lingvistice, așa cum ea a fost formulată în trăsuri generale de către d. Raoul de la Grasserie, lăsând la o parte numeroase subdivisiuni făcute din diferite puncte de vedere.

Cu cât o limbă va exprima mai complet, mai exact și mai proporțional cu importanța lor ideile principale, cari formeză óre-cum substanța sa materialul graiului, și pe cele accesorie, cari representă partea sa formală, cu atît ea va fi mai perfectă în sineși. Când, din contră, limba nu pôte oferi de cât urzela ideilor principale, iar expresiunea conceptelor accesorie, de determinațiune și de relațiune, va fi lăsată în sarcina spiritului, cugetarea trebuind a suplini lacunele graiului, limba va fi în sineși mai imperfectă, dar mai psihologică. Intr'aceste două extreme s'afli limbile, cari iaú asupra'si mai întregă acéstă activitate a spiritului, posedând expresiuni speciale pentru elementul formal și material al graiului, pentru ideile esențiale ca și pentru nuanțele de idei, dar acele expresiuni nu sînt proporționale cu ideile, ce representă.

Pentru mai multă claritate reproducem propriile cuvinte ale eminentului linguist frances : «L'expression morphologique est plus ou moins

parfaite, suivant qu'elle incarne d'avantage ou moins la pensée dans la parole; si la parole est encore impuissante à produire toute cette expression, il faudra pour ainsi dire que la pensée s'aide d'avantage, qu'elle fasse, outre son travail propre, une partie de celui qui incombait aux mots; la langue sera par là même qu'elle est plus imparfaite, plus psychologique. Par exemple, si les relations ne s'expriment que par l'ordre des mots dans la phrase, bien plus si la qualité de substantif ou de verbe du même mot ne se décide que d'après cet ordre, il faudra que l'esprit, pour comprendre et se faire comprendre, fasse un plus grand effort et se complique lui-même en proportion de la simplicité excessive de la grammaire. Au contraire, si la langue est parvenue à rendre directement par un son chaque relation, chaque nuance de pensée, l'esprit ainsi puissamment aidé pensera pour ainsi dire mécaniquement et sans contention; le perfectionnement du mot et de la phrase lui sera d'un continuel secours, et même il en sera fécondé, car si la pensée crée les mots, les mots aussi réagissent et créent de la pensée. Quelquefois l'état du langage est intermédiaire, la pensée n'a pas encore une traduction fidèle et souple dans chaque son directement, mais elle l'obtient déjà dans l'agencement des mots, leur réunion, leur action réciproque; la langue n'est plus simplement *psycho-*

logique, elle n'est pas encore phonétique, elle est morphologique».¹⁾

Să dăm câte-va exemple.

Limba chineză, bună-ora, e capabilă a reda cu o fineță surprinzătoare toate ideile accesorie de nume sau de verb, cu toate că nu posedă elemente expresive pentru conceptele gramaticale. Spiritul se vede nevoit la o acțiune mai intensă și a împlini ast-fel lipsa apröpe desävîrșită a elementului formal. Ordinea vorbelor, care jöcă rolul capital în toate idiomele monosilabice, e o opintire a inteligenței și o lacună a graiului din punctul de vedere al expresivității. Chineza e dar o limbă mai mult psihologică, în care adică cugetarea rămâne încă parțial în interiorul spiritului.

Când, din contră, cugetarea caută a se emancipa de spirit și a se încorpora în limba, când acesta pöte exprima de o potrivă reprezentările esențiale ca și cele secundare, fără de a ajunge însă a realiza proporțiunea între principal și accesoriu; mai mult încă, când elementul formal covîrșesce pe cel substanțial (în locuțiunea francesă *près de la cime de la montagne* s'află numai două idei substanțiale și cinci concepte accesorie), atunci expresiunea lingvistică este pur morfologică, completă, dar nu și proporțională.

Aceste două procederi resumă, cu reservele

1) R. de la Grasserie, *De la Classification des langues*, p. 301.

mai sus formulate, cunoscuta clasificățiune în limbi izolante, aglutinative și flexionale.

Dar unele limbi au făcut un pas și mai departe și proporționalitatea expresiunii lingvistice o realisază, de pildă, limba arabă, când distinge intransitivul de transitiv, pasivul de activ, pluralul de singular prin modificarea unei singure vocale radicale. Ea observă ast-fel o proporțiune între diferitele categorii de idei, exprimând adică pe cele principale prin vorbe integrale, iar pe cele accesorie prin simple modificări de sunuri. Cugătarea aci nu numai că se incarnază pe deplin în limbă, dar o face încă într'un mod proporțional cu însemnătatea ideilor. Idiomele semitice realisază ast-fel perfecțiunea pur lingvistică prin expresiunea fonetică, prin schimbarea vocalei în interiorul radicalului, adică prin ceea ce d. Adam numesce «versiune» în opozițiune cu «flexiunea», ce o rezervă pentru modificarea externă.

De aci dar trei procederi generale întru redarea lingvistică a categoriilor gramaticale :

procederea de expresiune imperfectă, adică mai mult psihologică saŭ de ordine *sintactică*, realisată prin pozițiunea vorbelor între ele ;

procederea de expresiune completă saŭ de ordine *morfologică*, realisată cu ajutorul unor particule saŭ elemente secundare externe (*mots vides*), alipite saŭ contopite cu elementele principale ;

și procederea de expresiune perfectă, proporțională cu ideile respective, saŭ de ordine

fonetică, realizată prin modificarea internă a vocalei radicale, așa cum ea se săvârșește mai ales în limbile versionale sau semitice, în cari fenomenul constituie particularitatea cea mai marcantă.

IV. Ideea și sfera nominală

Numele și originea'î adjectivală.—Pronumele și caracterul său primordial: echivalentele sale ceremonioase în unele idiome asiatice. — Articolul: gena și evoluțiunea sa. — Elemente invariabile: originea lor comună și funcțiunea alternativă a adverbului, a prepozițiunii și a conjuncțiunii. — Particule și interjecțiuni.

1. Numele, care coprinde substantivul¹⁾ și adjectivul, este categoria cea mai indispensabilă, care nu lipsese nici unei limbi. Adjectivul, considerat de gramaticii greci și romani ca o varietate a numelui, e primitiv identic cu substantiv, de care mai târziu numai se diferențiază prin caractere proprii, ca grade de comparațiune, ce le posedă odată și substantivul (în sanscrita *deva* «deu» are un comparativ și un superlativ). La adică vorbind, mai toate substantivele nu sînt, după originea lor, de cît adjective, de-ore-ce ființele și lucrurile au fost desemnate prin însușirea lor

1) Numele de *substantivum* e de origine medievală: gramaticii latinî nu cunosc de cît termenul *nomen*.

cea mai caracteristică (cf. românesce *bărbat*=(homo) barbatus, *fîntână*=(aqua) fontana, *iarna*=(tempora) hiberna etc.).

Prin aplicațiunea calității la o substanță generică ea și-a pierdut caracterul abstract: «strălucitor» și «uscat» sînt însușiri abstracte, dar nu și sórele (=cel strălucitor) sau pămîntul (=cel uscat). Tot ast-fel numele proprii sînt primitiv simple epitete, adică adjective: cf. *Adam* sau *Edom*, corespundînd lui *Πυρρός* sau *Rufus*, după culórea roșie.

Acest caracter originar al substantivului explică, pentru ce și astă-đi adjectivul sau participiul póte ușor deveni substantiv, pe când casul invers e cu mult mai rar. Limba veche românescă era fórte bogată în atari participii-substantive (ca *crescutul* «vîrstă, statură», *plecatul* «umilință», *coperitul* «protecțiune»), dintre cari puține numai aũ persistat în limba modernă, ca *fapt* sau *faptă*, primitiv echivalent cu «făcut, făcută», *ținut*, în vechime cu sensul general de «stăpânire» etc.

2. Pronumele e unul din elementele primordiale ale limbei. Domeniul său era odinióră mult mai întins și substantivul i-a usurpat multe din funcțiunile sale, așa că ajunse a fi considerat ca un loc-țiitor al numelui, ceea ce în realitate nu se întîmplă de cât la persóna III singular.

Tot așa de vechiũ ca și numele, pronumele a posedat mai întâi diferitele idei accesorie (de gen,

număr și cas), ce le-a transmis apoi numelui. « Tout d'abord, le pronom fut l'âme du discours ; il agita seul de son souffle subjectif la masse objective des mots exprimant les êtres, les rendit capables de concepts accessoires abstraits, fit la déclinaison, la conjugaison, fit en quelque sorte le ferment de toute la grammaire... » ¹⁾

Unele idiome, ca cele din familia Bantu, posedă de 15 ori mai multe pronume de cât limbile noastre, concepțiunea persoanei fiind fundamental diferită : ele nu cunosc de cât ființe vii și lipsite de viață, mișcătoare și stătătoare, individuale și colective, lungi și scurte, apropiate și depărtate, locale și nelocale etc., reprezentate prin tot atâtea prefixe pronominale ²⁾. In limbile australiene pronumele se deosibesce în inclusiv și exclusiv, după cum persoana, despre care se vorbește, e implicată sau nu de orator în vorbirea sa. Vom reveni, într'un alt capitol, asupra acestei importante distincțiuni.

Pronumele există în toate limbile. Singura excepțiune o face limba japoneză, în care el fu definitiv înlocuit cu expresiuni reverențioase. Intr'atâta de profundă fu influența etichetei sociale sau a graiului ceremonios la Japonezi, în cât pronumele dispăru chiar și din limba vulgară, substituindu-i-

1) R. de la Grasserie, *De la véritable nature du Pronom.* Louvain, 1888, p. 49.

2) Brincker, *Zur Sprache und Völkerkunde der Bantuneger* ap. Techmer, *Internat. Zeitschrift.* V, 33.

se diferite formule politicose. Ast-fel *eu* s'exprimă prin «servitor-om, bătrân fără de minte; egoismul, corpul meu»; *tu* se redă prin «renumitul, onorabilul, nobilul, ilustrul» și *el* prin «acesta, acela...»

În anamita și chineza încă întîmpinăm asemenea locuțiuni reverențioase, dar ele se întrebuintează mai ales în conversațiunea ceremonioasă. Așa, în loc de *eu*, Chinezul va zice «fratele mai mic, sluga, prostu, hoțu»; *tu* se înlocuesce cu «domn, excelență, maestru» la Anamiți, cu «frate mai mare, mai înțelept» la Chinezi; *el*, *ea* cu «acest Domn, acea Dómnă...»¹⁾

Același lucru se observă și la Javanesi, tot în cursul vorbirii ceremonioase, când pentru a II persóna se recurge la perifrasede «palatul (corpul) vostru, picioréle vóstre saũ papucii (piciorélor vóstre)», ceea ce ne aduce întru cât-va aminte de ceremonialul conversațiunii din timpul Fana-riótilor.

Din tóte acestea reiese tendența de a se da persónei I o înfățișare cât mai umilită (cf. germ. *meine Wenigkeit=ich*) și a revêrsa întréga splendóre asupra persónei II (cf. *Domnia-ta...*), pe când persóna III rêmâne óre-cum indiferentă.

Nu scim, întru cât atari fapte sporadice îndreptătesc pe Sayce a atribui prunumelor personale o origine substantivală, așa că formele no-

1) Fr. Müller, *Grundriss* II, 2. 313 și 394.

minale, obicinuît considerate ca reverențioase, ar fi, după dînsul, reprezentarea primitivă, resturi dintr'o epocă de barbarie, iar întrebuițarea pronumelui simplu ar aparține unei stări mai recente de civilizațiune, de abstracțiune și de simplificare¹⁾.

3. Articolul este o categorie posterioară și de aceea lipsesce în multe limbi, ca din mai tóte idiomele din America, Africa și Australia, precum și din limbile monosilabice. Dintre cele indo-europene nu'l posedă sanscrita, zenda și latina, precum ađi nici limbile slavice (afară de cea bulgară).

Articolul s'a desvoltat din pronume și la întăii gramatici greci termenul ἄρθρον subsuma ambele aceste categorii. El e pretutindenea un demonstrativ, un element deictic. La Omer articolul are încă o valóre pronominală și la Erodot se póte observa tranșiunea de la sensul originar la cel posterior.

În limbile romanice el derivă din *ille*, care a produs tot-de-odată pronumele personal și pe cel demonstrativ (*il, el, l*) și care putea precede saũ urma după nume: *ille homo* saũ *homo ille* după tendența mai mult saũ mai puțin emfatică a vorbitorului (cf. francesul *j'aimez-ai* cu *voiu iubi*).

Postpunerea ărticolului o întîmpinăm în idiomele cele mai diverse: așa în graiurile africane²⁾ Bullom (pokan-tre=omu-l) și Basa (gai-o=omu-l),

1) Sayce, *Principes*, p. 170 și 184.

2) Fr. Müller, *Grundriss* I, 2. 111 și IV, 95.

în aramaica (*melk-a*=rege-*le*), în basca (*gison-a*=omu-*l*) și în scandinavă (*luft-en*=aeru-*l*). Una din idiomele mixte, creola din Trinidad, prezintă același fenomen : *missiela*=le monsieur, *chouval-la*=le cheval.

Dar tocmai o atare diversitate dă o importanță deosebită faptului, că, într'aceeași continuitate geografică, trei limbi din partea sudică a Europei—albanesa, româna și bulgara — deși aparținând la trei familii lingvistice diferite, se acórdă însă întru întrebuițarea epitetivă a articolului. De óre ce nici limbile romanice nici cele slavice nu cunosc un atare fenomen, s'a conchis cu multă probabilitate la un împrumut direct din graiul autohtonilor Daciei (din care albanesa ar fi o supraviețuire) în privința limbei române și la un împrumut posterior din româna în privința limbei bulgare.

Aprópe néinsemnat la originea sa, servind ca un simplu element de determinațiune (ca în idiomele semitice sau în englesă), articolul acapară treptat indiciile de gen, număr și cas, așa că în francesă sau germană el monopoliséză expresiunea tuturor acestor concepte accesorie ale numelui. Apoi locul de frunte, ce ocupă în aceste limbi, precedând tot-dé-una ideile substanțiale, îi dă un rol de căpetenie în totalitatea propozițiunii. Postpunerea articolului, ca românesc, scade întru cât-va preponderanța-î psihică, dar nu-l face mai puțin

apt a-și însuși multiplele funcțiuni transmise lui prin tocirea desinențelor.

4. Vorbele invariabile sau așa numitele particule aparțin în cea mai mare parte sferei nominale.

Adverbele nu sînt adesea de cît casuri cristalisate, vr'o formă stereotipă de Acusativ, Ablativ sau Locativ: *σογῶς*, bună-ora, e în realitate un Ablativ și înseamnă «cu înțelepciune».

În cele mai multe idiome, afară din grupul indo-european, prepozițiunile sînt de origine nominală, fiind curate substantive: *pe* înseamnă în realitate «cap», *după* «ultimul», *înainte* «întâiul», *sus* «cer», *jos* «pămînt» etc.

În limbile indo-europene prepozițiunile au fost la început adverbe, de loc sau de timp: *la* reprezintă pe «illac», *lângă* pe «longo» etc. Valoarea lor primitiv adverbială persistă încă în compozițiune cu verbe (ca abjicio, dejicio etc.), în care fusiunea a fost precesă de o simplă juxtapunere. Și acest fapt explică particularitatea prepozițiunilor de a cere un cas anumit: lucrul aparține exclusiv verbului, cu care intrau în combinațiune și de la acesta trecu în aparență și asupra prepozițiunilor, chiar și mai ales când se deslipiră de intimitatea verbului. Șovăirea între adverb și prepozițiune o oglindesc foarte bine verbul prepozițional în limba germană: ca adverb, particula e tot-dé-una separabilă, constituind mai mult o juxtapunere; ca prepozițiune, aceeași particulă

rămâne neclintită, contopindu-se cu verb într'un tot inseparabil.

Deosebirea iarăși între adverb și conjuncțiune e adesea arbitrară. Conjuncțiunea derivă une-orî dintr'un pronume, dacă nu-î chiar alternativ și una și alta: *ὅτι*, quod, dass... sînt pronume și conjuncțiuni tot-de-odată; românesce *ci* sau *însă* sînt forme pronominale.

În genere nu există o diferență fundamentală între adverb, prepozițiune și conjuncțiune: câteși trele aŭ aceeași origine nominală sau pronominală și de aceea pot alterna între dîsele. Ast-fel grecesce *ὡς* e adverb în sens de «ca» și conjuncțiune în sens de «cum, când»; latinul *cum* funcționează când ca prepozițiune, când ca conjuncțiune.

5. Numerósele particule din limba grécă (*δή*, *ἄρα*, *μὲν*, *δέ*), cari dau dicțiunii omerice un caracter óre-cum vorbareț, contrastând cu grava simplitate a stilului biblic, aŭ fost cu drept cuvînt numite de gramaticii greci «umpluturi». Ele servesc a rotunji propozițiunea și, în majoritatea casurilor, țin locul semnelor de punctuațiune. Aceeași exuberanță de particule intraductibile și superflue o constată misionarul Brincker și la Negrii din grupul african Bantu.

Cât privesce interjecțiunea, pe care gramaticii greci o puneau în rîndul adverbelor și pentru care Priscian reclama o categorie specială, ea datéază dintr'o epocă ante-gramaticală.

Interjecțiunile, ca reacțiuni în contra excitărilor subite, ca mișcări reflexe, aparțin stadiului patogenic, cum numește Steinthal prima perioadă de evoluțiune a graiului, când simțirile și senzațiunile căutaū a se traduce în afară prin strigăte involuntare.

V. Categoriile secundare ale numelui

A. CASURI

Conceptele nominale sînt în genere categorii posterioare.— Flexiunea nominală un fenomen de derivațiune.— Originea desinențelor casuale: aglutațiune sau adaptațiune? — Multiplicitatea primitivă a casurilor.— Distințiunea casurilor în gramaticale și locale.— Exuberanța acestor din urmă în idiomele uralo-altaice.— Expresiunea lingvistică a casurilor în sistema psihologică, fonetică și morfologică.

1. Cele trei concepte nominale, primitiv pronominale, cari formeză flexiunea numelui, sînt : cazul, genul și numărul gramatical. Dintr'acestea, primele două s'au cantonat aprópe exclusiv în domeniul nominal, pe când ultimul a păstrat încă caracterul său originar, comun fiind numelui și verbului.

Tóte aceste concepte sînt însă în mare parte posterioare, produțiunii târzie și une-orî superflue, ca bună-órá genul gramatical. De aceea ele lipsesc în multe idiome primitive. Copilul de asemenea e incapabil a concepe distințiunile de cas, gen sau număr și Nominativul singular înlocuesce, în

graiul infantil, toate conceptele numelui, precum forma Infinitivului ține acolo locul persónelor, timpurilor și modurilor verbului.

2. Flexiunea nu-î adesea de cât un fenomen de derivațiune și acésta representă nu arare-orî o compozițiune (cf. francesul *fièrement* sau germanul *Schönheit*). Intr'un studiù aprofundat regretatul indianist Bergaigne demonstrase o atare origine derivativă pentru flexiunea nominală indo-europénă. El ajunsese la conclusiunea, că așa numitele casuri tari (Nominativ, Acusativ și Vocativ) reprezentaù primordial substantive abstracte, iar cele slabe (Genitiv și Dativ) adjective întrebuițate adverbial. Ast-fel vechiul sufix adjectival *bhi* deveni semnul Dativului (*ti-bi*), pe când un alt sufix adjectival-*sya* servi la formarea Genitivului (cf. $\delta\eta\mu\acute{o}\sigma\iota\omicron\varsigma$ cu vechea formă $\iota\pi\pi\omicron[\sigma]\iota\omicron$).

Am avea ast-fel un paralelism cu numele semitic, ale cărui casuri s'au diferențiat prin specializarea sufixelor de derivațiune la început fără vr'o semnificațiune anumită ¹⁾.

3. Aceste vederi, cari răs-tórnă din temelie vechea teorie a aglutinațiunii, stabilită de Bopp, după care desinențele casuale n'ar fi de cât elemente pronominale alipite la tema vorbei, au fost mai întâi emise și sprijinite cu argumente solide de către

1) Bergaigne, *Du rôle de la dérivation dans les langues indo-européennes* în Mémoires de la Société de Linguistique, tome II, fasc. I.

un adânc cunoscător al Vedelor, profesorul Ludwig din Praga ¹⁾).

După acéstă teorie a adaptațiunii, casurile existente în limbile indo-europene n'ar fi de cât o supraviețuire din numeroase forme casuale dispărute sau contopite. Desinențele casuale nu vor fi desemnat din capul locului un cas anumit, ci mai târziu numai fie-care desinență căpătâ o aplicațiune specială. Acéstă specificare posterióră explică desinențele diferite pentru același cas (Dativul plural latin în *is* și *ibus*), unde pluralitatea formelor representă mai multe casuri pierdute (ca Locativul și Instrumentalul omeric: *οἰκόσε* și *βίησι*).

4. Ast-fel casurile nu sînt în număr de 6, după schematismul flexiunii latine, cum susținea la începutul secolului filologul Gottfried Hermann; nici în număr de 8, cum s'aũ păstrat în limbile sanscrită și zendă, ci, cu cât ne urcăm mai sus în evoluțiunea graiului indo-europén, cu atât ele apar sub forme mai numeroase, mai exuberante. La început, fără vr'o funcțiune bine determinată, desinențele casuale se reduseră treptat cu specializarea destinațiunii lor. Unele dintr'însele căutară un adăpost, cristalisându-se în formațiuni adverbiale; altele — și acesta e cazul cel mai des — se confundară la-o-laltă, transportând asupra unei singure desinențe funcțiuni multiple: ast-fel Geni-

1) A. Ludwig, *Agglutination oder Adaptation*. Prag, 1873.

tivul cumulează rolul Ablativului și pe al Locativului, iar Dativul pe al Instrumentalului.

Părerea unei mai mari multiplicități de casuri primordiale o găsim confirmată prin studiul limbilor în afară de grupul indo-europén. Ast-fel idiomele finese sînt foarte avute în casuri și unele limbî caucasiene, bună-óră Kazimük, sînt în această privință de o bogăție surprinzătoare, posedând pînă la 95 de forme casuale.

5. Merită însă tóte aceste forme numele de casuri?

Hübschmann distinge cu drept cuvînt casurile în două categorii: casuri propriu-đise sau «gramaticale», adică Nominativ-subiect, Acusativ-obiect și Genitiv-posesor¹⁾; și casuri negramaticale sau «locale», cari la început erau foarte numeróse, ca pînă ađi în idiomele caucasiene, dar fură reduse în familia indo-europénă la următoarele: Locativ (unde?), Ablativ (de unde?), Instrumental (cu ce?) și Dativ, alăturat de Instrumental. Vocativul n'are de cît o valóre interjecțională²⁾.

1) Facem, în trecăt, observațiunea, că nomenclatura acestor casuri a fost greșit interpretată de către gramaticii latini. Ast-fel termenul γενική «privitor la gen sau speță», în opozițiune cu cazul individual al Nominativului, fu redat cu *Genitivus*, ca și cum ar avea a face cu nascere sau origine, în loc de «casus *Generalis*», cum traduce foarte bine Priscian. De asemenea αἰτιατική «care exprimă o cauză», punându-se pe lângă verbe factitive sau causative, fu latinisat în *Accusativus*, eu tóte că n'are aface cu acuzare, în loc de *Causativus* sau *Effectivus*, care ar fi fost o traducere mai corectă.

2) Hübschmann, *Zur Casuslehre*. München, 1875 și R. de la Grasserie, *De la Catégorie des Cas*. Paris, 1890.

6. Limbile semitice nu posedă de cât casurile gramaticale, pe când idiomele uralo-altaice sînt cu deosebire bogate în casuri locale. Dar, lucru curios! tocmai în limbile cu o concepțiune atît de fină și de multiplă a raporturilor locale lipsesc, în total sau în parte, casurile gramaticale, casul-subiect și casul-obiect.

Acastă particularitate se explică prin natura nominală a verbului. Pe când limbile indo-europene disting cu stricteță categoria numelui de a verbului și concep ast-fel fórte clar noțiunea de subiect, o atare demarcațiune e necunoscută idiomelor uralo-altaice sau finese. Ele sînt deci incapabile a posedea un cas-subiect, care, prin natura nominală a verbului, devine un fel de atribut, exprimat prin tema gólă.

Ast-fel o propozițiune ca «fratele móre» devine în aceste idiome «(a) frate(luî)-mórte»; sau subiectul e redat printr'un Instrumental: «eū te bat» sună «prin mine bătaia-ta» orî printr'un posesiv: «eū iaū pâine» devine «pâine luarea-mea....»

De asemenea, casul-obiect sau Acusativul e lipsit de ori-ce exponent casual, precum nici Genitivul nu posedă vr'o anumită expresiune fonetică, ci coincide adesea cu Nominativ, sub forma unui cas adnominal cristalisat. Așa unguresce *az atya ház-a* «casa tatii» e în realitate «tata casa-sa», *atya gyermeke* «copilul tatii» înseamnă literal «tata copil-sëu».

Mai tóte idiomele africane, americane și asia-

tice nu deséamnă subiectul saú obiectul ideal și agentul, care jócă rolul de subiect în limbile indo-europene, e reprezentat acolo când ca posesor, când ca instrument, când ca obiect indirect (cf. p. 33).

În genere casurile indo-europene nu coincid cu cele uralo-altaice : primele sînt mai comprehensive, mai generale, mai abstracte ; cele-lalte mai mărginite, mai momentane, mai concrete, de aceea mai precise și mai exacte ¹⁾.

Spre a se putea aprea exuberanța casurilor locale în idiomele uralo-altaice, reproducem paradigma declinațiunii finesului *silme* «ochiú» numai la singular :

Nominativ	<i>silme</i>	Adessiv	<i>silme-lle</i>
Indefinitiv	<i>silme-e</i>	Ablativ	<i>silme-lte</i>
Genitiv	<i>silme-n</i>	Allativ	<i>silme-llen</i>
Essiv	<i>silme-ne</i>	Abessiv	<i>silme-tte</i>
Inessiv	<i>silme-sse</i>	Translativ	<i>silme-ksi</i>
Elativ	<i>silme-ste</i>	Prosecutiv	<i>silme-tse</i>
Illativ	<i>silme-hen</i>	Comitativ	<i>silme-ne</i>
	Instructiv		<i>silma-n</i>

Acéstă paradigmă reclamă óre-carí explicări : Indefinitivul, care corespunde Acusativului în un-guresce, exprimă un obiect nedeterminat saú par-titiv ; Essivul indică, că s'aflá cu totul în obiect, că se identifică cu el ; Inessiv arată un repaus în interiorul obiectului ; Elativ, o scótere saú eșire

1) Winkler, *Zur Sprachgeschichte*, p. 2 urm.

din interior; Illativ, o punere în interior sau o introducere; Adessiv, firea la obiect, corespunzând Dativului local; Ablativ, o mișcare de la obiect; Allativ, o mișcare către obiect; Abessiv sau Caritiv, o lipsă «fără...»; Translativ sau Mutativ, o transformare «prefăcut în...»; Prosecutiv sau Vialis, o continuare, o mișcare de alungul sau urmărirea unui obiect «de-alungul, în răstimp de...»; Comitativ sau Social «însoțit cu...»; Instructiv «provădit cu...»

Aceste idiome pătrund óre-cum în interiorul obiectului și produc un contrast între interiorul și exteriorul său, între superior și inferior—tot atâtea momente neluate în seamă de alte limbi sau redată cu ajutorul prepozițiilor. Din combinarea celor trei raporturi—repaus, mișcare către obiect și mișcare de la obiect—cu categoriile interiorului și ale exteriorului rezultă o mulțime de forme casuale, cari lipsesc limbilor noastre¹⁾.

Limba ungerescă are peste 20 de exponente sau sufixe, în genere prepozițiuni aglutinate, pentru expresiunea casurilor. Așa: un Superessiv *haz-an* «pe casă», un Sublativ *haz-ra* «peste casă», un Delativ *haz-rol* «din casă în jos» etc.

În Kazimük, o idiomă din Caucas, casurile locale sînt de o multiplicitate uimitoare. Din orî ce temă se pot deriva 47 sau, implicând și pluralul, 95 de forme casuale, pe cînd cele două ca-

1) Fr. Müller, *Grundriss* II, 2. 204.

suri prin excelență, subiect și obiect, sînt reprezentate prin tema simplă. Aceste forme se împart în 2 categorii: în casuri, cari exprimă raporturi externe sau independente de obiect, în număr de 11; și în casuri, cari exprimă raporturi locale mai apropiate: «în-pe-sub-îndărăt-la-împrejur», fie-care dintr'însele putînd îmbrăca cîte 6 nuanțe și realizînd ast-fel, numai la singular, un total de 47 forme casuale.

7. Să mai adăogăm încă o scurtă lămurire despre expresiunea lingvistică a casurilor după cele trei sisteme de clasificățiune mai sus stabilită: sistema psihologică sau sintactică, cea proporțională sau fonetică și cea completă sau morfologică.

Dacă luăm, de pildă, Genitivul și'l urmărim în expresiunea'i lingvistică, dăm peste următoarele procederi de redare:

prin juxtapunere într'o ordine anumită ca în limba chineză, în care Genitivul precede numele determinat: ex. *thien tse* «fiul cerului = cer fiu»; o construcțiune inversă are loc în anamită¹⁾;

prin afixarea unui posesiv la vorba determinată, o formațiune, care caracteriză mai ales idiomele africane: casa lui Ión = Ión casă-sa;

prin intercalarea unui relativ într'ambele ele-

1) Tot dependența topică decide în limba ebraică așa numitul «status constructus», a cărui principală funcțiune e de a exprima idea Genitivului: absolut *dabhar* «cuvînt» — stat construct *dēbhar*; pl. *dēbharim* în primul cas și *dibhre* în cel d'al doilea. Accentul contribuie atuncî a determina unitatea celor două elemente dependente.

mente, în multe și felurite idiome, ca egipténa veche, chineza etc. : femea-care-copil=copilul femeii ;

prin întrebuintarea unui exponent său sufix.

Când desinențele declinațiunilor se pierdură din cauza rostirii din ce în ce mai slabe a finalilor, prepozițiunile, cari figuraū deja înaintea numelor exprimând un raport material și locativ, fură însărcinate a exprima un raport intelectual și logic, înlocuind ast-fel flexiunea casurilor dispărute. Pe de altă parte, articolul, născut din demonstrativ, 'și însuși treptat tóte conceptele accesorie ale numelui (cas, gen, număr), adică tot atâtea idei abstracte, și, odată cu transformarea analitică, limbile moderne tinseră către un grad din ce în mai mare de abstracțiune.

B. GENUL GRAMATICAL

Genul o categorie posterióră. — Divisiuni generice. — Vitalismul, raționalismul, sexualitatea ca criterii succesive de clasificățiune. — Caracterele genului în idiomele din Caucas, în familia Bantu și în hotentota. — Clasificățiunea binară din limbile semitice și cea trinară din grupul indo-europén. — Rolul fantasiei în concepțiunea genului. — Propagarea'i pe calea analogiei. — Accepțiunile neutruului. — Originile anomaliilor de gen.

1. Genul gramatical, adică expresiunea fonetică a diferenței sexuale (naturale sau analogice), e o creațiune posterióră și în principiū chiar ceva de prisos, de-óre-ce genul natural său psihologic

n'are nevoie de vr'o determinațiune specială. Două centruri linguistice din Oceanul Pacific și din Australia nu posedă nici un indiciu pentru diferențierea masculinului de feminin, cu alte cuvinte nu cunosc genul gramatical. De asemenea, el lipsește grupului uralo-altaic, precum în genere limbilor aglutinative. Dar chiar și în domeniul indoeuropén genul gramatical e o aparițiune târzie și termenii de rudenie, cari fac parte din fondul primordial al limbei, pentru «mamă, tată, frate, soră etc.», datéză dintr'o epocă, când nu se scia încă de o atare distincțiune: după forma'i exterioră femininul *mater*, de pildă, nu se deosibesce întru nimic de masculinul *pater*.

O altă dovadă de caracterul posterior și superfluu al genului este faptul, că verbului indoeuropén îi lipsește ori-ce diferență formală de sex, pe când un atare criteriū există, bună-ora, în limba arabă sau ebraică ¹⁾.

2. Un studiū mai vast al limbilor globului a lărgit cunoscințele nóstre și în privința genului. Cu deosebire instructive în acéstă privință au fost

1) Cf. Pott, articolul *Geschlecht (grammatisches)* în Enciclopedia lui Ersch și Gruber, tom. LXII, p. 393 urm. — I. H. Oswald, *Das grammatische Geschlecht und seine sprachliche Bedeutung*. Paderborn, 1866. — Steinthal, *Kleine Schriften*, p. 382—406. — L. Adam, *Du Genre dans les différentes langues*. Paris 1883 și *De la Catégorie du Genre* ap. Techmer, Internat. Zschr. f. vergl. Sprachwiss. I (1884), p. 218—221. — Paul, *Principien*, p. 219 urm. — K. Brugmann, *Das Nominalgeschlecht in den indo-germ. Sprachen* ap. Techmer IV, p. 100—109. — H. Winkler, *Das grammatische Geschlecht in Weiteres zur Sprachgeschichte*. Berlin, 1889, p. 1—87.

idiomele americane, cari au revelat științei noue distincțiunii generice. Pe când limbile clasice nu cunosc de cât determinațiunea după sex, idiomele Noului Continent au permis a stabili următoarele clasificațiuni, cari au precedat distincțiunea posterioară și finală a sexualității.

3. Întâiul fapt, ce s'a impus omului, a fost că printre ființele, ce'l înconjură, unele sînt vii, iar altele lipsite de viață și acesta după criteriul superficial al mobilității sau al imobilității : de aci clasificațiunea *vitalistă* între însuflețit și neînsuflețit.

Algonkina, ca mai toate idiomele Americii, posedă această distincțiune binară. Ea împarte tot ce există în două clase : în clasa superioară intră ființele omenesci, animalele, apoi arborii, pietrele, sórele, luna, stelele, trăsnetul, zăpada, gheața, grâul, pâinea și chiar unele unelte indispensabile Indianului (ca cremene, arc, săgétă, cazan etc.), ce'i apar ca însuflețite ; clasa inferioară cuprinde pe celelalte ființe neînsuflețite. Dintre limbile europene, basca cunósce de asemenea o atare distincțiune naturală.

Irokesea, o altă idiomă americană, ține mai ales sémă de criteriul virilității și de aceea aședă în categoria superioară pe indiviđii bărbătesci și pe ființele supraumane, dar în cea inferioară pune pe femei la un loc cu animalele de ambe sexe și cu lucruri.

Acest din urmă fapt ne conduce la al doilea

criteriū al clasificățiunii generice — rațiunea. Când omul înțelese, că diferă de animale prin rațiune, el deosebi ființele vii înzestrate cu facultatea de a judeca de cele lipsite de inteligență și se cređu ast-fel superior femeii. De aci distincțiunea *raționalistă*, care urmâ după cea basată pe faptul vieții. In moskito domină acest principiū al rațiunii, pe când în vechea mexicană saū nahuatl îl găsim combinat cu acela al vieții, de unde un întreit gen : însuflețit rațional (om, femee, șerpe, cocoș, țințar), însuflețit irațional (berbec, porc și personificări ex. munte) și neînsuflețit (ex. pé-tră, casă etc.).

4. In idiomele din Caucas adăogându-se, pe lângă cele două criterie, și sexualitatea, genurile pot fi în număr de 4, 5 saū 6 ; iar în familia Bantu nuanțele generice, tinđend la o concepțiune cât se pôte de individuală și de concretă, ajung la numărul de 13 : ómeni, animale, vegetale, locuri, abstracțiuni etc.

In hotentota diferențierea genului se face prin sufixe augmentative, diminutive saū indifereente și ori-ce nume e susceptibil de câteși trele exponente generice, dar — și aci stă particularitatea acestei idiome — 'și schimbă accepțiunea după fie-care dintr'însele. Ele jócă dar rolul unor sufixe derivative. Ast-fel simpla temă *tse* însemnéză «đi» : forma masculină *tse-b* «đi mare, đi importantă, sərbătóre», forma feminină *tse-s* «đi de rînd, đi de lucru» adică inferióră celei dintâi, iar

forma comună *tse-i* «și în genere». Masculinul desemnă dar ceva mare, femininul ceva mic : *gam-b* «apă mare, fluviu», *gam-s* «apă ordinară», *gam-i* «apă» în genere.

5. În limbile semitice și chamitice clasificățiunea binară se întemeiază pe gradul de intensitate al principiului vital : ființele, înzestrate c'o viață mai intensă, se consideră ca masculine, cele c'o viață mai puțin energică ca feminine. La această din urmă categorie aparțin de pildă numele țărilor și ale orașelor ca nume ale locuitorilor, focul și vîntul pentru natura lor docilă etc.

Din această clasificățiune binară s'a dezvoltat criteriul sexualității, care implică personificarea ființelor neînsuflețite și care domină în divisiunea trinară din limbile indo-europene : ființe bărbătesci, femeesci și fără sex (neutre). Crearea unui neutru dovedesce, că popoarele arice n'aū însuflețit ca Semiții toate ființele fără deosebire.

6. Genul gramatical pornesce de la cel psihologic și se bazează pe diferența naturală a sexelor la ființele umane sau animale. Fantasia a dat și lucrurilor neînsuflețite un gen după analogia personalității umane (cf. pomus=femina : pomum=*τέχνον*).

Omul primitiv înzestreză toate fenomenele și toate ființele naturei cu însușiri asemenea sieși, totul pentru dînsul trăiesce, totul e însuflețit : arborii cugetă și vorbesc, pietrele ascultă și răspund.... În acest mod căpătară și lucrurile

un sex și ast-fel se explică numeroasele metafore, cari se contradic de la o limbă la alta: în sanscrita, bună-ora, sórele și luna sînt masculine (*surya, mas*), în gréca și latina sórele e masculin (*ἥλιος, sol*) și luna feminin (*σελήνη, luna*), pe când în germana casul e invers: în poesia medievală *hêr mân* și *frau sonne*...

Să fie óre atari concepțiuni dependente de climă? In cazul acesta cel puțin lucrul nu pare neprobabil: blânda și dulcea lumină a noptilor meridionale ar fi condus la personificarea în femee a aceluî «adorat și dulce al noptilor monarc», pe când sórele e la Sud strașnicul aducător de arșiță; în țerile germanice, din contra, luna este vestitorea noptilor geróse, pe când sórele trece de femee bună și blajină....

Dar atunci de ce «inimă» e românesce și grecesce (*καρδία*) feminin, latinesce și nemțesce neutru (cor, Herz), iar franțusesce masculin? De ce 'i *πούς* «picior» masculin, iar *κεφαλή* «cap» feminin? De ce *πλούτος* «bogăție» masculin, iar *πενία* «sărăcie» feminin?... De ce «amorul» e grecesce și latinesce (*ἔρως, amor*) masculin, iar nemțesce feminin (*Liebe* sau *Minne*, despre care trubadurul se întrebă: *Minne, ist daz ein er? ist daz ein sie?*).

Exemplul din urmă dovedesce, că concepțiunile mitologice sînt posterióre fixării genului. Poetii n'au făcut de cât a se folosi de personificările deja existente.

Cum a procedat dar fantasia spre a da viață

și sex lucrurilor? Să o fi făcut prin intuițiune? Să fi fost criteriul distinctiv un fel de proporțiune simbolică, după care de ex. s'ar fi desemnat ca masculin tot ce'î mare, puternic, activ, iar ca feminin tot ce'î mic, slab, pasiv?...

Tóte aceste ipoteze aũ putut să aibă loc, dar ele se află contrađise la fie-care pas și toc-mai aceste abateri de la o limbă la alta dovedesc încă odată, că genul gramatical e ceva extern, ceva accidental, și póte dispere din limbă ca și casurile, ca dualul etc., precum în fapt s'a și întîmplat în englesă¹⁾ și persiana modernă, cari s'aũ lepădat de genul gramatical ca de o sarcină superfluă. Prin pierderea mai tuturor formelor flexionale englesă, resultanta fusiunii spiritului normand cu cel teutonic, a câștigat o energie și precisiune unică în felul ei. Grimm o considera, în acéstă privință, superióră germanei și deci limbilor flexionale.

7. Mai mult încă de cât prin fantasie, prin tendență animistă saũ personificátore, genul gramatical s'a propagat pe calea analogiei externe, pur fonetice: de pildă *a* saũ *e*, fiind în limba grécă desinența unui număr de vorbe de sex feminin, devine o caracteristică a acestui gen și se

1) Cu tóte acestea fantasia 'și reia une-orí rolul și procederea primitivă se repetă, mai ales în domeniul poesiei și al limbei populare: marinarul engles consideră corabia ca feminin, precum faurul clocanul seũ.

transportă ast-fel și asupra lucrurilor neînsuflețite ca *πενία, κεφαλή* etc.

Dar rolul analogiei se poate mai ales urmări în așa numita concordanță a substantivului cu adjectiv (lat. *deus bonus, dea bona*; ebr. *melekh tob* «regele bun», *ëm tobah* «mamă bună»), care e de natură cu totul accidentală, de-óre-ce nu există nici un motiv logic, ca adjectivul să împărtășească genul, numărul și cazul substantivului său, cum în realitate și lipsesce concordanța în idiomele uralo-altaice, odată cu genul gramatical (ung. *jó ember* «bunul om», *jó asszony* «buna femeie»). Ea e dar un simplu paralelism fonetic produs prin uniformisarea desinențelor. Concordanța genului la verbe există numai în limbile semitice pentru persóna II-a și a III-a (*scripsisti*=ebr. *katabhta m. și katabht f.*) și, precum s'a observat mai sus, acéstă lipsă, parțială sau totală, dovedesce superfluitatea vr'unui indiciu fonetic al genului.¹⁾

8. Neutrul, genul caracteristic al grupului indo-europén, denótă mai întâi ceva negativ, o lipsă de sex și deci lipsă de viață, de ex. numele materiale sau colective, considerate ca nisce mase neînsuflețite; apoi un început de viață, adică ceva mic, gingaș, grațios, naiv sau invers, de aceea

1) La prima vedere s'ar părea, că rusa, dintre limbile indo-europene, ar face excepțiune și c'ar observa distincțiunea generică la unele forme verbale, ca *onŭ pisalŭ* «el a scris», dar *dočŭ pisala* «fiica a scris» și *dityá pisalo* «copilul a scris». În realitate însă verbul e aci un simplu participiŭ, la care auxiliarul e subt înfeles.

afecteză diminutivele în limba grăcă și germană. În starea'î indiferentă el se ridică d'asupra sexului și îmbrățișează atunci ambele genuri (cf. τέκνον, Kind, infans; germanul *Huhn* în raport cu *Hahn* și *Henne*). Obicînit neutrul indică ceva nedeterminat și devine expresiunea generalității : *magnus* și *magna* înseamnă un individ mare (bărbat sau femeie), dar *magnum* e marele în sine, marele în genere, așa că reprezintă obiectul *in abstracto* și în sens pur filosofic.

Neutrul persistă rar în limbile derivate. Limbile romanice, piercîndu-l în mare parte, au revenit la stadiul idiomelor semitice; dar în neo-grăca el s'a păstrat, mulțumită probabil articolului.

Cât privesce moțiunea din limbile, cari 's lipsite de gen gramatical, ea se formează prin aninarea unui element semnificativ. Ast-fel unguresce *király* «rege» face la feminin *királyné* literal «rege-femeie»; chinezesce *tse* planază între «fiu» și «fiică» și numai determinativele *nan* «bărbătesc» și *nü* «femeesc» pot specifica noțiunea respectivă. O atare procedere, fără de a avea un caracter exclusiv ca în idiomele pomenite, există parțial și în limbile flexionale, bună-ora în exemplul latin *canis mas* și *canis femina*.

9. De unde provine sistema complicată a anomaliilor de gen?

Mai întâi din conflictul între genul gramatical și între originea acestuia, genul natural sau psihologic, cu tóte că adesea acest din urmă caută a

eși la ivelă în ciuda celui dintâi, ceea ce dă naștere în gramaticile noastre clasice la așa numita construcțiune după sens, iar nu după formă, bună-ora în exemplul din Titu-Liviū: «Capita conjurationis virgis cæsi et securi percussi».

Apoi foarte puține masculine sau neutre sînt provădute c'un exponent fonetic (*s* sau *m*), și ast-fel cea mai mare parte a substantivelor rămâne fără de nici o expresiune generică. Atunci se recurge la diferite expediente externe ca natura obiectului, elementul său fonetic etc., cari produc distincțiuni fine și complicate, formând ceea-ce se numesce anomaliiile regulelor de gen.

C. N U M E R U L

Caracteristica numărului. — Dualul: originea și importanța'i ca reprezentant primordial al pluralului. — Existența unui trial și quatrial: distincțiunea inclusivului și a exclusivului. — Natura și evoluțiunea ideii numerice la copii și la popórele primitive. — Diferite sisteme de numerațiune.

1. Numérul gramatical e o categorie posterióră ca și genul. De aceea multe limbi nu posedă nici un indiciu special pentru număr. Precum studiul idiomelor americane a arătat, că genurile existente nu's de cât o supraviețuire din numeroase distincțiuni generice anterióre, tot ast-fel contribui un atare studiū a lărgi vederile noastre și în privința numărului gramatical.

2. Dintre cele trei numere familiare limbilor

clasice, dualul a rezultat din raportul persoanei vorbitoare către care se vorbește și din observarea obiectelor pereche, ca organele simțurilor (ochi, urechi, nări, picioare, mâini). El corespunde senzațiunilor concrete la popoarele primitive și din domeniul dualității vizibile el trece mai târziu în acela al abstracțiunii ¹⁾.

Dualul s'a conservat în sanscrita și zenda la verb și nume, în greca mai rar, lipsind în dialectul eolic ca și în latina, parțial în idiomele leto-slave; în limbile semitice numai pentru obiectele, cari apar asociate, în araba însă și la verb. Altminterea, el există în idiomele uralo-altaice, în hotentota etc., și trebuie să fi fost cel mai vechi reprezentant al pluralului la popoarele, cari nu puteau număra mai departe de două. «Nu numai că împlinim limbă, cari nu posedă de loc forme plurale, dar găsim altele, în cari expresiunea formală a pluralității n'a fost nici o dată dincolo de a dualității. În graiul Boșimanilor pluralele sînt pretutindenea formate cu ajutorul reduplicării: asta-i destul de limpede, ca și cum am dice, că reduplicarea unui obiect este punctul cel mai înalt al multiplicității, ce poate atinge spiritul vorbitorului. A repeta o vorbă spre a exprima idea de

1) W. de Humboldt, *Über den Dualis*. Berlin, 1828. — Raoul de la Grasserie, *De la Catégorie du Nombre*. Paris, 1887. Cf. și Tylor, *Civilisation primitive*, vol. I, cap. VII: Arta de a număra.

«mai mult de unul» e a identifica pluralitatea cu dualitatea, e a indica prioritatea acesteia din urmă¹⁾).

Reduplicațiunea, la care recurg adesea copii și sălbaticii ²⁾ pentru o modificare intensivă, e într'adevăr întrebuițată de unele idiome primitive pentru expresiunea pluralului: ast-fel japones *yama* «munte» pl. *yama-yama*, *kuni* «țără» pl. *kuni-guni*, *teki* «timp» pl. *teki-deki*; polinesian *fulu* «păr» pl. *fulu-fulu*.

O procedere, tot atât de simplă și de concretă, e adaosul determinativului «mult, mulțime» sau «grămadă», pe când în alte idiome unitatea abstractă e considerată ca colectiv și înlocuesce ast-fel pluralul ³⁾: malaes *oran* «om în genere, ómeni», iar *sa-oran* «omul, un om», adică individualul concret are nevoie de un element demonstrativ spre a se deosebi de forma generală și abstractă, care reprezintă pluralitatea.

Alte mijloce mai puțin materiale întru redarea pluralului sînt, după natura limbilor, prefixele și sufixele. În cazul din urmă, vocala desinențială

1) Sayce, *Principes*, p. 201.

2) Lubbock a constatat, că reduplicarea e proporțional de 20—80 de ori mai numerosă la popóarele sălbatice de cât la cele europene: la 1000 de vorbe se póte observa în francesă sau germană vr'o 2 reduplicări, pe când idiomele africane sau americane numără 38—170...

3) După Fr. Müller (*Grundriss* I, 113) pluralul în limbile indo-europene și semitice ar fi de asemenea conceput ca abstracțiunea unității concrete, așa că sufixul plural *as* (*es*, *es*) ar fi identic cu singularul neutru *as* (*os*, *us*), precum în araba femininul și pluralul coincid în multe casuri morfologic și sintactic. Se cunoște în gréca întrebuițarea verbului la singular după colective plurale neutre: *τα θήματα τρέχει...*

póte afecta pe cea radicală, constituind fenomenul numit *Umlaut*, pe care se întemeiază probabil și așa-numitul «*pluralis fractus*» din limba arabă : vorba *abd-un* «servitor» are un plural extern său normal *abd-una* «servitori» și alt plural intern, frânt său neregulat *ibad-u* ori *ibd-anu*, care exprimă o colectivitate și s'apropie de natura numerelor abstracte, corespunzând într-o măsură latinelui «*familia*», în sens de totalitatea servitorilor.

3. Transițiunea de la dualitate la pluralitate e prea bruscă și prea vagă, de aceea unele idiome americane posedă determinațiuni mai concrete ale pluralității. Ast-fel graiul Viti cunósce un *trial*, în raport cu persóna III-a și format cu ajutorul numărului 3, care se substitue pluralului său mulțimii nehotăríte. În altele, *quatrialul* ține locul pluralului.

Dar ceea ce caracteriză mai ales idiomele Noului Continent și pe cele din Australia este importanta distincțiune între *inclusiv* și *exclusiv*, aplicată la dual, trial și plural, dar exclusiv rezervată pronumelui, depositarul primitiv al tuturor conceptelor accesorie.

În idioma Taiti din Polinesia, bună-óră, pronumele «*eü*» póte îmbrăca următoarele forme :

	Sing.	<i>vau</i> « <i>eü</i> » ;
Dual	}	inclusiv <i>taua</i> « <i>voi doi + eü</i> »,
		exclusiv <i>maua</i> « <i>voi doi — eü</i> » ;
Plural	}	inclusiv <i>tatou</i> « <i>voi + eü</i> »,
		exclusiv <i>matou</i> « <i>voi — eü</i> ».

În idiomele melanese, adăogându-se și trialul,

obținem 7 forme și în total 14 serii de forme pronominale (în loc de 2 : eă... noi...)

Pluralul inclusiv pörtă și numele de *omnial*, pe când cel exclusiv corespunde întru cât-va francesului « nous autres » și se întrebuintează, când oratorul voiesce a exclude din cuvîntarea sa pe cei prezenți. Cum că atari distincțiuni nu sînt nisce subtilități retorice, ci residă în geniul acelor idiome, o póte dovedi anecdota despre misionarul, care predica într'una din insulele Oceanului Pacific. Acesta luându-și de subiect păcătoșia ómenilor, exclamă cu emfasă : « Noi toți sîntem nisce păcătoși ! » Dar, în loc de pluralul inclusiv saă omnial, dînsul se servi de pluralul exclusiv (« nous autres »), așa că acel « noi toți » se raporta, nu la toți ómenii de față, ci numai și numai la misionari...

4. Numėrul, din cauza naturei sale abstracte, n'a putut fi conceput de popórele inculte de cât asociat cu fințele saă lucrurile, la cari se rapórtă. Omul primitiv nu putea decı dice 1, 2, 3 etc., cari, luate în sine, nici nu există în natură, ci în mintea sa numărul se confunda cu obiectul seă și ambele se reda printr'o vorbă unică, cum o face până astăzi Japoneseul și Vitianul.

Sistema numerațiunii oglindescce starea primitivă a popórelor și capacitatea lor mai mult saă mai puțin mare în arta de a numėra corespunde unui grad relativ de civilisațiune.

După observațiunile minuțioase ale lui Preyer, Șăinenu, *Gram. și Logica.*—33.719.

copilul în luna a 26 n'are încă nici cea mai mică noțiune de număr și numai către luna a 30 el capătă aptitudinea de a număra. El repetă machinal numirile cifrelor, dar le confundă într'un grup de obiecte asemenea, cu toate opintirile de a'l face să asocieze numărul 2 cu sonul 2. Aceeași completă neizbutire întru a'l învăța semnificațiunea numerelor 1, 2, 3 etc., așa că nu poate deosebi de ex. 4 chibrituri de 3 chibrituri. Cam către sfârșitul anului al treilea copilul începe de odată să numere de la sine cele 9 popice, luându-le unul câte unul și grupându-le, ținând ori de câte ori pune mâna: *una, una, una, una* apoi *una, încă una, încă una*, adică adună, dar fără de a enunța totalul sau suma.¹⁾

Ca și copii, unele popore sălbătice sînt incapabile a număra dincolo de 3 sau 4 și puținele serii numerice dovedesc îngustimea orizontului lor. Causa e concepțiunea pur materială a numărului, neputința de a'l abstrage de la instrumentul numerațiunii, de la degete: se procede de la degetul cel mic la policar, de la mâna stîngă la cea dréptă, de la mână la picior, de la un om la altul.....

Ast-fel Boșimani nu pot număra de cât până la 2, ca și Indienii din Brasilia și locuitorii din insulele Andamane; 3, sinonim cu «mult», se exprimă prin 2+1 sau mai des prin arătarea de-

1) Preyer, *L'âme de l'enfant*, p. 416 și 426.

getelor; $4 = \text{ómeni cari } 2 + \text{ómeni cari } 2$ etc. Aceste popóre staű, în privința numerațiunii, pe trépta cea mai de jos, mai jos de cât triburile din Australia, cari pot numéra până la 3 saű 4, cel din urmă sinonim cu «mult», iar 5 cu «prea mult» și mai sus cu «mare-mare!»

5. Mai tóte popórele se servesc cu degete spre a numéra¹⁾ și expresiuni numerice sînt adesea identice cu termenul de «mână»: polinesian *lima* «cinci» literal «mână», $10 = 2$ mîini, $20 = 4$ mîini saű un om în cap, $100 = 5$ ómeni în cap etc.

Prima sistemă de numerațiune a fost astfel cea *quinară*, reprezentată printr'o singură mână, ca la Negrii din Africa, pentru cari $6 = 5 + 1$, $20 =$ un om gata, adică tóte degetele de la mîini și de la picióre... Negrul nu numéară, ci mészórá: el rămâne mărghinit la corp, pe când Indo-Europenii, cari aű început asemenea a numéra pe degete, aű știut a părăsi substratul real și a continua natura înt'un mod ideal prin adițiune și multiplificațiune.

Sistema *decimală* saű decadă, reprezentată prin 2 mîini, este respândită peste tóte continentele și specială Semiților și Indo-Europenilor.

Sistema *vigesimală* ca la Basci ($40 = 2 \times 20$), de la cari trecu la Celți și de la aceștia la Fran-

1) Forma cifrelor romane denóată în deajuns, că ele datoresc originea lor pozițiunii degetelor: V, adică întinderea palmei cu policalul depărtat; X, îmbucarea crucișă a degetelor celor 2 mîini; prima prezentând imaginea unei singure mîini, cea din urmă imaginea a 2 mîini juxtapuse.

cesi (80=quatre vingt), cu urme sporadice și la Albanesi (*nye-zet* «20»=1 icosadă, *dy-zet* «40»=2 icosade).

Numeratiunea românească urmăzează de la 1—10 după sistema latină; de la 11—19 după o sistemă comună albaneșei și slavonei (un-spre-dece : *nye-mbe-dyetă* : *tri-na-desyati*); de la 10—90 după decade (20=2 decade, 30=3 decade etc.: alb. *tri-dyetă* și sl. *tri-desyati*). Termenul de 100 pare a fi un împrumut slavon, cifrele mari transmițându-se ușor de la un popor la altul. Ast-fel Rușii au împrumutat de la Grecii moderni numărul «patru-șeci» (*sorokū*=*σαράκοντα*), precum Bulgarii au luat din același izvor termenul lor pentru «o mie» (*hilyada*=*χιλιάδα*).

VI. Ideea verbală

Genesa ideii verbale în familia indo-européană și în cea uralo-altaică. — Bogăția formelor verbale în diferite familii lingvistice. — Deosebirea esențială între verbul aric și cel semitic. — Originea desinențelor verbale: teoria aglutațiunii și cea a adaptațiunii.

1. S'a văduț mai sus, că majoritatea limbilor globului nu posedă un verb real, strict diferențiat de nume, ci expresiunea nominală usurpă mai pretutindenea acest rol. În două familii lingvistice, ca cea indo-européană și uralo-altaică, genesa verbului e fundamental diferită: pe când basa uneia e forma subiectivă, exprimând o energie sau acțiune, punctul de plecare al celei-lalte e o formă indiferentă, reprezentată printr'un nume cu amplificare predicativă și exprimând ast fel o stare sau permanență. Turcesce de ex. «stăpânesc» este echivalent cu «stăpân eũ», «eũ te iubesc» cu «tu iubirea mea»... Negreșit, în fasa actuală, ideea nu mai este atât de transparentă, dar concepțiunea nominală a verbului residă în spiritul acestor limbi.

O atare concepțiune nu împedică totuși, ca verbul turc să aibă o varietate exuberantă de forme și o nuanțare complicată de idei, totul exprimat într'un mod scurt, precis și inteligibil. Ast-fel din *sev-mek* «a iubi» se pot forma până la 36 de teme verbale și o noțiune atât de complexă ca «a nu se putea iubi cu d'a sila» se exprimă turcesce prin tema verbală *sev-dir-iş-e-me-mek*, în care sufixul *dir* denotă acțiunea transitivă, *iş* pe cea reciprocă, *e* arătând o imposibilitate și *me* o negațiune.

În genere turca, ca toate idiomele aglutinative, realiséază, întru cât privesce forma exterioară, idealul gramatical. Ele nu cunosc, ca limbile noastre flexionale, acele nenumărate anomalii și excepțiuni, cari înfășură într'o rețea adesea impermeabilă gramaticale așa numite clasice. Variabilitatea exponentelor casuale la singular și la plural, multiplicitatea declinațiunilor și a conjugățiunilor din limbile indo-europene forméză un contrast izbitor cu extrema simplitate a idiomelor aglutinative, cari nu cunosc de cât o singură declinațiune și o singură conjugățiune. Acéstă absolută regularitate a formelor gramaticale a făcut pe un orientalist să țină despre una din aceste idiome: «S'ar putea închipui, că limba turcă e rezultatul desbaterilor vr'unei ilustre Academii».

Copula, după cum am spus'o, e necunoscută idiomelor uralo-altaice și numai dóră pozițiunea decide caracterul atributiv sau predicativ al ad-

jectivului : ungar. *jó ember* «bunul om» dar *az ember jó* «omul e bun»; turc. *Ahmed fiū eū*, adică «eū sînt fiul lui Ahmed»...

2. Aceeași bogăție formală, și mai exuberantă încă, o posedă verbul basc, pe când variațiile temporale și modale se reduc la cea mai simplă expresiune. Dar acea bogăție e numai aparentă, de-óre-ce verbul încorporează subiectul și obiectul său (direct sau indirect) precum și alte elemente, așa că numai presintele, în afară de conjugarea comună, póte avea 34 de forme incorporante. Apoi fie-care formă póte încerca 4 modificări, după cum se adreséză la un bărbat ori la o femeie, sau după cum vorbirea e reverențioasă ori indiferentă.

În genere limbile primitive și inculte, din cauza pornirii lor către concretism, posedă determinările cele mai amărunțite ale acțiunii.

Ast-fel verbul în Tagala, o idiomă din insulele Filipine, nu diferă radical de nume și cu tóte acestea el a încercat o desvoltare excepțională și plină de artă. Nu numai că póte exprima formal diferitele particularități ale acțiunii (transitiv, intransitiv, necesar, posibil, accidental), dar redă cu aceeași exactitate și raporturile verbului către subiect și relațiunea sa cu obiect, adică tot atâtea momente, ce alte limbi le exprimă cu ajutorul prepozițiilor.

În Aleuta, din marele Ocean Boreal, verbul distinge acțiunea după cantitate și calitate, apoi o preciséză în raport cu subiect și obiect: dife-

rite sufixe exprimă încetarea acțiunii sau începutul ei, dorința și putința, participarea la acțiune, etc.

În fine, Eskimo redă, cu ajutorul derivațiunii, cele mai numeroase grade ale acțiunii: începutul, deprinderea, repetirea, săvârșirea pentru întâia oară, simplă hotărîre, pregătire, posibilitate, încetare, prefacere, necesitate, durată lungă sau scurtă, prisos sau lipsă, frecvență sau raritate și încercarea acțiunii.

3. Expresiunea verbală s'a dezvoltat mai ales în totă puritatea ei în cele două reprezentante ale stadiului flexional, în limbile indo-europene și semitice. Dar diferențe profunde caracteriză ambele aceste formațiuni în aparență paralele. Și această deosebire privesce concepțiunea însăși a noțiunii verbale.

Pe când verbul semitic nu cunoște de cât o acțiune săvârșită și alta în punctul de a se săvârși, adică numai două forme temporale, și transportă asupra propozițiunii celelalte determinațiuni, verbul indo-europen ia asupra'si expresiunea distincțiunilor temporale sau modale. Această bogăție relativă e însă numai aparentă în raport cu multiplicitatea vocilor verbului semitic.

4. Elementul cel mai important al noțiunii verbale sînt sufixele, cari dau temei indiferente valórea de nume. În privința originii acestor sufixe a predominat pînă de ună și în știință teoria aglutațiunii, emisă de către Bopp, după care

desinențele verbale n'ar fi de cât pronume alipite la tema verbului. Teoria se sprijinea pe asemănarea exclusivă a primelor două pronume personale cu desinențele flexionale respective, pe când desinențele persónei III, precum cele ale dualului și ale pluralului, aũ resistat tuturor opintirilor făcute în vederea unei origini pronominale pe cale aglutinativă. O cercetare aprofundată a dovedit însă ca problematic caracterul pronominal atribuit desinențelor persónei I și a II. Și cu acesta se surpă întregul edificiu al aglutațiunii.

Numele fiind mai vechiũ de cât verbul, desinențele verbale aũ trebuit să se conformeze după modelul celor nominale. Se observă într'adevăr o mare analogie între desinențele personale și sufixele nominale de la substantive abstracte. De aci tendența de a stabili paralelisme între formele verbale și cele nominale și a reduce ambele la o origine identică. Acest drum a fost bătut mai ales de către Sayce ¹⁾ și mai sus s'aũ dat câteva ilustrațiuni în acest sens (cf. p. 102).

Pe de altă parte, Ludwig a constatat, în textele vedice, valórea multiplă a unor desinențe flexionale (de ex. aceeași desinență pentru persóna I și a III-a saũ pentru persóna I și a II), ceea ce dovedesce, că așa numitele sufixe personale n'aũ avut la început drept scop a desemna persónele: formele verbului finit sînt originar simple teme,

1) Sayce, *Principes*, p. XVI—XIX și 116—119.

iar desinențele primitiv sufixe de derivațiune. Numai într'o epocă posterioară numeroșele sufixe primordiale cu feluritele lor excepțiuni au fost supuse unui proces de selecțiune și *adaptate* cu o destinațiune specială.

VII. Categoriile secundare ale verbului

A. TIMPURI

Categoriile secundare ale verbului sînt concepte posteriore. — Valoarea primordială a ideii verbale. — Clasificațiunea timpurilor în absolute și relative. — Timpuri reale și imaginare. — Perfectul și aoristul. — Multiplicitatea aspectelor verbului slav.

1. Categoriile secundare ale verbului — timp, voce, mod — sînt tóte noțiuni posteriore ca și ideile accesorie ale numelui. Ele lipsesc cu desăvîrșire în unele limbi ca în idiomele polisintetice din Nordul Americii, cari nu pot exprima de cât raporturile personale.

Conceptul verbal cel mai important, elementul esențial acțiunii, este timpul, pe lângă care se póte alătura categoriile secundare de voce și de mod. Ideea însăși de timp, neavînd sens de cât prin comparațiune, este rezultatul abstracțiunii, al reflexiunii posteriore. Unele popóre primitive, ca locuitorii din Noua Caledonia, sînt in-

capabile a concepe noțiuni abstracte ca «ieri, mâine» și chiar «astă-zi» și ast-fel nu's în stare a distinge diferitele fracțiuni temporale ¹⁾.

2. Valórea primitivă a noțiunii verbale e indefinită, fără nici un raport temporal sau modal. Formele verbale planéză mai întâi într'o atmosferă confusă, putându-se aplica diferitelor momente ale timpului (presinte, trecut sau viitor). Intr'a-devăr, aoristul sau timpul nedeterminat putea exprima câteși trele aceste momente, pe când perfectul îmbrățișa la început presintele și trecutul. Specializarea s'a făcut treptat cu progresele spiritului de abstracțiune și cu ivirea necesității unei mai clare distincțiuni a timpului. Atunci anumite forme verbale fură exclusiv rezervate spre a desemna certe divisiuni temporale.

3. D. Raoul de la Grasserie împarte timpurile în următoarele două clase :

I. Timpuri absolute, adică considerate în acțiunea însăși, și anume : *durativul*, care exprimă o acțiune continuă și servă și de viitor în limbile semitice ; *aoristul* sau timpul nederminat, când acțiunea abia începe și duréză un singur moment ; și *perfectul*, când acțiunea s'a săvîrșit pe deplin.

II. Timpuri relative și adică : a) subiective, considerate în raport cu persóna vorbitóre, și anume : presintele, trecutul și viitorul ; și b) obiective, considerate în raport cu altă acțiune, și

1) Raoul de la Grasserie, *De la Catégorie du Temps*. Paris, 1888.

anume: imperfectul, mai-mult-ca-perfectul și viitorul al II-lea.

Timpurile absolute lipsesc limbilor derivate și chiar unelor limbi primitive. Ele se exprimă obicnuit prin modificarea internă a rădăcinei (reduplicare la perfect, prelungire la durativ, schimbare vocalică la aorist).

Timpurile relative subiective, posterioare celor dintâi, se exprimă prin elemente externe și sînt singurele afectate de moduri; cele relative obiective, ultimele în evoluțiunea temporală, se formeză cu ajutorul auxiliarelor.

Peste prima pătură a timpurilor absolute s'a suprapus seria celor relative subiective, fără să existe vr'un paralelism sau corespondență între divisiunile lor respective. Ca dovadă, că o atare coincidență e pur accidentală, e faptul, că unul și același timp — aoristul — reprezenta odinioară toate timpurile subiective; sau împrejurarea, că multe perfecte greco-latine, și încă dintre cele mai vechi, au sens de prezente. Specializarea posterioară avu drept rezultat cantonarea seriilor din prima pătură cronologică în cele corespunzătoare dintr'a doua, așa că, din întîmplare, aoristul coincidă cu prezentele, perfectul cu trecutul și durativul cu viitorul.

Unele limbi, ca cele semitice, n'au de cît timpurile absolute, și chiar pe acestea în mod incomplet; altele, pe cele subiective; și, în fine, altele, ca cele slavice, dau timpurilor absolute o

importanță excepțională, multiplicându-le cu cele subiective și creând o serie numerosă de nuanțe temporale, numite *aspecte*. Aceste din urmă limbi cumulează ast-fel ambele categorii și posedă, în privința timpurilor, o precisiune și mlădiere unice în felul lor.

Limbile semitice, ca și basca și idiomele uralo-altaice, nu cunosc de cât două timpuri absolute: aoristul și durativul; la adică vorbind, ele nu posedă de cât un singur timp primordial, aoristul, care exprima ideea indefinită, independentă de ori-ce determinațiune temporală; celălalt este posterior și-e reprezentat printr'un participiū sau nume de agent, care ține locul presintelui. Aceste două timpuri se deosibesc prin vocalism și prin pozițiunea exponentelor pronominale (arăbesce aorist *qataba* «a scris», durativ *ya-qtubu* «va scrie»).

4. Dintre timpurile subiective, două exprimă o realitate, fie imediată, întru cât se săvârșesce în momentul de față (ca presintele), fie reflectată prin memorie, întru cât s'a săvârșit pe deplin (ca trecutul); dar viitorul n'are nici o urmă de realitate, e un timp curat imaginar, exprimând o acțiune intențională sau ipotetică. Ideea de viitor e cu totul abstractă și, în majoritatea limbilor, o producțiune târzie, care s'a ivit cu mult în urma timpurilor reale. De aceea el lipsesce cu desăvârșire în unele idiome iperboreice (ca ienisei și koti), sau e înlocuit când cu aorist, când cu pre-

sinte, saŭ mai adesea e redat printr'o formă perifrastică cu ajutorul auxiliarelor: a voi, a merge, a trebui, a dori, a începe.... Expresiunea cu auxiliarul «voiŭ», ca în limba română și în limbile balcanice, ne întâmpină în idiomele cele mai diverse: așa chinezesce *ngo yao kin* «je veux aller = j'irai»; în sandeh *wi nekpi e mule* «je veux manger = je mangerai»; englesesce *I will love* «vréu a iubi = voiŭ iubi», etc.

5. Perfectul lipsesce în limbile semitice și în cele uralo-altaice. Caracteristica 'i posterióră indo-europénă, reduplicațiunea, figura primitiv și la presinte (cf. *δίδωμι*). Ea exprima repețirea saŭ intensitatea lucrării, adică o acțiune continuă, și corespundea óre-cum formei vagi a presintelui englesesc *I live* «trăiesc», în opozițiune cu forma momentană, absolut determinată *I am living* «trăiesc în momentul de față». Treptat numai forma reduplicată ajunse a însemna săvîrșirea acțiunii și a reprezenta ast-fel perfectul. Transițiunea de la un timp la altul o putem observa în poesia omerică, în care peste 70 de perfecte aŭ sens de presinte și numai vr'o 20 aŭ înțeles de perfect, ceea-ce dovedesce, că evoluțiunea de la presinte intensiv la trecut nu se sfîrșise încă. Perfectul, după ce usurpă funcțiunea aoristului în epoca decadenței, dispăru aprópe cu desăvîrșire în gréca modernă, pe când el supraviețui în limbile slavice.

Pe când gréca veche distinge clar aoristul saŭ acțiunea momentană în trecut (*ἐλιπον*), de per-

fect saŭ acțiunea terminata (*λέλοιπα*) și de imperfect saŭ acțiunea continuă în trecut (*ἔλειπον*), latina confundă pe primele două în așa mod, că perfectele latine, bună-ora *scrip-s-i* în raport cu *ἔγραπ-σ-α*, au formă și sens de aorist. Germana nu posedă nici aorist, nici imperfect, cest din urmă confundat cu perfect.

Aoristul, deși reappare în limbile derivate, are însă o tendență pronunțată a dispărea mai ales din graiul popular. Ast-fel, în limba noastră, forma perifrastică, saŭ perfectul propriu *dis*, câștigă din *și* în *și* mai mult teren și timpul nu 'i departe, când forme aoristice (ca *scrisei*, *șisei*, etc.), greșit numite în gramaticile noastre «perfecte simple», vor fi exclusiv de domeniul limbei literare.

În vechile traduceri bisericesci se pôte deja urmări progresarea treptată a formelor perifrastice în raport cu cele aoristice. Ast-fel, întâiul capitol din Genesă, comparat în trei traduceri consecutive, ilustrează în modul următor predominarea din ce în ce mai mare a perfectelor până la completa lor triumfare:

1581:	făcu	fu	vădu	despărți	chemă
1688:	au făcut	să făcu	„	osebi	numi
1795:	„	s'au făcut	au vădu	au despărțit	au numit

6. În limbile slavice, în special în cea rusă și polonă, fie-care timp absolut îmbracă nuanțele timpurilor subiective, constituind ast-fel o conjugare a parte și formând ceea ce se numesce *as-*

pectele verbului slav, adică diferitele nuanțe de sens, ce primesc tema verbală în combinațiune cu prefixe sau înfixe. Aceste aspecte pot îmbrăca o întreită nuanță sau culóre, după cum acțiunea este sau nu complet săvârșită (aspect *imperfect* sau *durativ*), după cum ea se face o singură dată (aspectul *perfectului de unitate*), sau se repetă adeseori (aspect *iterativ* sau *frequentativ*). Primul aspect, cel durativ, arătând că acțiunea e pe cale de a se face, e menit a desemna prezentele sau imperfectul; celelalte două pot desemna viitorul sau aoristul.

În acest mod aspectele, derivațiuni ori compozițiuni posterioare, vin în ajutorul simplității primitive a verbului slav, care altminterea e de tot sărac în nuanțe temporale, așa că rusa, de pildă, nu posedă de cât un singur timp spre a exprima diferitele determinațiuni ale trecutului. Aspectele sînt menite a suplini aceste lacune și a crea o nouă serie de diferențieri fine și delicate, ce nu 'și aũ sémën în alte limbi.

Expresiunea acestor aspecte se obține sau printr'o modificare finală a rădăcinei, sau cu ajutorul prepozițiunilor, ori, în fine, prin combinarea ambelor acestor procederi.

Prin modificarea rădăcinei, adică prin prelungirea sau contragerea ei: ex. *nesti* «a purta», aspect imperfect *nositi* «a fi în punctul de a purta» și aspect iterativ *našivati* «a purta obicî-nuit»; *achati* «a geme», iterativ *achivati* «a geme

des» și aspectul de unitate *achnuti* «a geme o singură dată».

Prepozițiunile în limba rusă, ca și verbul prepozițional german, afară de funcțiunea lor proprie, exprimă și gradul de săvârșire al acțiunii, așa că ea pòte fi urmărită în plina ei dezvoltare. Astfel, prepozițiunea *za* denótă începutul acțiunii: ex. *zagovoriti* «a începe a vorbi»; *po*, săvârșirea ei parțială: ex. *pogovoriti* «a vorbi puțin»; *ot*, încetarea: ex. *otgovoriti* «a înceta a vorbi»; *pro*, continuarea: ex. *progovoriti* «a vorbi mereu», etc.

În fine, cele două mijloce — modificarea radicală și prefixarea prepozițională — se combină une-orî spre a produce noue aspecte sau nuanțe temporale, buna-óră o nouă determinațiune a trecutului, așa-numitul *perfect de durată*: acțiunea nu numai că a fost pe deplin săvârșită ca în *perfectul de unitate*, dar acea acțiune a fost importantă și a durat. Astfel, aspectul imperfect *tolkati* «a împinge», combinat cu prepozițiunea *s*, devine perfectul de unitate *stolkati* «a împinge o singură dată»; la rîndul său, perfectul de unitate *tolknuti*, devine, în urma unei combinațiuni identice, perfectul de durată *stolknuti*, etc.

În resumat, verbul rus, mulțumită variatelor sale aspecte, pòte reda nuanțele treptate ale acțiunii: încercarea și repetiția, cari preced acțiunea definitivă, vor fi exprimate prin aspectul iterativului; săvârșirea ei, dar momentană, prin al imperfectului; săvârșirea ei totală prin aspectul

perfectului de unitate; în sfârșit, săvârșirea ei deplină și durabilă prin aspectul perfectului de durată.

B. V O C I

Distincțiunea pozitivului și a negativului. — Transitiv, intransitiv, factitiv. — Expresiunea lingvistică a pasivului. — Sensul verbului unipersonal. — Diferența formală între familia indo-européană și cea semitică.

1. Caracterul vag al termenului «voce», implicând ori-ce determinare a noțiunii verbale, poate subsuma și diferitele genuri ale afirmativului, interogativului, negativului, etc., nuanțe, ce limba turcă le redă cu multă fineță, ca și forma posibilului și a imposibilului.

În unele idiome, ca în cele din familia dravidă și uralo-altaică, formele modale diferă cu totul la pozitiv și la negativ. Și acesta cu drept cuvânt, de-óre-ce e o diferență radicală între a fi și a nu fi (cf. p. 41). E curios a regăsi în limba noastră o atare diferențiere, dar numai la Imperativ, pentru forma-i afirmativă și prohibitivă: Ex. *laudă*, dar *nu lăuda*, arhaic *nu lăudare*; pl. *lăudați*, arhaic *nu lăudareți*....

2. Verbul activ în sine nu-i nici transitiv, nici intransitiv, ci acesta depinde de context: *îmbesc* nu-i transitiv de cât prin obiectul său, care trebuie neapărat să-l însoțească. Causativul său factitivul e un grad potențat al transitivului și e adesea exprimat printr'o simplă variantă fonetică

(latinesce *cadere: cædere*), precum o simplă modificare vocalică diferențiază, în limbile semitice, transitivul de intransitiv; în alte limbi, factitivul și reciprocul sînt redade prin expresiuni speciale.

3. In cele două familii, indo-européană și semitică, în cari s'a desvotat pe deplin pasivul, el provine parte dintr'un neutru, parte și mai ales dintr'un mediū saū reflexiv : forma neutră saū impersonală «on nomme», cea mediă «il se nomme» și cea pasivă «il est nommé» aū tóte același sens.

Gabelentz a urmărit într'o mulțime de idiome o atare evoluțiune a pasivului. In realitate activul și pasivul e unul și același mod de a considera activitatea, după cum se ține sémă de punctul ei de plecare saū de momentul ei final. Într'ambele construcțiuni nu există vr'o deosebire esențială, dóră numai că într'una se scóte în relief subiectul acțiunii, iar în cea-laltă obiectul ei.

Unele idiome, ca cele africane și americane, nu cunosc de cât vocea activă, cea pasivă lipsindu-le cu desăvîrșire; altele deosibesc pasivul de activ prin simplă pozițiune sintactică. Grupul malayo-polines desémnă pasivul printr'un substantiv : «mórtea sa» póte însemna alternativ «el omorâ» și «el fu omorât» după construcțiune, saū se recurge la o circumscriere prin impersonal (on m'aime = je suis aimé), orî a III-a persónă plural înlocuesce subiectul nedeterminat. Obicînuit, și mai ales în limbile derivate, pasivul se exprimă prin auxiliare, mai rar prin pronume reflexive ca în

limbile slavice și în cea română. Verbele așa numite deponente arată tranzițiunea de la pasiv la activ, pe când reflexivul servă óre-cum de intermediar între intransitiv și transitiv ¹⁾.

4. Verbul unipersonal e la prima vedere o imposibilitate, de-óre-ce îi lipsește tocmai criteriul esențial verbului, raportul personal. În realitate însă el n'are de cât a treia persoană, de unde urmează, că trebuie s'aibă și un subiect. La «fulgeră» cei vechi subt-înțelegeau pe «Joie», precum și Chinezul ȕice «Cerul plouă», adică fenomenele atmosferice se consideră ca instrumentele unei puteri misterioase. Dar atari subt-înțelesuri nu sînt pretutindenea aplicabile.

Limba se servă în genere de unipersonal, spre a exprima ceva nedeterminat, necunoscut sau misterios. Subiectul, ce adaugă limba în asemenea cas, e curat ideal și nu póte fi considerat ca agent: compară germanul *es tagt* cu «zori de ȕiuă se revarsă.....» ²⁾

5. Bogăția verbului semitic consistă în varietatea vocilor sale, cari pot îmbrăca 13 forme verbale, dintre cari s'aú conservat 9 în araba și 5 în ebraica.

1) H. C. Gabelentz, *Über das Passivum*. Leipzig, 1860 urmăresce fenomenul în peste 200 limbi diferite.

2) Miklosich, *Die Verba Impersonalia im Slavischen*. Wien, 1865 și Steinthal, *Gesam. Kleine Schriften*, p. 406—428.

Iată schematismul vocilor verbului *qatal* «a omorâ» în ambele aceste limbi:

ARABA		EBRAICA	
<i>Activ</i>	<i>Pasiv</i>	<i>Activ</i>	<i>Pasiv</i>
1. qatala (tema)	qutila	qātal	—
2. qattala (intensiv)	qutila	qittel	quttal
3. qātala (activ)	qūtila	—	—
4. 'a-qtala (causativ de la 1)	'u-qtala	hi-qtil	ho-qtal
5. 'iq-ta-tala (reflexiv de la 1)	'uq-tu-tila	hith-qattel	—
6. ta-qāttala (reflexiv de la 2)	tu-quttala	—	—
7. ta-qātala (reflexiv de la 3)	tu-qūtila	—	—
8. 'in-qatala (pasiv)	'un-qutila	ni-qtal	—
9. 'ista-qtala (causativ de la 5)	'ustu-qtala	—	—

Acastă exuberanță a formelor verbului semitic contrastază puternic cu sărăcia timpurilor și a modalităților sale verbale. Ea constituie și diferența formală cea mai marcantă între familia indo-européană și cea semitică.

C. M O D U R Î

Confusiunea primitivă a timpurilor și a modurilor, apoi a modurilor între ele. — Imperativul și nuanțele sale. — Dubitativul. — Infinitivul: originea și evoluțiunea sa în diferite familii de limbi. — Expresiunea lingvistică a modurilor în limbile derivate: rolul auxiliarelor și al conjuncțiunilor.

1. Multe idiome, ca cele americane și africane, nu cunosc categoria verbală a modului. În limbile primitive noțiunea de mod și de timp sînt înrudite și adesea se confundă. Urme din această

primitivă confuziune se pot constata pretutindenea.

Ast-fel, latinesce, viitorul usurpă forma Conjunctivului prezente : *ero* (eso) «voiui fi» e, drept vorbind, un Conjunctiv; Optativul, la rîndul său, devine Conjunctiv : *sim* corespunde sanscritului *s-ya-m*, care e un Optativ; de asemenea Condiționalul se vede nevoit a recurge la timpurile trecute ale Conjunctivului, iar grecesce a se confunda cu Optativ; apoi înlocuirea Infinitivului prin Conjunctiv (ex. «doresc să mănânc=doresc a mânca») în toate limbile balcanice ¹⁾.....

2. Dintre modurile așa numite personale, cel mai vechi, element primordial al graiului ca și vocativul și interjecțiunea, — câteși trele reprezentante laconice de propozițiuni integrale — este Imperativul, comun tuturor limbilor și adesea unicul surogat al categoriei modale, ca în idiomele semitice, mai ales în ebraica.

Acțiunea imaginară, ce o exprimă Imperativul, îmbracă o serie de nuanțe ca : Prohibitivul său forma-i negativă, Concesivul său permisivul (propriu limbilor uralice), Precativul și Optativul, nuanțe, cari permit a percurge diferitele grade ale acțiunii ideale, de la simpla dorință sau velleitate până la rugăciune și poruncă.

Optativul, la rîndul său, poate fi potențial sau necesitativ, după cum fapta dorită e posibilă sau

1) R. de la Grasserie, *De la Catégorie des Modes*. Louvain, 1891.

necesară, o distincțiune riguros observată de idiomele dravide.

3. Un mod special idiomei algonkine este *Dubitativul*, când e vorba de lucruri nevădute în persoană sau a căror existență n'o admite imediat mintea noastră. «Dubitativul e pe de o parte o emanațiune a scrupulosității către sine, pe de alta a politetei către cei prezenți, politețã, ce totdeauna Indianul se silesce a o observa»¹⁾.

Un atare mod caracteristic ne întâmpină întru câtva și în limba noastră sub diferite forme temporale și modale și consistă în combinarea auxiliarelor respective cu forma gerundivă a verbului în chestiune.

Ast-fel: *am fost avënd, să fiu (fost) avënd, voi fi (fost) avënd, aș fi (fost) avënd*, mai ales ultimele două locuțiuni, cari exprimă acțiunea imaginară a viitorului și cea tot atât de ideală a Optativului.

4. Infinitivul nu'i primitiv de cât un substantiv verbal, un nume de acțiune, precum participiul e un adjectiv verbal sau nume de agent, de aceea și unul și altul pot cu înlesnire reveni la funcțiunea lor originară.

În limba română, de pildă, formele Infinitivale au redevenit substantive abstracte și o diferențiere formală posterioară separă astă-đi cu rigurositate forma nominală de cea verbală a Infinitivului. Pe când, în vechea limbă românescă, o

1) Fr. Müller, *Grundriss* II, I, 201.

singură formă, bună-ora *lăudare*, reprezenta ambele funcțiuni și numai dora prepozițiunea ²⁾ *a* (forma arhaică *a facere* și chiar articulat *a facerea* corespunde englesului *to make* sau germanului *zu machen*) decidea caracterul specific, limba modernă introduse un nou criteriū, rezervând forma integrală conceptului nominal și pe cea trunchetă conceptului verbal : de aci diferențierea în *lăudare* și *a lăuda*.

În limbile indo-europene, Infinitivul e în realitate un Dativ sau Locativ cristalisat, lipsit de exponent personal; nu așa însă în idiomele uralice, în cari Infinitivul se conjugă după persoane și se declină alternativ : ungar. «eū venire, tu venire, el venire etc.» Mulțumită articolului, limba greacă îl declina asemenea, pe când latina, în lipsa acestuia, căuta a-i suplini declinațiunea prin formele participiale ale Gerundivului și ale Supinului, cest din urmă însuși o formă arhaică a Infinitivului.

Pe când limbile semitice sînt foarte sărace în moduri personale — neposedând de cāt Indicativul și Imperativul (Conjunctivul există numai arăbesce) și chiar acestea considerate mai mult ca nuanțe temporale—ele sînt, din contră, foarte bogate în expre-

2) Tot prin mijlocirea unei prepozițiunii — *pe* — se stabilă românesc, cel puțin pentru ființele însuflețite, distincțiunea posterioară a Nominativului de Acusativ, pe care limba veche le deosibesce numai prin context, ca limba modernă Genitivul de Dativ. *A ūbi pe D-deū* corespunde spaniolului *amar á Dios...* Atarī diferențiarī isterogene, provocate de cerința unei mai mari clarități, se pot urmări la fie-care pas în tôte limbile.

siunea modurilor impersonale, a Infinitivului și a Participiului. Ast-fel, în limba arabă, Infinitivul se poate forma în 36 de moduri diferite prin modificare vocalică internă, prin prefixe și desinențe. O bogăție analógă posedă verbul turcesc mai ales la Participiū, ale cărui forme temporale, combinate cu auxiliare sau sufixe personale, constituiesc diferitele timpuri ale Indicativului (cf. p. 102).

5. Precum prepozițiunile, și în urmă articolul, aū minat și apoi aū suplantat desinențele casuale, tot ast-fel conjunțiunile și în urmă auxiliarele (mai ales «a fi» sau «a avea») serviră a sprijini flexiunea verbală, procurându'i exponentele de timp, de voce, de mod. Pe când Optativul românesc recurge la un auxiliar (ex. *aș căuta* sau *căutare-aș* pe lângă forma cea veche *vrém căuta*), Condiționalul, dispărut din limba de astă-đi, sună arhaic preces de conjunțiunea *să* (= *si*), ca și în cele-lalte limbi romanice (Coresi: «*să intrare* în cortul casei mele» = de voiū intra..., de aș intra...). Aceeași conjunțiune *să* servă de indiciū diacritic al Conjunctivului, ca și în alte limbi: fr. *que*, germ. *dass*, rus. *što* etc.

Dar auxiliarele mai ales constituiesc factorul capital al conjugățiunii în limbile derivate. Asupra lor trecu expresiunea tuturor conceptelor accesorie ale verbului: un *voiū*, un *aș*... indică din capul locului numărul, persóna, timpul, vocea, modul—și tóte aceste abstracțiuni le enunță înainte

de a se fi rostit o singură vorbă concretă. Conjugarea analitică și perifrastică, ca și declinațiunea analógă, dă limbilor moderne, în special francezei, un înalt grad de claritate și o mare putere de abstracțiune.

TABLA MATERIILOR

	<u>Pag.</u>
PREFATĂ	VII—XIV

PARTEA I

Gramatica și Logica

INTRODUCERE

Lipsa ori-cărui studiu comparativ al limbilor în Antichitate. — Causele și consecințele ei. — Generalisări filosofico-lingvistice. — Logica și Gramatica. — Tendența Gramaticii generale sau filosofice. — Exclusivismul continuat pe terenul Indo-germanismului. — Necesitatea unui studiu mai întins al graiurilor omenesci. — Cercetările de Linguistică generală 1

I. GRAMATICA ȘI LOGICA

Disputa între Analogie și Anomalie: caracterul, rațiunea și originea ei. — Gramatica generală sau filosofică. — Categoriile aristotelice: sint ele într'adevăr necesare și universale? — Nețermurita variabilitate a expresiunii lingvistice. — Procederea metodică în atari cercetări 21

II. DOMENIUL GRAMATICEI ȘI AL LOGICEI

Terminologia diferă, după cum se aplică uneia sau alteia din aceste două științe. — Vorba și noțiunea, propozi-

țiunea și elementele sale. — Legile limbei fundamental diferite de ale cugetării. — Semantica sau evoluțiunea semnificațiunilor adesea diametral opusă Logiceii. — In ce sens limba este logică și nu este logică. . . . 39

III. LIMBA ȘI CUGETAREA

Desvoltarea independentă a elementului material și intelectual al cuvintelor. — Modificațiunii de natură primitiv fonetică devenite în urmă momente semnificative. — Limba și rațiunea. — Insuficiența expresiunii lingvistice întru redarea nuanțelor cugetării: cauza variabilității termenilor filosofici. — Lacunele graiului suplinite de inteligență: influența retroactivă a vorbelor asupra judecății. — Raportul între limbă și cugetare: anterioritatea uneia sau a alteia și simultaneitatea lor. — Graiul mimiceii și al gesturilor: importanța lor istorică și sociologică. 47

IV. LIMBA ȘI CUGETAREA (*urmare*)

Manifestările cugetării în afară de limba articulată. — Lipsa de abstracțiune și de generalisațiune în fasa inițială a graiului. — Exemple de concretism lingvistic. — Conjugarea așa numită obiectivă sau sintetică. — Representarea abstracțiunilor în limbile primitive și inculte. — Evoluțiunea treptată a nomenclaturei culorilor. — Originea concretă a termenilor abstracți și rolul metaforei întru precisarea caracterului idiomatic. . . 64

V. LIMBA ȘI CUGETAREA (*urmare*)

Punctul de plecare al limbei este propozițiunea și nu vorba izolată. — Vorbele copilului sînt propozițiuni embrionare. — Vorba izolată e necunoscută idiomelor polisintetice și altor familii lingvistice. — Caracterul pur ideal al rădăcinilor și al sufixelor. — Rațiunea rudimentară a omului primitiv. — Tesa lui Abel despre Enantiosemie sau contrastul semnificațiunilor. . . . 76

PARTEA II

Sintesă istorico-linguistică a categoriilor
gramaticale

Pag.

I. ISTORICUL PĂRȚILOR CUVÎNTULUI

Activitatea gramaticală a Indienilor și a Grecilor. — Platon și Aristotele. — Creațiunea divisiunii tripartite: nume, verb și particule. — Stoicii și activitatea lor logico-gramaticală. — Școala din Alexandria și din Pergamos. — Analogia și Anomalia: concepțiunea primitivă se modifică; rezultatele disputei seculare. — Constituțiunea definitivă a părților cuvântului. 91

II. EVOLUȚIUNEA NUMELUI ȘI A VERBULUI

Caracterul primitiv haotic al categoriilor gramaticale. — Motive în favoarea priorității numelui și originea nominală a verbului. — Transițiunea de la nume la verb prin așa numitele forme nominale ale verbului. — Sensul primitiv comun al terminologiei lor. — Funcțiunea identică a numelui și a verbului în diferite idiome. . . 99

III. EXPRESIUNEA CATEGORIILOR GRAMATICALE

Clasificațiunea morfologică a limbilor în isolante, aglutinative și flexionale. — Caracterul defectuos al acestei clasificațiuni. — Teoria celor trei faze de dezvoltare în istoria grafului. — Divisiunea limbilor după gradul de perfecțiune lingvistică: expresiune imperfectă sau sintactică, expresiune completă sau morfologică și expresiune proporțională sau fonetică. 106

IV. IDEA ȘI SFERA NOMINALĂ

Numele și originea-i adjectivală. — Pronumele și caracterul său primordial: echivalentele sale ceremonioase în unele idiome asiatice. — Articolul: gena și evoluțiunea sa. — Elemente invariabile: originea lor comună și funcțiunea alternativă a adverbului, a prepozițiunii și a conjuncțiunii. — Particule și interjecțiuni. . . . 115

V. CATEGORIILE SECUNDARE ALE NUMELUI

A. *Casuri*

Conceptele nominale sînt în genere categorii posterioare. — Flexiunea nominală un fenomen de derivațiune. — Originea desinențelor casuale: aglutiinațiune sau adaptațiune? — Multiplicitatea primitivă a casurilor. — Distincțiunea casurilor în gramaticale și locale. — Exuberanța acestor din urmă în idiomele uralo-altaice. — Expresiunea lingvistică a casurilor în sistema psihologică, fonetică și morfologică 124

B. *Genul gramatical*

Genul o categorie posterioară. — Divisiuni generice. — Vitalismul, raționalismul, sexualitatea ca criterii succesive de clasificatiune. — Caracterele genului în idiomele din Caucas, în familia Bantu și în hotentota. — Clasificatiunea binară din limbile semitice și cea trinară din grupul indo-europén. — Rolul fantasiei în concepțiunea genului. — Propagarea'i pe calea analogiei. — Accepțiunile neutruului. — Originile anomaliilor de gen gramatical. 132

C. *Numărul gramatical*

Caracteristica numărului. — Dualul: originea și importanța'i ca reprezentant primordial al pluralului. — Existența unui trial și quatrial: distincțiunea inclusivului și a exclusivului. — Natura și evoluțiunea ideii numerice la copii și la popórele primitive. — Diferite sisteme de numerațiune 141

VI. *IDEA VERBALĂ*

Genesa ideii verbale în familia indo-europénă și în cea uralo-altaică. — Bogăția formelor verbale în diferite familii lingvistice. — Deosebirea esențială între verbul aric și cel semitic. — Originea desinențelor verbale: teoria aglutiinațiunii și cea a adaptațiunii 149

VII. CATEGORIILE SECUNDARE ALE VERBULUI

A. Timpuri

Categoriile secundare ale verbului sînt concepte posteriore. — Valórea primordială a ideii verbale. — Clasificarea timpurilor în absolute și relative. — Timpuri reale și imaginare. — Perfectul și aoristul. — Multiplacitatea aspectelor verbului slav 155

B. Vocă

Distincția pozitivului și a negativului. — Transitiu, intransitiu, factitiu. — Expresia linguiștică a pasivului. — Sensul verbului unipersonal. — Diferența formală între familia indo-européna și cea semitică. . . 163

C. Moduri

Confuzia primitivă a timpurilor și a modurilor, apoi a modurilor între ele. — Imperatiu și nuanțele sale. — Dubitatiu. — Infinitiu: originea și evoluția sa în diferite familii de limbi. — Expresia linguiștică a modurilor în limbile derivate: rolul auxiliarelor și al conjuncțiilor 166

TABLA MATERIILOR 173

TABLA ANALITICĂ 179

TABLA ANALITICĂ

A

- Abel, teoria sa despre contrastul reprezentărilor, 84, 85.
- Ablativul, considerat de Gottfr. Herman ca o invențiune a latinei, 8.
- Ablaut*, originea fenomenului, 49.
- Abstracti, originea concretă a termenilor, 73.
- ABSTRACTIUNEA**, necunoscută copilului și sălbaticului, 55, 66, 82; redată prin adăugirea elementelor constitutive, 66; în limbile culte, 68; metafora ca instrument de, 73; redată prin juxtapunerea antiteselor, 84.
- Adam Lucien, 17, 109, 113, 133.
- Adaptațiunea, teoria lui Ludwig, 126, 153.
- Adelung, 17.
- Adverb, originea sa, 121.
- „A FI“, lipsa ei în diferite idiome, 32; echivalentele sale concrete, 32, 33; implicat în orice verb după Aristotele, 94; cf. 42.
- AFRICANE** idiomele, nu cunosc verbul „a fi“, 32; n'au articol, 119; nu desemnă subiectul ideal, 128; expresiunea Genitivului în, 131; nu posedă forma pasivă, 164; nu cunosc categoria modală, 166.
- âge*, 48.
- Agentul, concepțiunea ei în diferite limbi, 33, 129.
- Aglutinative, limbi, 107, 150.
- Aglutinațiunea, teoria lui Bopp, 125, 152.
- ALBANESA**, postpune articolul, 120; sistema ei de numerațiune, 148.
- Aleuta, idiomă americană, bogăția formală a verbului în, 151.
- Alexandrescu, 65.
- ALGONKINA**, grup de idiome americane, n'are verb, 32; exemple de concretism în, 68; con-

- jugarea'i obiectivă, 70; agentul conceput ca posesor în, 101; conjugarea nominală în, 104; genul în, 134; modul Dubitativ în, 168.
- ἄλογο*, 45.
- AMERICANE** idiomele, aprețiate de Du Ponceau, 33; de Fr. Müller, 34; de Humboldt, 36; pornirea lor către individualizare, 67; conjugarea obiectivă în, 69; agentul conceput ca posesiv în, 101; n'aũ articol, 119; nu desemnă subiectul ideal, 128; importanța lor pentru distincțiunile generice, 134; număr inclusiv și exclusiv, 144; nu posedă forma pasivă, 164; nu cunosc categoria modală, 166.
- Amor, genul său în diferite limbi, 137.
- Analisa logică, 33, 42, 94.
- ANALOGIE** și Anomalie în școala Stoicilor, 21, 22, 24; în școala din Alexandria și Pergamos, 95, 96, 97; în școala neo-gramaticală, 97, 98.
- Analogia fonetică, ca factor de propagare al genului gramatical, 138.
- ANAMITA**, pronumele ceremonios în, 118; expresiunea Genitivului în, 131.
- Animismul, rolul său în crearea genului gramatical, 136.
- Antifrasa, axioma vechei etimologii, 85.
- Antinomia, 88.
- Antitesa, principiul Stoicilor, 22.
- AORISTUL**, accețiunea'i multiplă, 156, 157; înlocuirea'i cu perfect, 160.
- APOLLONIOS** Dyskolos, neglijeză studiul latinei, 3; consideră ca universale principiile limbei grecesci, 8; cf. 91.
- ARABA**, enantiosemia vorbelor în, 85; sinonimica în, 88; proporționalitatea expresiunii lingvistice în, 113; acordul genului la verbe în, 133; dualul în, 142; cele două forme de plural în, 144; bogăția formelor Infinitivului în, 170.
- Aramaica, postpune articolul, 120.
- Aristarch, 95, 96.
- ARISTOTELE**, cunoscințele sale în domeniul limbilor străine, 2; despre originea convențională a graiului, 6; Categoriile sale, 7, 28, 31; tractatul său „De Interpretare“, 8; nu distinge între substantiv și adjectiv, 40; ce înțelege prin „calități“, 44; ce sens are la el expresiunea „anōnymos“, 54; cum consideră culorile curcubeului, 72; analizază părțile propozițiunii, 93; definițiunea'i despre „onoma“ și „rhema“, 93; despre „syndesmos“, 94; despre

- „ptōsis“, 102; despre „syzygia“, 103.
- Armonia vocalică, originea fenomenului, 50.
- ARTICOLUL**, lipsa 'i în diferite limbi, 119; genesa 'i dintr'un demonstrativ, 119; postpunerea sa, 119, 120; acaparéză conceptele nominale, 120, 132.
- arune*, 45.
- Ascoli, originea nominală a aristului grec, 102.
- ASPECTELE** verbului slav, 158; expresiunea lor lingvistică, 161, 162.
- Augustin St., despre antifrasă, 85.
- AUSTRALIENE** idiomele, nu cunosc verbul „a fi“, 32; individualizare extremă în, 67; forma nominală a verbului în, 101; distincțiunea pronomelui în inclusiv și exclusiv de, 117, 144; n'aŭ articol, 119.
- Auxiliarele, factorul conjugățiunii în limbile derivate, 170.
- B**
- Bacon, despre influența reciprocă între rațiune și limbă, 56.
- Bain, despre legea relativității, 87.
- BALCANICE** limbile, postpunerea articolului în, 12; formarea viitorului cu „voiŭ“ în, 159; înlocuirea Infinitivului cu Coniunctiv în, 167.
- BANTU**, grup de limbi africane, cum e considerat de Negrii, 2; cum concepe agentul său subiectul, 33, 101; logica propozițiunii în, 46; exuberanța formelor pronominale în, 117; particule superflue în, 122; concepțiunea genului în, 135.
- βάρβαροι*, 2.
- BASCA**, postpunerea articolului în, 120; categoria genului în, 134; sistema de numerațiune în, 147; bogăția formală a verbului în, 151; timpurile în, 158.
- Bassa, idiomă africană, postpune articolul, 119.
- Baynes, despre relativitatea cunoștințelor noastre, 88.
- BERGAIGNE**, despre caracterul derivativ al declinațiunii indo-europene, 125.
- Bernhardi, 26.
- bêtrân*, 45.
- Bisaya, idiomă australiană, individualizarea extremă în, 68.
- Bonald, 56.
- Bopp, teoria aglutinațiunii, 152; cf. 102.
- BOȘIMANĪ**, rolul gesturilor la, 60; cum forméză pluralul, 142; numără până la două, 146.
- BOURDON**, dovada experimentală despre unitatea primitivă a propozițiunii, 80; despre teoria termenilor generali, 81.
- bravo*, 48.

Bréal, despre lacunele grafului, 54.

Brincker, 117, 122.

Brugmann, 79, 133.

Buffon, 46.

Bulgara postpune articolul, 119, 120.

Bullom, idiomă africană, postpune articolul, 119.

Burgraff, 26.

Burnouf, despre metoda psihologiei comparative, 14.

C

Câmpinénu, 26.

Cârlova, 65.

CASURÎ, valoarea termenului, 102, 103; abundența formelor casuale, 126; gramaticale și locale, 127.

CATEGORIÎ gramaticale, 20; diferența lor de cele logice, 30; lipsesc în unele limbi, 32; constituiesc fondul limbei, 37; ficșate de școla din Alexandria, 98; mai întâi în stare confusă, 99.

CATEGORIILE lui Aristotele, 17, 28; valoarea lor, 29; nu sînt universale, 30, 31, 32, 33.

CATEGORIILE secundare ale numelui, 124; ale verbului, 155.

CAUCAS, idiomele din, cum concep agentul sau subiectul, 33,

101; bogăția casurilor în, 127; genul în, 135.

CHINESĂ limba, lipsa de flexiune în, 9; n'are gramatică propriu ăisă, 35; verbul inseparabil de obiectul său în, 69; înlocuirea abstracțiunilor în, 70, 84; sinonimia în, 70; multiplicitatea sensurilor în, 84; regula de pozițiune, 99, 106; n'are rădăcină, 108; e o limbă psihologică, 112; pronumele ceremonios în, 118; expresiunea Genitivului în, 131, 132; moțiu-nea în, 140; expresiunea viitorului în, 159.

Cicero, 104.

Cifrele romane, originea lor manuală, 147.

CLASIFICĂȚIUNEA părților cuvintului, 98; morfologică a limbilor, 100, 110; a genului, 134; a timpului, 156.

Compozițiune, 55.

Concretism, exemple de, 67, 68.

CONDIȚIONALUL, confundat cu Conjunctiv în latina, 167; în vechea limbă română, 170.

CONJUGAREA obiectivă, 69, 151; valoarea primitivă a termenului, 163; nominală, 104, 105.

CONJUNCȚIUNILE, originea lor, 122; ca semne diacritice ale modurilor, 170.

COPILUL raționează înainte de a vorbi, 59; gramatica rudimen-

- tară la, 63; cuvintele sale au accepțiuni multiple, 66, 77, 78; coneepe individualul, 67; culorile perceptibile de, 73; vorbele sale sint propozițiuni embrionare, 77; evoluțiunea numelui și a verbului la, 100; incapabil a coneepe categoriile secundare, 124.
- COPULA**, lipsa'în diferite idiome, 32, 41, 150; logică și gramaticală, 41; fictivă în analiza logică, 42, 94.
- Creola, postpune articolul, 120.
- CUGETAREA**, logică diferă de cea psihologică, 7, 56; limba în raport cu, 56, 58.
- Curtius, 16, 100, 102.
- D**
- DARMESTETER A.**, despre diversitatea caracterului lingvistic, 35; despre reflexul imaginilor în vorbele limbei, 50; despre metaforă ca factorul abstracțiunilor, 74.
- DESINENȚELE** casuale, originea lor, 125, 126; personale, 152, 153.
- DETERMINATIVUL** posesiv, 68; numeral, 69.
- DIFERENȚIAREA** numelui, 100, 104; a desinențelor, 126, 153; a timpurilor, 156, 157; a Infinitivului, 168; a Acusativului, 169.
- Donat, despre antifrasă, 85.
- DRAVIDA**, grup de limbi indiene, formele modale difer la pozitiv și la negativ în, 163; distinge două specii de Imperativ, 168.
- Dualul ca predecesor al pluralului, 142.
- Dubitativul, mod propriu Algonkinei, 168.
- Du Ponceau, despre idiomele din Nordul Americii, 33.
- DURATIVUL** în limbile semitice, 156, 158; în limbile slavice, 161.
- E**
- EBRAICA**, considerată ca limbă primitivă și unică, 2, 25; Genitivul exprimat prin „stat construct“ în, 131; concordanța genului la adjective, 133; la verbe, 139; Imperativul, reprezentantul categoriei modale în, 167.
- Egger, despre activitatea gramaticală a Grecilor, 5; cf. 3, 4.
- EGIPTÉNA**, multiplicitatea semantică în, 83; exemple de enantiosemie în, 85, 86; confusiune între nume și verb în, 100; concepțiunea agentului în, 101.
- Enantiosemie sau contrastul reprezentărilor, 85.

ENGLESA, perifonia în, 50; valoarea articolului în, 120; lipsa genului gramatical în, 138; expresiunea viitorului în, 159; presintele durativ și momentan în, 159.

Eolica, n'are articol, 142.

Erodot, despre graul Trogloditilor, 3; cf. 119.

ESKIMO, vorba-frasă în, 79; bogăția formelor verbale în, 152.

Etica comparativă, 12.

Expresiunea lingvistică, 110, 113.

F

FILOSOFIE lingvistică, 4, 81; cf. Humboldt, Steinthal, etc.

Finese limbî; veđi Uralo-altaice.

FLEXIUNEA, originea'î identică la nume și la verb, 8, 102; necunoscută limbilor monosilabice, 9, 63; multiplele accepțiuni ale termenului, 109; indo-europénă, un fenomen de derivațiune, 125.

FRANCESA, cpxpresiunea concretă a auxiliarului „a fi“ în, 33; claritatea incomparabilă în, 53, 75, 171; sistema „liaison“ în, 80; vorbe pozitive devenite negațiuni în, 86; elementul formal covirșesce pe cel substanțial în, 112; sistema de numerațiune vigesimală în, 147.

G

Gabelentz, 16, 165.

Garnett, 16.

GEIGER, părerea'î despre relațiunea între son și sens, 47; tesa sa despre anterioritatea limbii, 58; despre nomenclatura culorilor, 72.

Gellius, 22.

GENERALISĂRI filosofico-lingvistice, la Greci, 4, 5, 7, 8; la Romani, 8, 9; în timpul modern, 9; pe terenul Indo-germanismului, 10, 11, 14, 15, 36; cf. pref. VIII.

GENITIVUL, indo-europén primitiv un adjectiv, 125; originea acestui nume, 127; în idiomele uralo-altaice, 128; expresiunea'î lingvistică în diferite limbî, 131.

Gen psihologic, 132, 136, 140.

GENUL gramatical, în controversa Stoicilor, 23; lipsa'î în diferite limbî, 123; figuréză și la verbe, 133, 139; criteriile de divisiune generică, 134; multiplicitatea nuanțelor sale în unele limbî, 135; abaterile sale de la o limbă la alta, 136; factorii activi în crearea și propagarea sa, 137.

GERMANA, apofonia în 49; sensul propriu și cel figurat laolaltă în, 53; sufixe redete prin vorbe

- speciale în, 55; caracterul vag al germanei, 53, 75; verbul prepozițional în, 121, 132, 162; nu cunoște aorist nici imperfect, 160.
- GESTURÎ**, importanța lor, 60, 61, 62; la surdo-mut, 62.
- Gladstone, 72.
- GRAIUL** copiilor nu cunoște verbul „a fi“, 32; e posterior inteligenței, 58, 59; cf. copil.
- GRAMATICA**, generală sau filosofică, 8, 26, 27; variază după limbă, 34; divergesce de Logică în puncte esențiale, 44; la surdo-mut, 62; la copil, 63; resultanta disputei între Analogie și Anomalie, 96, 97; se emancipază de filosofie ca știință proprie, 98; cf. Logica.
- GRASSERIE** Raoul de la, studiile sale de Linguistică generală, pref. XI, 17, 127, 142, 156, 167; despre reprezentările concrete ale verbului „a fi“, 32; despre analiza logică, 42; despre conjugarea obiectivă, 69; despre evoluțiunea ideii verbale, 104; despre clasificățiunea limbilor, 110; despre natura pronumelui, 117; despre divisiunea timpurilor, 156.
- GRÉCA** (veche), considerată ca tipul graiului omenesc, 1, 5; decadența apofoniei în, 45; aoristul în, 102; particule în, 122; dualul în, 142; distincțiunea momentelor trecutului în, 159; declinarea Infinitivului în, 169.
- GRÉCA** (modernă), un exemplu semantic în, 45; vorbe cu accepțiunii opuse în, 86; neutrul în, 140.
- Grimm, 138.

H

- Halévy J., caracteristica școlii lui Lassen asupra semitismului, 11; cf. 17.
- Harris, 26.
- Hasdeu, despre percepțiune și apercepțiune, 24; cf. 84.
- Hermann Gottfr., teoria'i despre cele șese cazuri, 9, 10, 126.
- Hermann Karl, 19.
- HOTENTOTA** confundă numele cu verb, 100; concepțiunea genului în, 135; dualul există în, 142.
- Hovelacque, despre tranzițiunea între perioadele de evoluțiune lingvistică, 108.
- Hübschmann. despre divisiunea cazurilor, 127.
- HUMBOLDT** W. de, despre caracterul limbei chineze, 9; despre dual, 16, 142; opera'i capitală, 26; caracteristica limbilor, 27; lipsa'i de claritate, 30; despre structura limbilor americane,

36; despre unitatea primordială a propozițiunii, 81; autorul clasificățiunii morfologice a limbilor, 106.

I

Iertare, 48.

IMPERATIVUL, nuanțele sale, 167; negativ în româna, 163.

INDIENII americani, gesturile la, 60; parafrazarea abstracțiunilor de, 71; numără până la două, 146.

INDO-EUROPENE limbile, studiul lor exclusiv, pref. VII, VIII, 10, 15, 57; comparate cu cele semitice, în structura generală, 11; în privința categoriilor verbale, 35; în privința semantică, 75; caracterisate prin modificări externe, 109; originea prepozițiilor în, 121; casurile lor comparate cu cele uralo-altaice, 129; verbul indo-europen comparat cu cel uralo-altaic, 128; concepțiunea pluralului în, 143; triada generică în, 136; caracterul verbului în, 149, 152; genesa pasivului în, 164; originea Infinitivului în, 169.

INFINITIVUL, originea în nominală, 168, 169; diferențierea în formală în limba română, 168, 169; în araba, 170.

Interjecțiunea, 98, 122, 123.

Iperboreice idiomele, n'au viitor, 158.

IROKESA, idiomă americană, vorba-frasă în, 79; genul în, 134.

Isolante limbii, 107, 108.

J

Jacobi, 52.

JAPONESA, pronumele înlocuit cu locuțiunii reverențioase în, 117; pluralul în, 145; expresiunea concretă a numărului în, 145.

Javanesa, vorbirea ceremonioasă în, 118.

Jullien St., 37.

K

Kant, 9, 29.

Kazimük, idiomă din Caucas, multiplicitatea formelor casuale în, 127, 130.

Kleinpaul, despre limbă fără cuvinte, 64.

Krates, 95, 96.

L

Lassen, părerea în asupra semitismului, 11.

LATINA, lipsa articolului în, 8, 119; n'are dual, 142; perfecte cu valoare de prezente în, 157; cu valoare de aorist în, 160;

- viitorul confundat cu Conjunctiv în, 167; suplinesce declinarea Infinitivului, 169.
- Lazarus, 19, 58.
- Leibniz, 52, 53.
- Lersch, 22.
- LIMBA**, în serviciul Logicei, 4, 21; primitivă unică, 25; nu'i expresiunea adecuată a cugetării, 24; un fenomen psihologic, 27; e logică și nellogică, 46; și rațiunea, 50, 56, 58; filosofică, 52; caracterul ei defectuos, 52, 53; lacunele în, 54, 55; influențază cugetarea, 56; manuală, 62; fără cuvinte, 64.
- LIMBILE** străine, studiul lor deprețiat în antichitate, 1, 4, 8.
- LIMBILE** sălbaticе, importanța lor, 15; cum exprimă verbul „a fi“, 32; logica în, 146; nu cunosc abstracțiunile, 55; tendența către concretism în, 67, 48; cf. Psihologia.
- LINGUISTICA** generală, 15, 16, 17, 18, 19; metoda în cercetările de, 31, 34, 37; raporturile ei cu Psihologia, 18, 27.
- LOCKE**, despre lipsa de precisiune a vorbelor, 55; despre originea termenilor abstracți, 73.
- LOGICA**, ca termen de comparațiune al limbей, 7, 24; aplicată la Gramatică, 8, 21; raporturile între ambele, 18, 19; caracterul ei ideal, 27; acciden-
- tele în, 40; legile ei diferite de ale gramaticеi, 44.
- LUBBOCK**, despre prejudețiile misionarilor cu privire la credințele popórelor sălbaticе, 12; despre gesturi la Indienii americani, 60; despre reduplicațiune, 143.
- Ludwig, despre teoria adaptațiunii, 126, 153.

M

- Magnus, despre evoluțiunea cromatică la triburile americane, 72.
- Maiorescu, 48.
- MALAYESA**, n'are verb, 32; tendențe de concretism în, 67; pluralul în, 143; nu cunósce forma pasivă, 164.
- Mallery, 60.
- Mande, grup de limbi africane, caracterul sintetic al propozițiunii în, 79; cf. Negrii.
- Melanese idiomele, formele multiple ale pronumelui personal în, 144.
- METAFORA**, rolul ei în limbă, 52; ca instrument de abstracțiune, 73; acțiunea ei în diferite familii lingvistice, 52, 74; ca factor în crearea genului, 137.
- Mexicana, vorba-frasă în, 79; cf. nahuatl.
- Miklosich, 165.

MILL St., despre erorile metafisice ale lui Platon și Aristotele, 6; despre categoriile aristotelice, 29; despre condițiunile unei limbi filosofice, 52.

Mimica, 62.

Mingrela, idiomă din Caucas, concepțiunea subiectului în, 101.

MITOLOGIA comparativă, 13; utilizarea genului gramatical în, 137.

Moduri, confundate primitiv la oaltă, 166.

monetă, 45.

Moskito, idiomă americană, genul în, 135.

MÜLLER Max, despre stratificarea limbei, 16, 108; cercetările sale despre originea grafului, pref. XI, 57.

MÜLLER Frid., al său Compendiu, 17, 81, 118, 119; despre limbile americane, 134; despre fonetica frazei în sanscrită, 79; despre originea pluralului indo-europen, 143; despre ca-surile locale în idiomele uraloaltaice, 130; despre Dubitativ, 168.

N

NAHUATL saū vechea mexicană, conjugarea obiectivă în, 69; genul în, 135.

naljosul, 84.

NEGAȚIUNEA verbală radical diferențiată de cea nominală, 41, 65; provenită din vorbe positive, 86.

NEGRII africani, conjugarea obiectivă la, 70; individualizarea ideii concrete la, 71; redarea abstracțiunilor prin asocierea contrastelor, 84; sistema lor de numerațiune, 147.

NEUTRU, gen propriu familiei indo-europene, 136; evoluțiunea accepțiunilor sale, 139, 140.

Noiré, 58.

NOMENCLATURA gramaticală ca reflex al Logicei, 4, 21; diferă de cea logică, 39; variabilitatea termenilor sei, 102, 103.

Nomenclatura culorilor, evoluțiunea ei la sălbaticii și la copil, 71, 73.

NUME, deosebire de verb, 93; anterior verbului, 100, 101; originea-i adjectivală, 115.

NUMER, natura-i abstractă, 68, 69, 145; concepțiunea-i materială, 146.

Număr gramatical, 141.

NUMERAȚIUNE, sisteme de, 145, 147; la copil, 186.

O

Omnial, în idiomele australiene, 145.

Omonimie, 88.

Oswald, 133.

OPTATIV, mod ideal, nuanțele sale, 167; confundat cu Conjunctiv în latina, 167.

P

PARTICULE invariabile, 121; se confundă între ele, 122; superflue, 122.

PĂRȚILE cuvântului pornesc de la Categoriile aristotelice, 31; constituirea lor definitivă, 91; divisiunea tripartită a lui Aristotele, 95.

Pasivul, gena și expresiunea în lingvistică, 164.

Paul, 16, 81, 133.

Perez, despre ideile abstracte ale copilului, 67.

PERFECTUL, cu sens de presente în latină, 157; primitiv un presente intensiv, 159; înlocuit cu aorist, 159, 160; de unitate și de durată în limbile slavice, 162.

Persiana, lipsa genului gramatical în, 138.

Pigeon-english, idiomă mixtă anglo-chineză, 37.

PLATON, despre gena naturală a limbei, 5; despre importanța limbilor barbare, 6; rudimente gramaticale în Kratylos, 92.

PLURALUL, expresiunea în linguis-

tică, 143; frânt în araba, 144; inclusiv și exclusiv, 144.

POLISINTETICE idiomele, importanța lor, 35, 108; caracterul lor, 78; nu posedă conceptele verbale, 155.

Pomponius Mela, despre numele germane ale munților, 3.

Pott, 16, 26, 106, 108, 133.

PREPOZIȚIUNILE, originea lor, 121; înlocuesc desinențele dispărute, 132.

PREYER, cercetările sale despre psychea infantilă, pref. XI, XII, 59; despre anterioritatea inteligenței la copil, 58; despre gramatica surdo-muților, 62; despre facultatea abstracțiunii la copil, 66; evoluțiunea cromatică la copil, 72; despre multiplicitatea semantică a termenilor copilărești, 77; despre numerațiune la copii, 145.

Priscian, 122, 127.

PRONUME, la început împreunat cu articol, 95; depositar primitiv al conceptelor numelui, 116; inclusiv și exclusiv, 117; înlocuit cu expresiuni ceremonioase, 118.

PROPOZIȚIUNEA, diferă de judecata logică, 40, 41; unitatea ei primordială, 76, 99; argumente în favoarea ei, 78, 79, 80, 84.

PSICOLOGIA, raporturile ei cu limba, 27; comparativă, 14; ani-

mală, 63; popórelor sëlbatice, 67, 68, 70, 84, 85; cf. Steinthal, Fr. Müller, R. de la Grasserie etc.

PSICOLOGIA infantilă, importanța ei, 57; observațiuni de, 59, 63, 66, 67, 73, 76; cf. copil, Preyer și Perez.

Q

Quintilian, 95, 97.

R

BĂDĂCINIȘ, caracterullor abstract, pref. VIII, X, 10, 57, 182; la gramaticii indieni, 92; nu există în chineza, 108.

Raționalismul ca criteriū de divisiune generică, 135.

războinic, 48.

REDUPLICAȚIUNEA, ca expresiune a pluralului, 49, 142, 143; ca expresiune a perfectului, 49, 159; în limbile inculte, 143.

REGNAUD, teoria 'i raționată a graiului, 16; nu ține sémă de polisintesă, 81; cf. 100.

ROMÂNĂ limba, participie-substantive în vechea, 116; postpunerea articolului în, 119, 120; sistema de numerațiune în, 148; analogii lingvistice întru redarea viitorului cu „voiū“ în, 159; disparițiunea treptată

a aoristului în, 160; forma negativă a Imperativului în, 163; expresiunea pasivului în, 165; modul Dubitativ în, 166; diferențiarea Infinitivului în, 168, 169; diferențiarea Nominativului de Acusativ în, 169; Condiționalul în vechea, 170.

ROMANICE limbile, originea articolului în, 119; raport metaforic între limbile germanice și cele, 75; neutrul în, 140.

RUSA, aparența acordului verbal în, 139; aspectele verbului în, 161.

S

Sacy, 26.

Sandeh expresiunea viitorului în, 159.

sandhi, 79.

SANSCRITA, casurī în, 10, 126; influența ei, 11; compusele în, 55; fonetica frazei în, 79; caracteristica ei de Fr. Müller, 79; sinonimica în, 88; ca tip de limbă flexională, 107; n'are articol, 119.

SAYCE, despre caracterul exclusiv al Indo-germanismului, 10, 18; metoda în studiul mitologiei comparative, 13; despre particularitățile limbilor, 34; adversar al teoriei evoluționiste, 108; atribue o origine substan-

- tivală pronumelui personal, 118; despre prioritatea dualității, 142; stabilește corespondențe între forme nominale și verbale, 153.
- Schlegel, 106.
- Schleicher, 107.
- Schömann, 92, 100.
- Schopenhauer, 29.
- Schuchardt, 80.
- SEMANTICA**, în raport cu Logica, 44, 45; exemple de, 45, 48; rolul metaforei în, 52.
- SEMITICE** limbile, comparate cu cele indo-europene (sub aspectul general), 11; (după structura verbală), 35; (în privința semantică), 75; (după gen), 136; nu cunosc copula, 32; conceptul verbal în, 94, 101, 152; flexiunea în, 109; proporționalitatea expresiunii lingvistice în, 113; articolul în, 120; casuri în, 125, 128; distincțiunea generică în, 136; dualul în, 142; concepțiunea pluralului în, 143; timpurile în, 157, 158; durativul în, 156; n'aũ perfect, 159; originea pasivului în, 164; multiplicitatea vocilor verbale în, 165, 166; Imperativul în, 167; sărăcia modurilor personale în, 169; bogăția celor impersonale în, 170.
- Sexualitatea, ultimul criteriũ al divisiunii generice, 126.
- Sinonimica, 88.
- Sintaxa interioară, 55.
- SLAVICE** limbile, n'aũ articol, 119; timpurile în, 157, 160.
- Smith Ad., 32.
- smulg*, 45.
- Sórele, genul său în diferite limbi, 137.
- SPANIOLA**, reprezentarea verbului „a fi“ în, 33; locuțiunii antitetice în, 84; diferențierea Nominativului de Acusativ, 169.
- Spencer, 27.
- STEINTHAL**, scrierile sale filozofico-lingvistice, 18, 19, 22, 26, 43, 58, 81, 92, 133, 165; metoda sa, pref. XI, 18; despre Gramatica filozofică, 27; despre producerea succesivă a categoriilor, 30; despre caracterul lor relativ, 31; despre limbile africane, 34, 84; despre cugetare logică, 56; despre analogiști și anomaliști, 97.
- STOICIȚI**, teoria lor despre anomalia grafului, 7; disputa lor între Analogie și Anomalie, 21; activitatea lor gramaticală, 95, 103.
- SULLY James**, despre valoarea cercetărilor de psihologie infantilă, 57.

SURDO-MUȚI, gesturi la, 62; gramatica lor rudimentară, 62, 63.

Ș

Șăinénu, 98.

Șerokesa, idiomă americană, exemplul de concretism în, 68.

T

Tagala, idiomă australiană, bogăția formală a verbului în, 151.

Taine, pref. XI.

Taiti, din Polinesia, formele pronumelui personal în, 144.

Tasmanienii, cum redați calitățile abstracte, 71.

Techmer, 19, 85.

Timp, noțiunea abstractă, 30, 155.

Timpuri, absolute și relative, 156, 157.

Tibetana, cum concepe agentul, 101.

Trendelenburg, 29; despre valoarea comprehensivă a vorbelor copilului, 77.

Trialul, predecesorul pluralului, 144.

TURCĂ limba, aoristul în, 102; ca tip de limbă aglutinativă, 107; caracterul ei gramatical, 150; nuanțele verbului în, 149, 150, 163; nu posedă copula,

151; bogăția formelor participiale în, 170.

Tylor, 142.

U

Umlaut, originea fenomenului, 49, 144.

UNGARĂ limba, o particularitate psihologică în, 70; expresiunea Genitivului în, 128; exponențele casuale în, 130; n'are gen gramatical, 133; nu cunoște regula de concordanță, 139; motiunea în, 140; subțînțelege copula, 151; natura Infinitivului în, 169.

URALO-ALTAICE idiomele, copula necunoscută în, 32, 150; cum concep subiectul, 33, 101, 128; cum exprimă forma negativă la verb, 41, 163; conjugarea obiectivă, 69; caracterul sintetic al propozițiunii în, 79; exuberanța casurilor locale în, 128, 129; verbul în, 128, 149; lipsa genului gramatical în, 133; nu cunosc acordul genului, 139; timpurile în, 158; n'au perfect, 159; modul permisiv, 167; Infinitivul în, 169.

V

Varro, despre flexiune, 8, 103.

VERB, lipsa'î în diferite idiome,

32; reprezentat printr'un nume cu sufix posesiv, 32, 94, 101, 149; forma negativă la, 41, 163; formele nominale la, 101; bogăția'î formală în turca și în alte idiome, 150, 151, 152; activ, 163; deponent, 164; pasiv, 164; unipersonal, 165.

VIITORUL, timp imaginar, 158; expresiunea'î lingvistică, 159.

Vitalismul, primul criteriū al divisiunii generice, 134.

VITI, idiomă australiană, expresiunea concretă a numărului în, 69, 145; posedă un trial, 144.

VORBA, exprimă o singură calitate a obiectului, 24, 50, 62; diferă de noțiune, 40; dezvoltarea independentă a sensului

și a formei sale, 24, 47, 49; e susceptibilă de sensuri multiple, 52; izolată e o ficțiune lexicografică, 81.

W

Winkler, 17, 33, 79, 81, 101, 129, 133.

Wolff, 19.

Wundt, despre limbă și cugere, 58.

Z

ZENDA, n'are articol, 119; casuri în, 126.

Zuluși, în ce mod redaū calitățile abstracte, 71.

